

ARSIMI QYTETAR

8

TEKST SHKOLLOR PËR KLASËN E TETË TË ARSIMIT FILLOR

Mr. Biljana Sinadinovska Shotarovska

Mr. Tatjana Gjeorgievska

Dr. Pece Trifunovski

ARSIMI QYTETAR 8 tekst shkollor për klasën e tetë të arsimit fillor

Të drejtat e autorit © 2026, Ars Lamina – publikime

Betuar nga

Ars Lamina – publikime, Shkup 2026

Kryeredaktore

Branka Bugariska

Redaktore

Tatjana Dimovska-Atanasova

Autore

Mr. Biljana Sinadinovska Shotarovska

Mr. Tatjana Gjeorgievska

Dr. Pece Trifunovski

Përkthim nga maqedonishtja

Mr. Arjeta Çajlani

Titulli origjinal: „Граѓанско образование Вучебник за осмо одделение во основно образование“

Redaksia gjuhësore

Refail Sulejmani

Redaksia profesionale

Prof. dr. Zoran Matevski – UKIM, Instituti i Sociologjisë, Shkup

Prof. dr. Makedonka Raduloviq – UKIM, Instituti për Studime Familjare, Shkup

Simona Petkovska Ilieska – SHFK „Vlado Tasevski“, Shkup

Prof. dr. Trajçe Stojanov, Universiteti “Goce Delchev” - Shtip, Fakulteti i Shkencave të Arsimit

Redaktim teknik

Ars Lamina – publikime

Dizajn i kopertinës

Pointer Creative Agency

Shtypi

Branko Gapo, prodhim grafik,

Shkup 2026

Tirazhi

7500

Të gjitha të drejtat e rezervuara. Asnjë pjesë e këtij libri nuk mund të ribotohet ose transmetohet në asnjë formë ose me asnjë mjet elektronik ose mekanik, duke përfshirë fotokopjimin, regjistrimin ose ruajtjen në sistem për gjetje të rikthyer pa lejen me shkrim të botuesit. Ky tekst shkollor është miratuar për përdorim në arsimin fillor nëntërjeçar, me Vendimin për miratimin dhe përdorimin e tekstit shkollor për lëndën Arsimi qytetare për klasën VIII në arsimin fillor nr. 26-640/1 të datës 20.05.2026, Ministria e Arsimit dhe Shkencës e Republikës së Maqedonisë së Veriut

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

373.3.016:37.035(075.2)-18

SINADINOVSKA Shotarovska, Biljana

Arsimi qytetar 8 : tekst shkollor për klasën e tetë të arsimit fillor / Biljana Sinadinovska Shotarovska, Tatjana Gjeorgievska, Pece Trifunovski ; Përkthim nga maqedonishtja Arjeta Çajlani] - Shkup : Ars Lamina – publikime, 2026. - 115 [4] str. : ilust. ; 29 cm

Превод на делото: Граѓанско образование 8 : учебник за осмо одделение во основно образование. - Стз. ldk : стр. [116-117]. - Библиографија: стр. [118-119]

ISBN 978-608-280-330-2

1. Gjeorgievska, Tatjana [автор] 2. Trifunovski, Pece [автор]

COBISS.MK-ID 69118981

PARATHËNIE

Të dashur nxënës,

Përmes përmbajtjeve të këtij teksti shkollor do të kenë mundësinë të hulumtoni temën "Të drejtat e njeriut dhe të fëmijëve" dhe temën "Shoqëria, shteti, qytetarët" të parapara për klasën e tetë të arsimit fillor në lëndën e Arsimit qytetar. Përmes punëtorëve mbi përmbajtjet dhe aktivitetet e ofruara presim t'ju frymëzojmë për të menduar në mënyrë kritike dhe për të zgjidhur probleme rreth temave të rëndësishme nga e përditshmja juaj.

Në fillim, do të njiheni me organizatat dhe dokumentet e nivelit global për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut, siç janë Kombet e Bashkuara, Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut, paktet ndërkombëtare dhe ndikimi i tyre në legjislacionin tonë. Do të mund ta kuptoni konceptin e të drejtave, lirive dhe përgjegjësisë të njeriut, si dhe arsyen pse ato janë të rëndësishme në jetën e njerëzve. Gjithashtu do të zbuloni se si mbrohen të drejtat dhe cilat institucione e instrumente ekzistojnë për promovimin dhe mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe të fëmijës. Do të njiheni me rolin e institucioneve dhe me veprimtarinë e shoqërisë civile në mbrojtjen e të drejtave të njeriut në shtetin tonë. Do të mësoni për të drejtat e fëmijëve, pse ato mbrohen në mënyrë të veçantë dhe si respektohen, si dhe kush mund t'i mbrojë ato në rast të shkeljes së tyre.

Më tej, do të zbuloni se ç'janë shoqëria dhe shteti, si bashkëpunojnë njerëzit dhe si janë të lidhur ata në shoqëri. Do të aftësoheni për të bërë dallimin midis shoqërisë dhe shtetit.

Do të jeni në gjendje të identifikoni dhe të shpjegoni llojet e ndryshme të rregullimit shtetëror në botën bashkëkohore. Përmes përmbajtjeve, shembujve dhe aktivitetet e ofruara do të zbuloni se pse është e rëndësishme të merrni pjesë në marrjen e vendimeve në shoqëri përmes votimit dhe formave të tjera të pjesëmarrjes, si: vullnetarizmi, aksionet e solidaritetit, pjesëmarrja e rinisë si shprehje e aktivizmit qytetar.

Do të jeni në gjendje të identifikoni dhe të shpjegoni format e ndryshme të organizimit shtetëror në botën bashkëkohore. Përmes përmbajtjeve, shembujve dhe aktivitetet e ofruara, do të kuptoni pse është e rëndësishme të merrni pjesë në procesin e vendimmarrjes në shoqëri përmes votimit dhe formave të tjera të pjesëmarrjes, siç janë: vullnetarizmi, aksionet e solidaritetit dhe pjesëmarrja e të rinjve si shprehje e aktivizmit qytetar. Arsimi qytetar do t'ju ndihmojë të kuptoni se pse duhet t'i pranoni këto vlera dhe të bëheni anëtarë të përgjegjshëm dhe aktiv të shoqërisë.

Do të jeni në gjendje të kuptoni dhe të shpjegoni se cili është roli i shtetit dhe çfarë mund e çfarë duhet të ndërmarrë ai për të mbrojtur të drejtat dhe interesat e qytetarëve. Shpresojmë që përmbajtjet e paraqitura dhe aktivitetet e ofruara do t'ju motivojnë dhe do të zgjojnë interesimin tuaj për të hulumtuar duke bërë pyetje relevante, për të identifikuar problemet, për të analizuar e vlerësuar gjendjet, si dhe për të ofruar propozime e zgjidhje për tejkalimin e sfidave me të cilat ballafaqoheni. Në këtë rrugëtim drejt realizimit të roleve tuaja shoqërore, ju urojmë të bëheni anëtarë aktivë në shoqëri.

Nga autorët

SI PËRDORET KY TEKST SHKOLLOR

Ky tekst shkollor përbëhet nga dy fusha:

Të drejtat e njeriut dhe të fëmijëve

Shoqëria, shteti, qytetarët

Citati i shkurtër në fillim të mësimit

- Ju rixit të mendoni për temën;

Fotografitë dhe ilustrimet

Fotografitë ju ndihmojnë:

- Të kuptoni më lehtë temën;
- Të imagjinoni përmbajtjen;
- Ta lidhni atë me jetën reale.

Teksti kryesor

Këtu shpjegohet njësia e re mësimore:

- Në mënyrë të qartë dhe të kuptueshme;
- Me shembuj;
- Të përshtatur për moshën tuaj.



Analizoni dhe mendoni në mënyrë kritike

Kjo pjesë ju rixit:

- Të vëreni atë që është më e rëndësishme;
- Të mendoni se pse dhe si ndodh;
- Të nxirni përfundimin tuaj.



Aktivitetet

Aktivitetet ju ndihmojnë:

- Të mësoni me të kuptuar;
- Të mendoni dhe të diskutoni;
- Të punoni në mënyrë individuale ose në grupe.

Veçoni informacionet më të rëndësishme

Kjo pjesë ju ndihmon:

- Të veçoni nocionet më të rëndësishme;
- Të përsëritni informacionet kyçe;
- Të mbani mend më lehtë atë që keni mësuar.

Pyetje për të menduar

Këto pyetje:

- Nuk kanë gjithmonë vetëm një përgjigje të saktë;
- Ju mësojnë të mendoni në mënyrë kritike;
- Ju ndihmojnë të shprehni mendimin tuaj.



Hulumtoni më shumë

Kjo pjesë ju rrit:

- Të hulumtoni vetë;
- Të përdorni internetin dhe librat;
- Të zgjeroni njohuritë.

Kodi QR

Me skanimin e kodit QR:

- Vizitoni faqen e internetit të krijuar posaçërisht për këtë qëllim;
- Shikoni video ose lexoni më shumë;
- Merrni aktivitete shtesë për nxënësit e talentuar.

Tabelat dhe infografikët

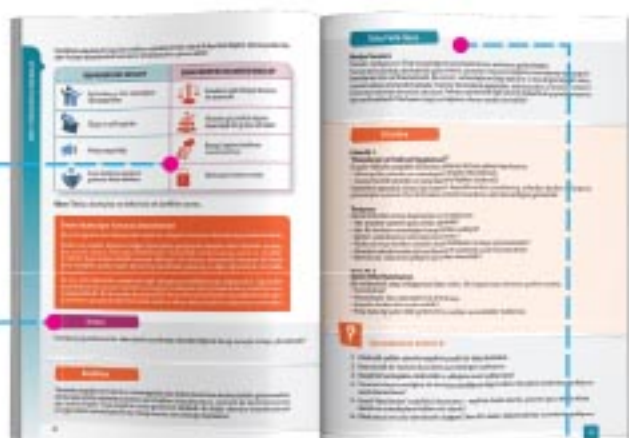
Me to:

- Krahasoni informacionet;
- Mbanë më lehtë mend nocionet;
- Veçoni pjesët më të rëndësishme.

Mendoni

Kjo pjesë ju rrit:

- Të mendoni për atë që keni lexuar;
- Ta lidhni atë me jetën e përditshme;
- Të shprehni mendimin tuaj.



Mësoni më shumë

Kjo pjesë ju rrit:

- Të fitoni njohuri të reja;
- Të hulumtoni nocione dhe shembuj të rinj;
- Të zgjeroni kuptimin mbi temën.

PËRMBAJTJA

Tema I: TË DREJTAT E NJERIUT DHE TË DREJTAT E FËMIJËVE	8
Organizata e Kombeve të Bashkuara dhe Deklarata Universale	10
Të drejtat, liritë dhe përgjegjësitë e njeriut	14
Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike	18
Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore	22
Ndikimi i pakteve ndërkombëtare mbi legjislacionin në shtetin tonë	26
Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut	30
Këshilli i Evropës	34
Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut	38
Konventa për të Drejtat e Fëmijës	42
Të drejtat dhe detyrimet e fëmijëve	46
Ombudsmani në shtetin tonë	50
Roli i Gjykatës Kushtetuese në mbrojtjen e të drejtave të qytetarëve	54
Shoqëria civile si promotore dhe mbrojtëse e të drejtave të njeriut	58
Mediat si mbrojtëse e të drejtave të njeriut	62
Tema II: SHOQËRIA, SHTETI, QYTETARËT	66
Shoqëria dhe shteti – karakteristikat dhe dallimet	68
Shoqëria jonë – bashkësi multikulturore	72
Shteti demokratik dhe autokratik	76
Shtetet sipas formës së sundimit	80
Republika – demokracia parlamentare dhe presidenciale	84
Rregullimi shtetëror i Republikës së Maqedonisë së Veriut	88
Qytetari aktiv në shoqërinë demokratike	92
Aktivizmi qytetar dhe vullnetarizmi	96
Prej klasës drejt natyrës: përgjegjësia jonë qytetare	100
Shteti si mbrojtës i të drejtave dhe ruajtës i rendit	104
Të mirat dhe shërbimet publike	108
Rregullimi i tregut dhe politika e jashtme	112
 Fjalor	116
Burimet	118



Tema I

**TË DREJTAT E NJERIUT
DHE TË DREJTAT E FËMIJËVE**



PËRMBLEDHJE E TEMËS

Ç'do të mësojmë:

1. Do të shpjegojmë konceptin e të drejtave të njeriut, si dhe dokumentet kryesore dhe mekanizmat për mbrojtjen e tyre në nivel global dhe evropian;
2. Do të shpjegojmë konceptin e të drejtave të fëmijëve dhe rolin e Konventës për të Drejtat e Fëmijës;
3. Do të shpjegojmë rolin e institucioneve dhe veprimtarinë e shoqërisë civile në mbrojtjen e të drejtave të njeriut në Republikën e Maqedonisë së Veriut;
4. Do të zhvillojmë vetëdijen për respektimin dhe mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe të fëmijëve.

Organizata e Kombeve të Bashkuara dhe Deklarata Universale

"Bota nuk është e mbushur me të keqe për shkak të atyre që bëjnë keq. Ajo është e mbushur me të keqe për shkak të atyre që nuk bëjnë asgjë."

- Albert Ajnshtajn

Për nxitje

Ç'do të thotë fjala "të drejta"? A mund të përmendni ndonjë shembull të një të drejte që e kemi të gjithë?

Themelimi i Organizatës së Kombeve të Bashkuara (OKB)

Ideja për krijimin e OKB-së lindi gjatë Luftës së Dytë Botërore (1939–1945), periudhë në të cilën bota përjetoi vuajtje të mëdha, shkatërrime dhe miliona viktima. Shtetet e kuptuan se duhet të ekzistojë një organizatë ndërkombëtare që do të ruajë sigurinë botërore, do të parandalojë luftërat e ardhshme dhe do të mbrojë të drejtat dhe liritë e njeriut.

Iniciativën për krijimin e OKB-së e morën katër fuqitë e mëdha të asaj periudhe – SHBA-ja, Britania e Madhe, Bashkimi Sovjetik dhe Kina, ndërsa më vonë iu bashkuan edhe shumë shtete të tjera. Dokumenti themelues – Karta e OKB-së – u nënshkrua nga 50 shtete, ndërsa pak më vonë u bashkua edhe Polonia, me çka numri i shteteve anëtare themeluese arriti në 51 shtete.

Qëllimet kryesore të OKB-së janë:

- Të ruajë paqen dhe sigurinë ndërkombëtare;
- Të nxitë miqësinë dhe bashkëpunimin midis shteteve;
- Të mbrojë të drejtat e njeriut dhe liritë themelore;
- Të ndihmojë në zgjidhjen e problemeve ndërkombëtare, si varfëria, sëmundjet dhe analfabetizmi.

Kombet e Bashkuara u themeluan më 24 tetor të vitit 1945 në qytetin e San Francisko, në SHBA. Në këtë ditë u nënshkrua Karta e Kombeve të Bashkuara, dokument me të cilin u krijua zyrtarisht kjo organizatë.



Sot OKB-ja ka 193 shtete anëtare, që do të thotë se pothuajse e gjithë bota është pjesë e kësaj organizate. Selia kryesore e OKB-së ndodhet në Nju Jork të SHBA-së, ndërsa zyrat e saj ekzistojnë edhe në Gjenevë, në Vjenë dhe në Najrobi.



OKB-ja përfaqëson vendin ku shtetet bisedojnë, merren vesh dhe kërkojnë zgjidhje paqësore për problemet në botë, me qëllim që të shmangen konfliktet e reja dhe të sigurohet një jetë dinjtoze për të gjithë njerëzit.

MË SKANO!



Skanoji QR-kodin dhe lexoni preambulën e Deklaratës Universale të të Drejtave të Njeriut.



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

1. A duhet që të gjithë njerëzit në botë të kenë të drejta të njëjta pa marrë parasysh se ku jetojnë, si duken ose në çfarë besojnë?
2. Ç'mendoni se do të ndodhte me botën nëse nuk do të ekzistonin rregulla që mbrojnë të drejtat dhe liritë e njeriut?

Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut

Pas krijimit të OKB-së bota ishte ende e tronditur nga tmerrret e Luftës së Dytë Botërore – kampet e përqendrimit, shkatërrimi i qyteteve të tëra dhe vuajtjet e tmerrshme të popullsisë civile.

Të drejtat e njeriut nuk kishin qenë kurrë më parë aq të rrezikuara dhe aq pranë shkatërrimit të plotë sikurse ishin gjatë kohës së Luftës së Dytë Botërore. Nga ana e nazistëve dhe aleatëve të tyre u vranë 55 milionë njerëz, u shkak-tuan dëme të mëdha materiale, qytete të tëra u rrafshuan me tokën, ndërsa njerëzit, mes të cilëve edhe një numër i madh fëmijësh, u dëbuan nga shtëpitë e tyre dhe u shpërngulën. Gjatë këtyre ngjarjeve të tmerrshme u shkelën të gjitha rregullat e Konventave të Gjenevës për trajtimin human të civilëve dhe të objekteve civile. Në Luftën e Dytë Botërore, pas "shfarosjes" brutale dhe shpërnguljes së popujve nga ana e shteteve naziste dhe fashiste, pësoi edhe populli maqedonas, si dhe popullsia tjetër që jetonte në Maqedoni.

Ngjarjet gjatë Luftës së Dytë Botërore ishin ato që i vendosën të drejtat e njeriut në qendër të vëmendjes së opinionit ndërkombëtar. Kombet e Bashkuara, të udhëhequra nga arsye humanitare, shpallën si qëllim të tyre parësor promovimin dhe avancimin e të drejtave të njeriut.

Për këtë arsye, shtetet anëtare të OKB-së kuptuan se duhej të krijohej një dokument i thjeshtë dhe universal që do të mbronte të drejtat dhe liritë e çdo njeriu, pa dallim kombësie, religjioni, race apo gjinie. Kështu, në vitin 1948 Asambleja e Përgjithshme e OKB-së miratoi Deklaratën Universale për të Drejtat e Njeriut (DUDNJ).

Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut u krijua nën udhëheqjen e Elenor Ruzveltit, bashkëshorte e ish-presidentit amerikan Franklin Ruzvelt, e cila luajti një rol të jashtëzakonshëm në përgatitjen dhe pranimin e saj.



Gjatë Luftës së Dytë Botërore ekzistonte një plan për shfarosjen e plotë të popullit hebre. Holokausti është nocion me të cilin shënohet krimi më i madh, gjenocidi, në të cilin u vranë gjashtë milionë hebrenj, nga të cilët 1,5 milionë ishin fëmijë. Viktima të Holokaustit ishin edhe romët, njerëzit me aftësi të kufizuara fizike dhe intelektuale, të burgosurit dhe të tjerë të vrarë në numër të madh. Me qëllim të shkatërrimit masiv dhe të plotë të hebrenjëve, u krijuan kampet e përqendrimit me dhoma gazi, në të cilat viktimat ngulfateshin e më pas digjeshin.



Qendra përkujtimore e Holokaustit të hebrenjëve nga Maqedonia

Konventat origjinale të Gjenevës që përfshinin "përmirësimin e gjendjes së ushtarëve të plagosur në fushëbetejë" u miratuan fillimisht në vitin 1864 me propozim të Anri Dinanit, themelues i Komitetit Ndërkombëtar të Kryqit të Kuq.

Sot në fuqi janë katër Konventa të Gjenevës për mbrojtjen e viktimave të luftës nga viti 1949:

1. Konventa për përmirësimin e statusit të të plagosurve dhe të sëmurëve në konflikt ushtarak në fushëbetejë;
2. Konventa për përmirësimin e statusit të të plagosurve, të sëmurëve dhe të anijëve të zbuluar në konfliktin ushtarak në det;
3. Konventa për trajtimin e të burgosurve të luftës;
4. Konventa për mbrojtjen e civilëve në luftë.

Të drejtat themelore të njeriut të përmendura në Deklaratë

Deklarata Universale përmban 30 nene, në të cilat përmenden të drejtat themelore të të gjithë njerëzve – siç janë për shembull:

- E drejta për jetë, liri dhe siguri.
- E drejta për arsim.
- E drejta për punë dhe jetë dinjitoze.
- E drejta për mendim dhe shprehje.
- E drejta për barazi para ligjit.
- E drejta për të mos u torturuar, burgosur ose poshtëruar.



Çdo fëmijë ka të drejtë për arsimim

Me Deklaratën Universale promovohen të drejtat qytetare, politike, ekonomike, sociale dhe kulturore të njerëzve pa marrë parasysh kombësinë, religjionin, gjininë, racën, ngjyrën e lëkurës, gjendjen e pronës, gjuhën, moshën. Ajo është miratuar si shprehje e vullnetit të mirë dhe si rekomandim për të gjitha shtetet demokratike, që t'i përfshijnë dhe t'i mbrojnë në kushtetutat e tyre të gjitha të drejtat themelore të njeriut si vlerën më të lartë demokratike. Ky dokument është baza për shumë konventa të mëvonshme që rregullojnë mbrojtjen e të drejtave të njeriut. Ajo është karta e parë e të drejtave të njeriut në histori, e cila shpall të drejtat dhe liritë e njeriut për të gjithë njerëzit në botë, pa diskriminim. Për shkak se u referohet të gjithë njerëzve në botë ajo ka rëndësi universale. Në Deklaratë theksohet se qëllimi kryesor i Kombeve të Bashkuara është të shpëtojë brezat e ardhshëm nga tmerret e luftës dhe "të forcojë besimin në të drejtat themelore të njeriut, në dinjitetin dhe vlerën e njeriut, si dhe në të drejtat e barabarta të burrave dhe grave". Më vonë bashkësia ndërkombëtare miratoi një numër të madh instrumentesh juridike të rëndësishme për ruajtjen e sigurt të parimeve të Deklaratës.

Mësoni më shumë

Edhe pse DUDNJ nuk ka fuqi ligjore, ajo ka ndikim shumë të madh. Ajo u bë bazë për shumë kushtetuta dhe ligje në botë, si dhe për dokumente të tjera të rëndësishme ndërkombëtare – si Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike dhe Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore (dy dokumente të miratuara në vitin 1966).

Zbuluam

Si janë të lidhura OKB-ja dhe Deklarata Universale?

OKB-ja është organizata që e krijoi dhe e miratoi Deklaratën. Detyra e saj është të kujdeset që shtetet t'i respektojnë të drejtat e përmendura në Deklaratë dhe t'i ndihmojë ato të krijojnë shoqëri të drejta. Me fjalë të tjera, OKB-ja është mbrojtësja, ndërsa Deklarata është zemra e përpjekjeve ndërkombëtare për të drejtat e njeriut.

Aktiviteti 1

Ndahuni në grupe të vogla dhe garoni se cili grup do t'u përgjigjet më shpejt pyetjeve që i parashtrojnë mesimdhënësi (nga 30 sekonda për secilën pyetje). Pas çdo pyetje shkruani përgjigjen, ndërsa fiton grupi me më shumë përgjigje të sakta. Përgjigjet e sakta shkruhen në letër flip-çart.

Pyetje:

1. Kur dhe ku është formuar OKB-ja?
2. Sa shtete e themeluan dhe sa anëtare ka sot?
3. Kur, ku dhe nga cila organizatë është miratuar Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut?
4. Sa nene përmban Deklarata?

Pas garës vijon një diskutim i shkurtër.

1. Pse është formuar OKB-ja?
2. Cili ishte shkaku për miratimin e Deklaratës Universale për të Drejtat e Njeriut?

Aktiviteti 2

Lexoni nenet 1 dhe 2 nga Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut dhe analizoni shkurtimisht në grupe.

Neni 1

Të gjitha qeniet njerëzore lindin të lira dhe të barabarta në dinjitet dhe të drejta. Ato janë të pajisura me arsye dhe ndërgjegje dhe duhet të sillen ndaj njëra-tjetrës në frymën e përkatësisë së përgjithshme njerëzore.

Neni 2

Të gjitha të drejtat dhe liritë e përmendura në këtë Deklaratë u përkasin të gjithë njerëzve, pa dallim race, ngjyre, gjinie, gjuhe, religjioni, bindjeje politike ose bindjeje tjetër, origjine kombëtare ose shoqërore, pasurie, lindje ose status tjetër. Më tej nuk do të merret parasysh statusi politik, juridik ose ndërkombëtar i shtetit apo territorit të cilit i përket personi, pavarësisht nëse vendi është i pavarur, nën kujdestari, pa vetëqeverisje ose nën çfarëdo forme tjetër të kufizimit të sovranitetit të tij.

Diskutoni për pyetjet e mëposhtme:

1. Kujt u referohen të drejtat e Deklaratës dhe a vlejnë ato gjithmonë dhe kudo?
2. Si e theksojnë nenet barazinë dhe mosdiskriminimin?
3. Si shihet se të drejtat nuk fitohen, por u përkasin të gjithë njerëzve për shkak të natyrës së tyre njerëzore?

Secili grup i prezanton shkurt përgjigjet e veta.



Kontrolloni njohuritë

1. Sqaroni pse shtetet vendosën ta krijojnë OKB-në pas Luftës së Dytë Botërore.
2. Paramendoni se jeni ambasador në OKB. Cilat tri gjëra do t'i propozonit për mbrojtjen e të drejtave të njeriut në botë?
3. Si lidhen OKB-ja dhe Deklarata Universale për Drejtat e Njeriut? Shpjegoni si e mbështet njëra-tjetrën.
4. Nëse do të duhej të shkruani një nen të ri në Deklaratën Universale, cilën të drejtë do të shtonit dhe pse?

Të drejtat, liritë dhe përgjegjësitë e njeriut

"Për ata që janë të shtypur ka shumë rëndësi të dinë se nuk janë vetëm. Asnjëherë mos lejoni që dikush t'ju thotë se ajo që bëni është e parëndësishme."

- Desmond Tutu

- aktivist jugafrikan për të drejtat e njeriut

Për nxitje

Çështje ajo që çdo njeri në botë duhet ta ketë pa marrë parasysh moshën, religjionin apo kombësinë? A vijnë të drejtat vetvetiu apo bashkë me to kemi edhe detyrime? Çdo të ndodhte nëse të gjithë do të kishim liri të plotë, por pa asnjë përgjegjësi?

Le ta shqyrtojmë konceptin e lirive, të drejtave dhe përgjegjësi të njeriut të përshkruara në Deklaratën Universale për të Drejtat e Njeriut dhe të kuptojmë pse pikërisht këto ide përbëjnë themelin e një shoqërie të drejtë dhe paqësore.

Ç'janë të drejtat e njeriut?

Të drejtat e njeriut janë të drejta dhe parime themelore që i përkasin çdo njeriu vetëm sepse është njeri. Ato janë të lindura, që do të thotë se i fitojmë me vetë lindjen; universale, sepse u përkasin të gjithë njerëzve; të patjetërsueshme, sepse nuk mund të na merren pa arsye; dhe të barabarta, sepse vlejnë njësoj për të gjithë. Të drejtat e njeriut vlejnë gjithmonë dhe kudo, pa marrë parasysh kombësinë, religjionin, gjininë, moshën apo çfarëdo dallimi tjetër.



E drejta për
privatësi



E drejta për
azil



E drejta për
shtetësi

Pse janë të rëndësishme të drejtat e njeriut?

Ato mbrojnë lirinë, dinjitetin dhe sigurinë tonë. Parandalojnë abuzimet, diskriminimin dhe padrejtësitë dhe vendosin standarde minimale për mënyrën se si duhet të trajtohet çdo njeri.

Shembuj nga Deklarata:

- E drejta për jetë;
- E drejta për arsim;
- E drejta për trajtim të barabartë;
- E drejta për lirinë e shprehjes;
- E drejta për privatësi;
- E drejta për punë dhe kushte të drejta pune.



Shembuj nga Deklarata:

- Liria e fjalës – mund ta shprehni mendimin tuaj;
- Liria e religjionit – mund të besoni ose të mos besoni;
- Liria e lëvizjes – mund të udhëtoni ose të jetoni ku të dëshironi;
- Liria e mendimit – askush nuk mund t'i kontrollojë mendimet tuaja.

Ç'janë liritë?

Liritë janë një lloj i veçantë i të drejtave të njeriut që u lejojnë njerëzve të mendojnë, të flasën dhe të veprojnë pa pengesa – përderisa nuk i cenojnë të drejtat e të tjerëve.

Pse janë të rëndësishme liritë?

Ato na mundësojnë të bëjmë zgjedhje, të zhvillohemi dhe të marrim pjesë aktive në shoqëri. Pa liri jeta do të ishte e kufizuar dhe e padrejtë.



Ç'janë përgjegjësitë?

Në konceptin e të drejtave të njeriut përgjegjësitë janë detyrimet që kemi ndaj njerëzve të tjerë dhe ndaj bashkësisë. Deklarata thekson qartë se nëse duam që të drejtat tona të respektohen, duhet edhe ne t'i respektojmë të drejtat e të tjerëve.



Si funksionojnë së bashku të drejtat, liritë dhe përgjegjësitë e njeriut?

Këto tri koncepte krijojnë një ekuilibër:

- Të drejtat e njeriut mbrojnë dinjitetin tonë.
- Liritë na lejojnë të veprojmë dhe të shprehemi.
- Përgjegjësitë garantojnë që me lirinë tonë nuk do t'i dëmtojmë të tjerët.
- Shembull i ekuilibrit: Nxënësi ka të drejtë për arsim, lirinë për t'u shprehur në orë mësimore, por edhe përgjegjësinë për ta respektuar mësuesin dhe nxënësit e tjerë, në mënyrë që të gjithë të mund të mësojnë.

Shembuj të përgjegjësisë:

- Ke të drejtë ta shprehësh mendimin tënd, por edhe përgjegjësinë të mos fyesh dhe të mos poshtërosh të tjerët.
- Ke të drejtë për arsim, por edhe përgjegjësinë t'i respektosh mësuesin dhe bashkëmoshatarët.
- Ke të drejtë për siguri, por edhe përgjegjësinë të mos e rrezikosh sigurinë e të tjerëve.
- T'i respektojmë liritë e të tjerëve.
- Të mos shkaktojmë dëm – as fizik dhe as verbal.
- Të kontribuojmë në bashkësi.
- Të krijojmë një mjedis të drejtë dhe respektues.



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Pse janë të rëndësishme përgjegjësitë në konceptin e të drejtave të njeriut?

Të drejtat e njeriut nuk mund të ekzistojnë pa përgjegjësi – ato janë dy anë të së njëjtës monedhë.

A. Përgjegjësitë i mbrojnë të drejtat e të tjerëve. Nëse të gjithë i përdorin liritë e tyre pa përgjegjësi do të krijohej kaos. Për shembull: Nëse dikush e përdor lirinë e fjalës për të fyer, ai cenon nderin dhe dinjitetin e të tjerëve.

B. Përgjegjësitë e bëjnë shoqërinë të sigurt dhe të drejtë. Ato na sjellin ndershmëri, paqësori dhe respektues.

C. Përgjegjësitë parandalojnë keqpërdorimin e lirive. Për shembull: Liria e protestës nuk do të thotë liri për dhunë ose shkatërrim.

Ç. Përgjegjësitë na kujtojnë se jemi pjesë e një bashkësie. Të drejtat e njeriut nuk janë vetëm për "unë". Ato janë edhe për "ne" – për mënyrën se si jetojmë së bashku.

Zbuluam

Liritë, të drejtat dhe përgjegjësitë e njeriut janë themeli i një shoqërie të drejtë dhe harmonike. Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut garanton se çdo qenie njerëzore meriton dinjitet, barazi dhe mbrojtje. Por këto të drejta mund të funksionojnë vetëm nëse i pranojmë edhe përgjegjësitë tona – t'i respektojmë të tjerët, t'i zbatojmë rregullat dhe t'i përdorim liritë tona me mençuri. Kuptimi i këtij ekuilibri na ndihmon të bëhemi qytetarë të përgjegjshëm që mbrojnë si të drejtat e veta, ashtu edhe të drejtat e të tjerëve.

Aktivitete

Aktiviteti 1

Ndahuni në grupe dhe merrni një kopje të Deklaratës Universale për të Drejtat e Njeriut dhe një fletë pune me grupet e mëposhtme të të drejtave dhe lirive: (1) E drejta për jetë, liri dhe siguri, (2) Liria e mendimit, bindjes dhe religjionit, (3) Liria e shprehjes dhe e drejta për informim, (4) Liria e tubimit dhe shoqërimit, (5) E drejta për gjykim të drejtë dhe mbrojtje juridike, (6) E drejta për arsim, (7) E drejta për punë dhe standard i denjë jetese, (8) E drejta për martesë dhe krijim të familjes, (9) E drejta për mbrojtje shëndetësore. Detyra juaj është që në fletën e punës, pranë secilit grup të të drejtave/lirive, të shënoni numrin e nenit nga Deklarata (nga neni 3 deri te neni 28) që i përket asaj kategorie. Pas prezantimit të punës së bërë do të gjeni përgjigjet e kërkuara dhe do të merrni si detyrë të veçoni nenet që kanë të bëjnë me liritë. Më pas, shpjegoni pse ato klasifikohen si liri dhe pse nenet e tjera nuk lidhen me to.

Aktiviteti 2

Ndahuni në grupe dhe lexoni nenin 29 nga Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut me detyrë të përcaktoni cilat janë përgjegjësitë e njeriut sipas konceptit të të drejtave të njeriut. Në një diskutim të hapur paraqitni qëndrimet e grupit ose mendimet tuaja personale për rëndësinë e përgjegjësiave. Më pas, secili grup tërheq një situatë në të cilën respektimi i së drejtës së një personi ka shkaktuar ose ka mundur të shkaktojë dëm, rrezik apo cenim të të drejtave të të tjerëve (për shembull: përhapja e informacioneve të rreme që fyejnë dinjitetin e dikujt ose nxisin paragjykim; mosvaksinimi i një fëmije dhe përhapja e sëmundjes te të tjerët; pjesëmarrja në tubime masive gjatë pandemisë dhe përhapja e infeksionit). Detyra e grupeve është të identifikojnë të drejtat dhe përgjegjësitë e pranishme në shembull dhe të përmendin një situatë të ngjashme nga jeta reale. Në fund, secili grup e prezanton zgjidhjen e vet.

MË SKANO!



Skanoni kodin dhe ndiqni udhëzimet për lojën "Ndrysho syzet e tua", e cila do t'ju ndihmojë të zhvilloni vetëdije për pabarazinë në shoqëri dhe do t'ju nxisë të jeni solidarë dhe të drejtë.



Kontrolloni njohuritë

1. Renditni tri karakteristika kryesore të të drejtave të njeriut sipas tekstit.
2. Shpjegoni me fjalët tuaja se ç'është thotë që të drejtat e njeriut dhe përgjegjësitë janë "dy anë të së njëjtës monedhë".
3. Imagjinoni një situatë në klasë: një nxënës flet me zë të lartë përderisa të tjerët punojnë. Cilat të drejta, liri dhe përgjegjësi nga teksti po shkelen? Zbatoni këto koncepte në këtë shembull.
4. Analizoni se si të drejtat, liritë dhe përgjegjësitë e njeriut krijojnë ekuilibër në shoqëri. Identifikoni se si secili prej këtyre tre koncepteve kontribuon në këtë ekuilibër.
5. Vlerësoni: a është i arsyetuar kufizimi i ndonjë lirie nëse me këtë mbrohet dinjteti apo të drejtat e njerëzve të tjerë? Arsyetoni qëndrimin tuaj me një shembull nga teksti.
6. Hartoni një rregull të shkurtër ose "kod sjelljeje" (3 – 4 fjali) që do të vrente për një shkollë dhe i cili pasqyron ekuilibrin midis të drejtave, lirive dhe përgjegjësi të njeriut.



Hulumtoni

Hulumtoni një të drejtë të njeriut sipas përzgjedhjes suaj (p.sh. e drejta për arsim, e drejta e lirisë së shprehjes, e drejta për barazi, e drejta për mbrojtje shëndetësore).

Në hulumtim përgjigjuni pyetjeve të mëposhtme:

Ç'përfaqëson kjo e drejtë?

- Shpjegojeni me fjalët tuaja.
- Ku është e garantuar? Emërtoni dokumentin (p.sh. Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut, Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut).
- Si respektohet kjo e drejtë në përditshmërinë tuaj? (në shkollë, në familje apo në bashkësi)
- A ka shembuj të shkeljes së saj? (nga mediat, interneti apo jeta reale, pa përmendur emra)
- Çfarë mund të bëjnë të rinjtë për një respektim më të mirë të kësaj të drejte?

Mënyra e punës:

- Individuale ose në çifte;
- Përdorni të paktën dy burime (tekst shkollor, faqe interneti, tekst mediatik).

Prezantimi:

- Tekst i shkurtër me shkrim (½ – 1 faqe) ose poster/prezantim me informacione kryesore dhe fotografi.

Pyetje për të menduar:

Pse është e rëndësishme që të drejtat e njeriut të respektohen që nga mosha e hershme?

Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike

"Padrejtësia kudo që ndodh është kërcënim për drejtësinë gjithkund."

- Martin Luther King

Për nxitje

Nga burojnë të drejtat e njeriut? Kush i përcakton ato? Si mbrohen ato?

Dy nga dokumentet më të rëndësishme ndërkombëtare në historinë e të drejtave të njeriut janë: Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike (PNDKP) dhe Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore (PNDESK). Së bashku me Deklaratën Universale për të Drejtat e Njeriut (DUDNJ) ato përbëjnë të ashtuquajturën Kartë Ndërkombëtare të të Drejtave të Njeriut.

Gjatë Luftës së Dytë Botërore bota u përball me krime të tmerrshme: gjenocid, kampe përqendrimi, vrasje masive, censurë dhe gjykime të padrejta. Organizata e sapoformuar e Kombeve të Bashkuara (OKB) vendosi se duhej të krijoheshin standarde të përbashkëta për mbrojtjen e dinjitetit njerëzor me qëllim që të parandalohet përsëritja e vuajtjeve dhe krimeve të tilla.

Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut është baza për shumë konventa të mëvonshme që rregullojnë mbrojtjen e të drejtave të njeriut. Ajo është karta e parë në historinë e njerëzimit që shpall të drejtat dhe liritë e njeriut për të gjithë njerëzit në botë, pa diskriminim. Pikërisht, për shkak se u drejtohet të gjithë njerëzve në botë, ajo ka rëndësi universale. Në Deklaratë theksohet se qëllimi kryesor i Kombeve të Bashkuara është të shpëtojnë brezat e ardhshëm nga tmerret e luftës dhe "të riafirmojnë besimin në të drejtat themelore të njeriut, në dinjitetin dhe vlerën e qenies njerëzore, si dhe në të drejtat e barabarta të burrave dhe grave". Deklarata Universale është një rekomandim, një shprehje e vullnetit të mirë për një botë më të drejtë dhe më të mirë. Ajo numëron të drejta universale, por nuk është juridikisht detyruese. Prandaj, më vonë bashkësia ndërkombëtare krijoi instrumente juridike, siç janë paktet ndërkombëtare, për të ruajtur në mënyrë të sigurt parimet e Deklaratës.



Qytete të shkatërruara dhe jetë njerëzish të humbura gjatë luftës



Versioni original i Deklaratës Universale

Në vitet pas Luftës së Dytë Botërore bota ishte e ndarë ndërmjet demokracive perëndimore dhe shteteve socialiste lindore, të cilat nuk pajtoheshin për prioritetet. Shtetet perëndimore e theksonin rëndësinë e lirive, demokracisë dhe drejtësisë, ndërsa shtetet socialiste dhe shumë vende në zhvillim e vinin theksin te nevoja për arsimim, shëndetësi dhe kushte të drejta jetese. Për shkak të këtyre dallimeve, Kombet e Bashkuara vendosën që në vend të një pakti të vetëm të krijonin dy pakte të ndërlidhura, të cilat më vonë u bënë themeli i së drejtës moderne ndërkombëtare për të drejtat e njeriut.

Lidhja ndërmjet Deklaratës Universale dhe dy pakteve

Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut (1948) është themeli – ajo formulon idetë dhe rregullat bazë për të drejtat e njeriut, por nuk është juridikisht detyruese.

Për këtë arsye u krijuan dy paktet: Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike (PNDKP) dhe Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore (PNDESK) – të cilat i shndërrojnë të njëjtat parime në marrëveshje detyruese për shtetet.

Lidhja ndërmjet Deklaratës dhe pakteve është trefishe:

1. Paktet e zhvillojnë dhe e forcojnë juridikisht përmbajtjen e Deklaratës.
2. Të drejtat ndahen në dy grupe, por konsiderohen njësoj të rëndësishme.
3. Së bashku me Deklaratën ato krijojnë Kartën Ndërkombëtare për të Drejtat e Njeriut.

Thelbi: Deklarata i jep idealet; paktet i shndërrojnë ato në detyrime juridike.



Deklarata Universale është rekomandim, shprehje e vullnetit të mirë për një botë më të drejtë dhe më të mirë.

Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike

Një nga instrumentet juridike më të rëndësishme për ruajtjen e sigurt të parimeve të Deklaratës, i miratuar nga bashkësia ndërkombëtare ishte PNDKP-ja. Ky pakt u miratua në vitin 1966 dhe hyri në fuqi në vitin 1976. Sot më shumë se 170 shtete janë palë nënshkruese të tij. Ky pakt mbron të drejtat që lidhen me lirinë personale, sigurinë, drejtësinë dhe pjesëmarrjen në jetën publike. Në të përfshihen të drejta si: e drejta për jetën, liria e shprehjes, liria e religjionit, e drejta për gjykim të drejtë, mbrojtja nga tortura, mbrojtja nga arrestimi arbitrar, e drejta e privatësisë dhe e drejta e votës. Qëllimi është që çdo person të trajtohet në mënyrë të drejtë dhe të mund të marrë pjesë në shoqëri pa frikë.



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Më 11 mars të vitit 1943 u arrestuan të gjithë hebrenjtë nga territori i Maqedonisë së sotme dhe më pas, në tri etapa, 98 për qind e tyre u deportuan. Vetëm një pjesë shumë e vogël e popullsisë hebraike arriti të shpëtonte nga deportimi. Në kampin e përqendrimit Treblinka u deportuan 7 144 hebrenj maqedonas nga Manastiri Shkupi dhe Shtipi nga të cilët asnjë nuk mbijetoi.

Analizoni shembullin dhe diskutoni për shkeljen e të drejtave të njeriut.



Të drejtat civile dhe politike: liria e shprehjes, liria politike, e drejta për gjykim të drejtë, qasja në informata, e drejta e votës dhe liria e mediave

E drejta e votës do të thotë që çdo person ka të drejtë të zgjedhë. Përmes votimit në zgjedhje qytetarët vendosin se kush do t'i përfaqësojë ata dhe gjithashtu çdo qytetar mund të kandidohet për çdo funksion publik në shtet.

Shembull i nenit: Neni 19 – Liria e shprehjes

"Çdo person ka të drejtën e lirisë së mendimit dhe të shprehjes; kjo e drejtë përfshin lirinë për të kërkuar, marrë dhe përhapur informacione, si dhe ide të çfarëdo lloji."

Ky nen u mundëson qytetarëve të shprehin opinione, të kritikojnë pushtetin, të shkruajnë, të krijojnë art dhe të informohen lirisht – kuptohet pa rrezikuar të drejtat dhe sigurinë e të tjerëve.

Zbuluam

Qëllimi i të drejtave të përfshira në PNDP është të ndikojnë në politikat që prekin të gjithë qytetarët në shoqëri, por edhe të kufizojnë pushtetin e sunduesve. Në luftën për këto të drejta dy ide ishin themelore: liria personale dhe mbrojtja e individëve nga keqtrajtimi shtetëror.

MË SKANO!



Skanoi kodin dhe lexoni përmbledhjen jozyrtare të PNDP-së.

Aktiviteti 1

Ndahuni në grupe dhe garoni se cili grup do të krijojë posterin më të mirë (me fotografi ose vizatime, pa tekst) në të cilin ilustron nenin 2 nga DUDNJ. Pas përfundimit të punës secili grup le të shpjegon se çfarë ka paraqitur në poster. Pasi t'i prezantonin të gjithë posterët, vlerësoni njëri-tjetrin sipas kritereve të mëposhtme, të cilat do t'i shkruani në tabelë: të gjitha të drejtat dhe liritë u përkasin (1) njerëzve nga e gjithë bota, (2) edhe të moshuarve edhe të rinjve, (3) edhe burrave edhe grave, (4) personave të të gjitha racave dhe ngjyrave të lëkurës, (5) personave me përkatësi të ndryshme etnike dhe fetare, (6) dhe personave me aftësi të kufizuara. Secili grup fiton nga 1 pikë për paraqitjen e qartë të asaj që kërkohet në kriter.

Aktiviteti 2

Ndahuni në grupe, gjeni në internet dhe analizoni nenin 1 dhe nenin 2 të DUDNJ-së.



Kontrolloni njohuritë

1. Në cilin vit u miratua PNDCP-ja dhe në cilin vit hyri në fuqi?
2. Shpjegoni pse DUDNJ nuk ishte juridikisht detyruese, por megjithatë kishte rëndësi të madhe globale.
3. Nga shembulli për deportimin e hebrenjve maqedonas, përmendni cilat të drejta konkrete nga PNDCP-ja do të ishin shkelur po të ekzistonte dhe të zbatohej pakti në atë kohë.
4. Analizoni lidhjen ndërmjet DUDNJ-së dhe PNDCP-së. Si shndërrohen idealet në detyrime juridike?
5. A i përmbushin shtetet sot me të vërtetë obligimet që rrjedhin nga PNDCP-ja? Arsyejtoni me argumente.
6. Imagjinoni se duhet të krijoni një nen të ri që do të ishte pjesë e PNDCP-së dhe që i përgjigjet kohës moderne (siguria kibernetike, privatësia digjitale, inteligjenca artificiale). Shkruani si do të tingëllonte ky nen.

Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore

"Të gjithë njerëzit janë nga natyra të lirë dhe të barabartë në të drejta."

- Xhon Lok

Për nxitje

Çmendon, cila e drejtë u mundëson njerëzve të jetojnë nga puna e tyre?

Çdo të thotë që njerëzit të kenë mbrojtje themelore shëndetësore?

A duhet çdo njeri të ketë kushte themelore për një jetë dinjitoze? Pse?

Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore (PNDESK) është miratuar në vitin 1966, ndërsa ka hyrë në fuqi në vitin 1976. Sot ai është ratifikuar nga një numër i madh shtetesh dhe përqendrohet në sigurimin e kushteve për një jetë me dinjitet, zhvillim dhe mirëqenie njerëzore. Ai mbron të drejtën për punë dhe pagë të drejtë, të drejtën për siguri themelore sociale, si dhe të drejtën për ushqim, strehim, veshmbathje, mbrojtje shëndetësore, arsim dhe pjesëmarrje në jetën kulturore.



Çdokush ka të drejtë për kushte të drejta pune.



Çdokush ka të drejtë për mbrojtje shëndetësore.



Çdokush ka të drejtë për arsim falas.



Çdokush ka të drejtë të marrë pjesë në jetën kulturore.

Shembull: Neni 12 – E drejta për shëndet

"Shtetet njohin të drejtën e çdo personi në nivelin më të lartë të mundshëm të shëndetit fizik dhe mendor."

Ky nen i obligon shtetet të zhvillojnë shërbime shëndetësore, të sigurojnë kushte të përshtatshme higjienike, qasje në trajtim dhe vaksinim, si dhe furnizim me ujë të pastër. Gjithashtu, kërkon krijimin e politikave që mbrojnë shëndetin dhe mirëqenien e të gjithë popullsisë.

Obligimet e shteteve

Me nënshkrimin e paktit shtetet obligohen që gradualisht t'i përmirësojnë kushtet e jetesës dhe të sigurojnë shërbime që i mundësojnë çdo personi të përparojë. Pakti përfshin të drejtat ekonomike, sociale dhe kulturore dhe garanton trajtim të barabartë për të gjithë qytetarët.

Të drejtat ekonomike dhe sociale

Këto të drejta përfshijnë:

- Të drejtën për punësim në kushte të drejta dhe të favorshme;
- Të drejtën për ushqim dhe standard dinjitoz jetese;
- Të drejtën për strehim;
- Të drejtën për mbrojtje shëndetësore;
- Të drejtën për pension dhe sigurim social;
- Ndihmë sociale për të papunët.

Këto të drejta theksojnë nevojën për siguri minimale materiale për një jetë me dinjitet dhe e obligojnë shtetin të krijojë kushte për punësim, arsimim, strehim dhe shërbime të qasshme.

Të drejtat kulturore

Të drejtat kulturore kanë të bëjnë me pjesëmarrjen në jetën kulturore dhe me ruajtjen e identitetit kulturor të bashkësive. Këtu bëjnë pjesë:

- E drejta për arsim;
- Të drejtat e autorit për mbrojtjen e veprave shkencore, letrare dhe artistike;
- E drejta për mosdiskriminim dhe mbrojtje të barabartë ligjore.

Këto të drejta u mundësojnë bashkësive më të vogla ta ruajnë kulturën dhe traditën e tyre.



PNDESK e njeh të drejtën e çdo individi për mbrojtjen e krijimtarisë së tij shkencore, letrare ose artistike



PNDESK i obligon shtetet të sigurojnë mbrojtje juridike efektive për realizimin dhe mbrojtjen e të drejtave të përcaktuara me Paktin

Krijimi dhe zbatimi

Paktet janë hartuar nga komisione dhe grupe punuese të Kombeve të Bashkuara përmes debateve të gjata dhe negociatave ndërkombëtare. Shumica e shteteve i kanë nënshkruar në vitin 1966, ndërsa sot pothuajse të gjitha i njohin dhe i zbatojnë në mënyrë aktive.

Pse këto dokumente janë të rëndësishme për nxënësit?

Këto dokumente mbrojnë të drejtën për arsim, mendim të lirë, shkollë, mbrojtje shëndetësore, trajtim të drejtë dhe liri të zgjedhjes, si dhe të drejtën që shteti të mos e keqpërdorë fuqinë e tij. Ato vërtetojnë se çdo njeri ka vlerën e vet dhe se shtetet janë të obliguara ta respektojnë dhe ta mbrojnë atë vlerë.



E drejta për mendim të lirë garanton lirinë e çdo individi



E drejta për mbrojtje shëndetësore nënkupton shërbime të barabarta shëndetësore për të gjithë qytetarët



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

S. S. punonte pesë vjet në një fabrikë tekstili. Ajo ka një fëmijë, i cili ka vështirësi shëndetësore. Për këto arsye ndonjëherë detyrohej të mungonte nga puna dhe të përdorte pushim mjekësor. Pronarët e fabrikës e pushuan nga puna me arsyetimin se mungonte shumë, ndërsa atyre u nevojitej një punëtore që nuk do të përdorte pushim mjekësor. Pasi mori pushimin nga puna, ajo ngriti padi në gjykatë duke deklaruar se kishte mbetur pa mjete jetese. Në rast të një procesi gjyqësor mendoni se cilat të drejta i janë shkelur S. S.-së dhe diskutoni se cili mund të ketë qenë vendimi i gjykatës. Jepni qëndrimin dhe argumentet tuaja se si do të vendosnit ju, sikur të ishit në rolin e gjyqtarit.



Punëtore tekstili duke fjetur në vendin e punës

Zbuluam

PNDKP-ja dhe PNDESK-ja janë ndër marrëveshjet më të rëndësishme në të drejtën ndërkombëtare. Të krijuara pas tmerreve të Luftës së Dytë Botërore dhe të frymëzuara nga Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut, ato i shndërruan të drejtat e njeriut nga një vizion moral në një normë juridike detyruese.

Pakti i parë mbron liritë, drejtësinë dhe pjesëmarrjen e qytetarëve në jetën shoqërore, ndërsa i dyti mbron kushtet themelore për një ekzistencë me dinjitet: arsimin, shëndetin, strehimin, kulturën dhe mirëqenien. Së bashku ato ndërtojnë bazën e një shoqërie paqësore, të drejtë dhe njerëzore.

Aktiviteti 1

Hulumtoni dhe arsyetoni pse është e nevojshme dhe e dobishme për qytetarët që të respektohet e drejta e çdo bashkësie etnike për të përdorur gjuhën e vet në procesin arsimor.

MË SKANO!



Skaroni kodin dhe lexoni përmbledhjen jozyrtare të Paktit Ndërkombëtar për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore.

Aktiviteti 2

Ndahuni në grupe dhe lexoni dy paktet që rrjedhin nga Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut dhe duke tërhequr numrat zgjidhni nga dy prej neneve të mëposhtme të Paktit Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike: 3, 6, 18, 19, 24, 27 dhe nga dy prej neneve të mëposhtme të Paktit Ndërkombëtar për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore: 10, 12, 13. Detyra e grupeve është të shkruajnë një fjalim me kohëzgjatje prej tre minutash, në të cilin për secilin nen që u ka rënë, të shpjegojnë ç'kuptojnë prej tij dhe të japin një shembull nga jeta reale kur ajo e drejtë respektohet dhe një shembull nga jeta reale kur ajo e drejtë shkelet. Së pari lexohen fjalimet (si në foltore) për nenet e njërit pakt, sipas renditjes në paktin, e më pas fjalimet për nenet e paktit tjetër. Pasi të përfundoni të gjitha, fillimisht përmbledhni se cilave të drejta u referohet njëri pakt dhe cilave tjetri, pastaj zhvilloni një diskutim të hapur.



Kontrolloni njohuritë

1. Cila është fusha kryesore në të cilën fokusohet Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore?
2. Shpjegoni me fjalët tuaja se ç'kërkon neni 12 i Paktit në lidhje me shëndetin.
3. Zbatoni konceptin e të drejtave ekonomike dhe sociale: jepni dy shembuj nga jeta e përditshme, ku shteti duhet të sigurojë kushte për një ekzistencë me dinjitet.
4. Analizoni rastin e S. S.-së: cilat të drejta konkrete nga teksti janë shkelur dhe si mund të dëshmohet kjo?
5. Vlerësoni: a mendoni se fabrika kishte bazë ligjore dhe morale për ta pushuar nga puna S. S.-në? Arsyetoni qëndrimin tuaj.
6. Imagjinoni se duhet të përgatitni një fjalim të shkurtër për nxënësit: përpiloni 3-4 fjali në të cilat do të shpjegoni pse këto pakte janë të rëndësishme për jetën dhe të ardhmen e tyre.

Ndikimi i pakteve ndërkombëtare mbi legjislacionin në shtetin tonë

"Të drejtat e njeriut janë në zemër të sundimit të së drejtës."

- Van Ki Mun, Sekretar i Përgjithshëm i OKB-së (2007-2016)

Për nxitje

Një shtet a mund të krijojë ligje pa menduar për të drejtat e njeriut?

Çndodh nëse një ligj i ri bie ndesh me liritë e qytetarëve?

Si rregullat ndërkombëtare të miratuara shumë kohë para se të ekzistonte Maqedonia e Veriut si shtet i pavarur edhe sot vazhdojnë ta formësojnë politikën tonë ligjore?

Këto pyetje nuk na fusin thjesht në përmbajtjen e përgjithshme të pakteve – por në ndikimin e tyre mbi legjislacionin maqedonas, gjegjësisht, në mënyrën se si shkruhen, ndryshohen dhe zbatohen ligjet tona.



Presidenti i shtetit ka rol në nënshkrimin dhe ratifikimin e pakteve ndërkombëtare, me çka ato bëhen pjesë e legjislacionit kombëtar

Vendi i marrëveshjeve ndërkombëtare në rregullimin juridik të shtetit tonë

Për të kuptuar këtë temë është thelbësore dispozita kushtetuese sipas së cilës marrëveshjet ndërkombëtare, të cilat i ratifikon Republika e Maqedonisë së Veriut, bëhen pjesë e rregullimit të brendshëm juridik. Kjo do të thotë se shteti nuk mund të ratifikojë një dokument e pastaj ta injorojë atë; përkundrazi, ligjet e tij duhet të jenë të harmonizuara me të.

Pas ratifikimit të PNDKP-së dhe PNDESK-së, këto pakte janë bërë burim juridik detyrues që ligjvënësi duhet ta respektojë. Prandaj, çdo ndryshim ligjor, miratim i një

Ndikimi mbi të drejtën kushtetuese

Gjykata Kushtetuese ka një rol kyç në sigurimin që çdo ligj të jetë në përputhje me Kushtetutën, e me këtë edhe me paktet ndërkombëtare, parimet e të cilave janë të ndërtuara në të. Nëse ndonjë ligj shkel të drejtën e lirisë së mendimit, ndërgjegjes dhe religjionit ose kufizon të drejtën e arsimit në një mënyrë që nuk lejohet sipas pakteve ndërkombëtare, Gjykata Kushtetuese mund ta shfuqizojë ligjin ose një pjesë të tij.

Kjo funksionon si një mekanizëm shtesë mbrojtjeje: madje edhe nëse miratohet një ligj, i cili rastësisht ose me qëllim shkel dispozitat e Paktit Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike apo të Paktit Ndërkombëtar për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore, Gjykata Kushtetuese është institucioni që mbrohet qytetarët dhe kujdeset që shteti t'i respektojë standardet ndërkombëtare.



Kuvendi i analizon ligjet para se t'i harmonizojë ato me paktet ndërkombëtare

ligji të ri ose reformë juridike duhet të jetë në përputhje me detyrimet e përcaktuara në këto dokumente ndërkombëtare.

Si i përdor ligjvënësi paktet gjatë hartimit të ligjeve

Gjatë përgatitjes së një ligji të ri, grupet punuese dhe komisionet në Kuvend analizojnë rregullisht detyrimet ndërkombëtare që shteti i ka marrë përsipër. Kjo do të thotë se para miratimit të çdo ligji juristët dhe ekspertët kontrollojnë me kujdes nëse ai është në përputhje me parimet e përmbajtura në Paktin Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike dhe në Paktin Ndërkombëtar për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore.

Për shembull, gjatë përgatitjes së ligjeve nga fusha e drejtësisë, siç është Ligji për Procedurën Penale, duhet pasur kujdes që të sigurohen: e drejta për gjykim të drejtë, e drejta për avokat dhe e drejta për ankesë. Këto parime janë pjesë e dokumenteve ndërkombëtare dhe ligjvënësi nuk guxon të miratojë procedura që do t'i shkelin ato. Në të kundërtën, Republika e Maqedonisë së Veriut do të veponte në kundërshtim me detyrimet që vetë i ka pranuar vullnetarisht.

Po ashtu, kur miratohen ligje për arsimin, shëndetësinë, mbrojtjen sociale ose kulturën, detyrimisht njihet ndikimi i PNDESK-së. Ky pakt e obligon shtetin të kujdeset për qasjen në arsim, për shërbimet shëndetësore dhe për të drejtat kulturore. Prandaj, kur ndryshohet ligji për arsimin fillor ose të mesëm, ligjvënësi duhet të kujdeset që arsimi të jetë i qasshëm për të gjithë fëmijët, pa diskriminim. Me fjalë të tjera, paktet nuk i zëvendësojnë ligjet vendore, por krijojnë kornizën brenda së cilës ligjvënësi duhet të veprojë.

Analizoni shembullin nga arsimi.

Ideja që arsimi duhet të jetë i qasshëm, cilësor dhe falas në nivelin fillor është parim i PNDESK-së. Prandaj, në legjislationin maqedonas arsimi është i detyrueshëm dhe falas në arsimin fillor dhe të mesëm. Kur shteti ndërmerr reforma në programin mësimor ose në financim, ai duhet të ketë parasysh që e drejta për arsim duhet t'u mundësohet të gjithë nxënësve.



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Shembull nga politika sociale

PNDESK-ja kërkon që shtetet të sigurojnë një nivel të caktuar të sigurisë sociale. Prandaj, ekzistojnë ligje që rregullojnë të drejtat sociale: e drejta për ndihmë sociale, shtesa për fëmijë, sigurimi shëndetësor për grupet e cënueshme, ndihma për familjet në gjendje të vështirë sociale, kujdesi për fëmijët pa prindër, si dhe kujdesi dhe ndihma për fëmijët me vështirësi në zhvillim. Maqedonia e Veriut është e obliguar të zhvillojë një sistem që gradualisht do t'i përmirësojë kushtet e jetesës, pikërisht në frymën e PNDESK-së. Diskutoni nëse nxënësit që mungojnë për një kohë më të gjatë në mësim mund ta realizojnë të drejtën e tyre për arsim.

Ndikimi në krijimin e strategjive dhe politikave kombëtare

Përveç ligjeve, paktet ndikojnë edhe në strategjitë kombëtare që përgatiten nga ministritë. Për shembull, strategjia për të drejtat e njeriut, strategjia për përfshirje sociale ose strategjia për të rinjtë duhet të përmbajë parime si barazia, mosdiskriminimi, qasja në shërbime dhe liria e zgjedhjes. Këto strategji nuk janë ligje, por e udhëzojnë ligjvënësin se si duhet të veprojë në të ardhmen.



Paktet ndikojnë në strategjinë për arsim



PNDESK-ja ndikon mbi shtetin me qëllim që të sigurohet arsim për të gjithë



Fëmijët kanë të drejtë për arsim falas



E drejta për shëndetësi falas mbrohet me standarde ndërkombëtare

Pse është kjo e rëndësishme për nxënësit dhe të rinjtë?

Ndikimi i pakteve ndërkombëtare mbi legjislacionin ka pasoja reale në jetën e përditshme. Kjo do të thotë se e drejta juaj për të mësuar falas, për t'u shëruar, për të pasur mendimin tuaj, për t'u ndier të sigurt dhe për të mos u diskriminuar mbrohet jo vetëm nga ligjet maqedonase, por edhe nga standardet ndërkombëtare.

Edhe nëse ndonjë ligj do të përpiqej t'i kufizonte këto të drejta, paktet ekzistojnë si një "mburojë" që e pengojnë këtë.



Paktet ndikojnë në të drejtën që të jemi të sigurt dhe të mos diskriminohemi

Zbuluam

PNDKP-ja dhe PNDESK-ja nuk janë vetëm dokumente ndërkombëtare – ato janë baza mbi të cilën Maqedonia e ndërton sistemin e saj ligjor. Përmes Kushtetutës, përmes gjykatave dhe përmes procesit të miratimit të ligjeve këto pakte e drejtojnë shtetin të krijojë një rend juridik të drejtë, të sigurt dhe të barabartë.

Ato nuk i zëvendësojnë ligjet maqedonase, por krijojnë standarde që ligjet tona duhet t'i ndjekin. Në këtë mënyrë, çdo gjeneratë – përfshirë edhe nxënësit e sotëm – ka mbrojtje më të qartë të të drejtave të njeriut dhe kushte më të mira jetese.

Prandaj, ndikimi i pakteve mbi legjislacionin nuk është vetëm juridik, por edhe i rëndësishëm shoqëror – ato na ndihmojnë të ndërtojmë një shtet ku dinjiteti njerëzor është gjithmonë në vend të parë.

Aktiviteti 1

Ndahuni në grupe, hulumtoni në internet dhe përgatitni prezantim për këto tema:

(1) Si i mbron Kushtetuta e shtetit tonë të drejtat dhe liritë e qytetarëve, duke përmendur të paktën pesë nene që lidhen me këtë dhe (2) cilat ligje në shtetin tonë janë të lidhura drejtpërdrejt me të drejtat e përmendura në dy paktet ndërkombëtare, duke përmendur të paktën gjashtë ligje nga fusha të ndryshme. Prezantoni punën tuaj njëri pas tjetrit, ndërsa pas çdo prezantimi përmbledhni në tabelë nenet e Kushtetutës dhe ligjet që keni identifikuar.

Aktiviteti 2

Zgjidhni një rast të shkeljes së të drejtave të njeriut, qoftë përmes diskutimit për to, duke gjetur një artikull në gazetë ose duke treguar shembuj personal. Analizoni rastet e shkeljes së të drejtave të njeriut.

Identifikoni nëse në shtetin tonë ekzistojnë ligje sipas të cilave duhet të mbrohen të drejtat në shembullin e zgjedhur.



Kontrolloni njohuritë

1. Ç'do të thotë kur shteti do të ratifikojë marrëveshje ndërkombëtare?
2. Shpjegoni pse ligjvënësi duhet t'i marrë parasysh PNDKP-në dhe PNDESK-në gjatë miratimit të ligjeve të reja.
3. Jepni një shembull si do të zbatohej PNDESK-ja gjatë ndryshimit të një ligji për mbrojtje shëndetësore.
4. Analizoni rolin e Gjykatës Kushtetuese në mbrojtjen e të drejtave që burojnë nga PNDKP-ja dhe PNDESK-ja. Si e pengon ajo miratimin e ligjeve antikushtetuese dhe të papërgjegjshme?
5. Vlerësoni nëse shteti do të mund të kishte vërtet një "rend juridik të drejtë" pa respektimin e pakteve ndërkombëtare. Arsyeoni përgjigjen.
6. Paramendoni se Ministria e Arsimit përgatit një strategji të re. Hartoni një rekomandim të shkurtër (2–3 fjali) ku do të përfshini parime nga PNDESK-ja, të cilat duhet të respektohen detyrimisht.

Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut

"T'u mohosh njerëzve të drejtat e tyre njerëzore do të thotë të sfidosh vetë njerëzinë e tyre."

- Nelson Mandela

Për nxitje

A i kanë të gjithë njerëzit në Evropë të njëjtat të drejta themelore? Kush i mbrojnë të drejtat e njeriut kur shteti nuk arrin ta bëjë këtë? Kur dhe si vendosën shtetet evropiane së bashku t'i garantojnë liritë e njeriut?



Konventa Evropiane është nënshkruar në Romë, më 4 nëntor të vitit 1950, ndërsa ka hyrë në fuqi në vitin 1953. Kjo ndodhi pas Luftës së Dytë Botërore, në një kohë kur shtetet evropiane kuptuan se duhej të krijonin një sistem të përbashkët që do të parandalonte përsëritjen e shkeljeve masive të të drejtave të njeriut. Konventa u krijua nën udhëheqjen e Këshillit të Evropës, organizatë e formuar me qëllim promovimin e demokracisë, të drejtave të njeriut dhe sundimit të ligjit.

Pse u krijua Konventa?

Qëllimi kryesor i krijimit të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut ishte të garantohej se asnjë shtet evropian nuk do ta cenonte më dinjitetin e njeriut. Pas tmerreve të luftës shtetet kuptuan se vetëm ligjet kombëtare nuk ishin të mjaftueshme. Ishte i nevojshëm një dokument ndërkombëtar që do të vendoste standarde të përbashkëta minimale.



Hulumtoni cilat shtete janë nënshkruese të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Nëse një qytetar në një shtet nuk ka pasur gjykim të drejtë, nuk ka pasur mundësi të mbrohet ose është arrestuar në mënyrë të paligjshme, Konventa mundëson që një sistem i jashtëm dhe i pavarur ta shqyrtojë rastin. Konventa vlen për të gjithë njerëzit që jetojnë në shtetet anëtare të Këshillit të Evropës, pa dallim kombësie, religjioni, gjinie apo përkatësie etnike. Mendoni për mundësitë që i kanë qytetarët e shteteve anëtare të Këshillit të Evropës të cilët e kanë nënshkruar Konventën.

Kush e propozoi idenë?

Idenë për krijimin e një sistemi të përbashkët evropian për mbrojtjen e të drejtave fillimisht e mbështetën një grup politikanësh dhe intelektualësh, të cilët mendonin se Evropa duhej të bëhej një vend më i sigurt dhe më i drejtë. Një nga promovuesit më të zëshëm ishte britaniku Winston Çerçill, i cili besonte në një "Evropë të bashkuar" ku të drejtat e njeriut mbështeten mbi paqen.

Si duket Konventa?

Konventa është hartuar si një dokument juridik ndërkombëtar, të cilin shtetet e pranojnë vullnetarisht dhe me këtë obligohen ta respektojnë.

Ajo përmban:

- Preambulën – shpjegon shkurt pse ekziston Konventa.
- Të drejtat dhe liritë themelore – siç janë e drejta për jetë, ndalimi i torturës, e drejta për privatësi, liria e mendimit, gjykim i drejtë etj.
- Mekanizmat për mbrojtje – shpjegojnë se si qytetarët mund të parashtrojnë ankesë nëse mendojnë se shteti ua ka shkelur të drejtat.
- Protokollat shtesë – dokumente që më vonë shtojnë të drejta të reja ose zgjerojnë të drejtat ekzistuese.



Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut ndodhet në Strasburg, në Francë

Bëhet fjalë për një tekst shumë të fuqishëm, i cili sot përfaqëson bazën e sistemit modern evropian të të drejtave të njeriut. Organi kryesor që e interpreton dhe e zbaton Konventën është Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut. Gjykata ndodhet në Strasburg dhe njihet për faktin se çdo qytetar mund t'i drejtohet asaj nëse mendon se shteti ia ka shkelur ndonjë të drejtë të parashikuar në Konventë. Kjo paraqet një kthesë të rëndësishme në histori – për herë të parë qytetarët morën mundësinë të padisin një shtet në nivel ndërkombëtar, gjë që është një hap shumë i madh për liritë e njeriut dhe mbrojtjen juridike.

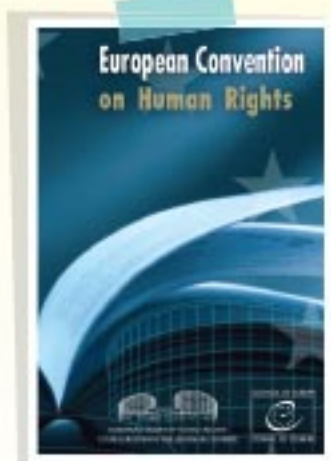


Vinston Çerçil luajti rol kyç në promovimin e idesë për Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut duke e mbështetur atë si bazë për mbrojtjen e lirive dhe demokracisë në Evropën e pasluftës.

Lidhja me Deklaratën Universale për të Drejtat e Njeriut
Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut u krijua si version evropian i Deklaratës Universale për të Drejtat e Njeriut, e miratuar nga Organizata e Kombeve të Bashkuara në vitin 1948. Dallimi është i rëndësishëm:

- Deklarata është dokument me vlerë – vendos ideale, por nuk mund të ngrihet padi drejtpërdrejt mbi bazën e saj.
- Konventa është juridikisht detyruese – shtetet duhet ta respektojnë, ndërsa Gjykata në Strasburg mund të sjellë vendim kundër tyre.

Me fjalë të tjera, Deklarata vendos parime të përgjithshme morale, ndërsa Konventa i shndërron ato parime në rregulla juridikisht detyruese të cilat shtetet evropiane duhet t'i respektojnë.



Zbuluam

Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut paraqet një nga hapat më të rëndësishëm drejt një Evrope të përbashkët, të sigurt dhe të drejtë. Forca e saj nuk qëndron vetëm në tekstin e saj, por edhe në faktin se çdo njeri, edhe pa para, edhe pa fuqi, mund të kërkojë drejtësi në nivelin më të lartë.

Aktivitete

Aktiviteti 1

Ndahuni në grupe dhe hulumtoni katër nene të ndryshme të Konventës Evropiane.

MË SKANO!



Skanoji QR kodin dhe ai do t'ju dërgojë te teksti i Konventës Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut.

Hapni diskutim mbi pyetjen se si ndikon Konventa Evropiane për mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe lirive themelore në rritjen e zbatimit dhe respektimit të të drejtave të njeriut.

Aktiviteti 2

"Kur e drejta bëhet realitet"

Udhëzime:

Ndahuni në grupe, zgjidhni një nga situatat e mëposhtme dhe përgjigjuni pyetjeve që lidhen me to. Çdo grup merr një shembull dhe duhet të përgjigjet në pyetjet më poshtë.

Shembuj të situatave:

- Gazetari dënohet sepse e ka kritikuar publikisht qeverinë.
- Personi mbahet në paraburgim pa iu shpjeguar arsyeja.
- Nxënësi diskriminohet për shkak të religjionit të tij.
- Një familje nuk guxon të kthehet në shtëpi pa i dhënë arsyetim konkret.

Detyra për nxënësit:

1. Cila e drejtë nga Konventa Evropiane ndoshta është shkelur?
2. A ka shteti detyrim të reagojë?
3. Çfarë mund të bëjë qytetari nëse nuk merr mbrojtje në shtetin e vet? Arsyetoni!
4. Pse është i rëndësishëm ekzistimi i Gjykatës Evropiane për të drejtat e njeriut në raste të tilla?

Prezantimi:

Secili grup shkurtimisht e prezanton rastin e vet (1–2 minuta).



Kontrolloni njohuritë

1. Ku dhe kur është nënshkruar Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut?
2. Shpjegoni pse shtetet pas Luftës së Dytë Botërore ndjenë nevojën për mbrojtje të përbashkët evropiane të të drejtave të njeriut.
3. Imagjinoni sikur një qytetar nuk ka marrë gjykim të drejtë në shtetin e tij. Shpjegoni si mund ta përdorë Konventën për të kërkuar mbrojtje.
4. Krahasoni Deklaratën Universale për të Drejtat e Njeriut me Konventën Evropiane: cilat janë dy dallimet kryesore në fuqinë e tyre juridike dhe funksionin?
5. Vlerësoni rëndësinë e Gjykatës Evropiane për të drejtat e njeriut: pse është e rëndësishme që çdo qytetar mund të paraqesë drejtpërdrejt një ankesë në Gjykatë?
6. Imagjinoni se duhet të krijoni një parullë të shkurtër që përshkruan thelbin e Konventës. Shkruani atë duke përdorur më së paku një fjali.

Zbuloni më shumë

Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut fillimisht përmbante vetëm **të drejta civile dhe politike**, ndërsa me kalimin e kohës është zgjeruar përmes protokolleve shtesë. Për shembull, e drejta për arsim dhe e drejta për zgjedhje të lira nuk ishin pjesë e tekstit origjinal, por janë shtuar më vonë. Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut nuk shqyrton nëse dikush është “fajtor” apo “i pafajshëm”, **por nëse shteti i ka respektuar të drejtat** e garantuara me Konventë. Edhe kur një person ka kryer një vepër penale, shteti ka ende detyrimin të respektojë të drejtat e tij të njeriut.



Hulumtoni

“Një nen – një tregim”

Mënyra e punës:

Individuele ose në çifte

Detyrë:

1. Zgjidhni një nen nga Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut dhe hulumtoni:
2. Çfarë garanton saktësisht ai nen? (shpjegoni me fjalët tuaja)
3. Cilën të drejtë të njeriut e mbron?
4. Jepni një shembull real ose të imagjinuar ku kjo e drejtë është shkelur.
5. Shpjegoni si mund të reagojë Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut në një rast të tillë.
6. Pse ky nen është i rëndësishëm për jetën e përditshme të qytetarëve?

Forma e përpunimit (zgjidh një):

1. Tekst i shkruar shkurt (½ – 1 faqe);
2. Poster;
3. Prezantim me 3–5 sllajde;
4. Fjalim i shkurtër (2 minuta).

Këshilli i Evropës

"Evropa nuk do të krijohet menjëherë, as sipas një plani të vetëm. Ajo do të ndërtohet përmes arritjeve konkrete, të cilat së pari do të krijojnë solidaritet faktik."

- Robert Shuman

Për nxitje

Kush i mbron të drejtat tuaja nëse shteti juaj merr një vendim të padrejtë?
Si arrijnë 46 shtete në Evropë të bien dakord për rregulla të përbashkëta për liri, demokraci dhe drejtësi?
Cilat institucione evropiane e kanë krijuar dokumentin më të rëndësishëm për të drejtat e njeriut në Evropë?

Këshilli i Evropës

Këshilli i Evropës është organizata më e vjetër evropiane që bashkon 46 shtete anëtare (pothuajse të gjitha janë shtete evropiane), të cilat ndajnë vlera të përbashkëta në fushën e të drejtave të njeriut, demokracisë dhe sundimit të ligjit. Është themeluar në vitin 1949, pas Luftës së Dytë Botërore, në Londër. Misioni i tij kryesor është mbrojtja e të drejtave të njeriut, avancimi i demokracisë dhe sigurimi i sundimit të ligjit.

Imagjinoni atë si një "klub" të madh evropian në të cilin pothuajse të gjitha shtetet evropiane punojnë së bashku për të garantuar liri dhe siguri për njerëzit. Është e rëndësishme të mbani mend se Këshilli i Evropës nuk është i njëjtë me Bashkimin Evropian, as me Kombet e Bashkuara. Këshilli i Evropës fokusohet kryesisht në të drejtat e njeriut dhe drejtësinë.

Pse është krijuar?

Pas tmerreve të Luftës së Dytë Botërore udhëheqësit evropianë kuptuan një gjë të rëndësishme: Nëse shtetet nuk i respektojnë të drejtat e njeriut, paqja mund të rrezikohet. Prandaj u ndje nevoja për një organizatë që:

- Do të mbrojë dinjitetin njerëzor;
- Do të parandalojë diktaturat;
- Do të sigurojë ligje dhe gjykata të drejta;
- Do të krijojë standarde të përbashkëta për të gjitha shtetet.

Në vitin 1949 dhjetë shtete themeluan Këshillin e Evropës dhe më vonë ai u zgjerua pothuajse në të gjithë kontinentin. Qëllimi i Këshillit të Evropës është ta bëjë Evropën më të sigurt, të lirë, të drejtë, demokratike dhe të krijojë standarde të përbashkëta evropiane për të drejtat e njeriut, arsimin, mbrojtjen e pakicave, lirinë e mediave, bashkëpunimin kulturor, luftën kundër korrupsionit dhe diskriminimit.



Këshilli i Evropës u themelua nga dhjetë shtete, ndërsa sot ka 46 vende anëtare

MË SKANO!



Skano! kodin dhe mësoni më shumë për Këshillin e Evropës.

Shembuj nga jeta e përditshme: mbrojtja e gazetarëve nga censura, sigurimi i një gjykimi të drejtë në gjykatat shtetërore, mbrojtja e pakicave, përmirësimi i sistemeve ligjore në shtete, ndihmë në luftën kundër korrupsionit.

Struktura e Këshillit të Evropës

Këshilli i Evropës ka disa organe kryesore:

a) Komiteti i Ministrave

Përbëhet nga ministrat e punëve të jashtme të të gjitha vendeve anëtare. Sjell vendime të rëndësishme, miraton rregulla dhe konventa të reja.

b) Asambleja Parlamentare (PACE)

Në të marrin pjesë deputetë nga parlamentet kombëtare. Diskutojnë çështje si liria e shprehjes, barazia, të drejtat e pakicave dhe korrupsioni.

c) Sekretari i Përgjithshëm

Lideri i organizatës. Kujdeset që vendimet të zbatohen me të vërtetë.



Salla e gjyqit e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut.

ç) Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut (GJEDNJ)

GJEDNJ është institucioni më i njohur. Gjykon rastet kur njerëzit pretendojnë se u janë shkelur të drejtat.

d) Kongresi i Autoriteteve Vendore dhe Rajonale

Punon në forcimin e demokracisë në nivel lokal (komuna, rajone).

dh) Komisione të ndryshme dhe trupa monitorimi

Për shembull: Komisioni Kundër Torturës, Grupi Kundër Korrupsionit, Komisionet Kundër Diskriminimit. Këto organe kontrollojnë nëse shtetet i respektojnë rregullat për të drejtat e njeriut.

Më 9.11.1995, Republika e atëhershme e Maqedonisë së Veriut u bë anëtare e plotë e Këshillit të Evropës, si anëtar i 38-të i Organizatës. Shteti ynë ka kryesuar Komitetin e Ministrave të Këshillit të Evropës nga maji deri në nëntor të vitit 2010.



Selia kryesore e Këshillit të Evropës ndodhet në Strasburg, në Francë, një qytet simbolik në kufirin në mes Francës dhe Gjermanisë – kujtesë për nevojën e paqes dhe bashkëpunimit. Aty ndodhet edhe Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut, institucioni më i njohur i Këshillit të Evropës.



Që nga viti 1972, Himni Evropian është një fragment nga preludi i "Odës së gëzimit" nga Simfonia e Nëntë e Beethovenit.

Këshilli i Evropës dhe Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut

Arritja më e madhe e Këshillit të Evropës është miratimi i Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut në vitin 1950. Ky dokument përcakton të drejtat dhe liritë themelore të njeriut dhe ka fuqi juridikisht detyruese për shtetet që e kanë ratifikuar atë. Konventa u mundëson qytetarëve të paraqesin ankesë deri te Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut kur mendojnë se shteti i ka shkelur të drejtat e tyre.

Këshilli i Evropës mbikëqyr zbatimin e Konventës dhe kujdeset që shtetet të respektojnë vendimet e Gjykatës. Me atë Këshilli i Evropës e krijon, e mbron dhe e siguron zbatimin e një prej garancive më të rëndësishme evropiane për të drejtat e njeriut.



Lidhja me Deklaratën Universale të të Drejtave të Njeriut

Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut, e miratuar nga OKB në vitin 1948, i paraprin Konventës Evropiane. Përderisa Deklarata përcakton parime morale për vlerën dhe dinjitetin e çdo qenieje njerëzore, Konventa Evropiane i shndërron këto parime në rregulla juridikisht detyruese. Me fjalë të tjera: Deklarata Universale thotë se “të gjithë njerëzit janë të barabartë në dinjitet”, kurse Konventa Evropiane kërkon që shtetet t’i respektojnë dhe t’i mbrojnë këto të drejta. Me miratimin e Konventës, Këshilli i Evropës e ka shndërruar idealin e Deklaratës në mbrojtje konkrete dhe juridikisht të zbatueshme.



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Mendoni për strukturën dhe punën e Këshillit të Evropës. Ai funksionon përmes:

- Konventave (më shumë se 200 marrëveshje ndërkombëtare);
- Mekanizmave të monitorimit që kontrollojnë nëse shtetet i zbatojnë detyrimet e marra;
- Programeve për forcimin e demokracisë;
- Aktiviteteve për pjesëmarrjen e të rinjve, arsimin, sportin, kulturën;
- Si dhe ndihmës juridike për përmirësimin e sistemeve gjyqësore në vendet anëtare.

Diskutoni:

A do të ishin shtetet në Evropë po aq demokratike, të drejta dhe të qëndrueshme nëse Këshilli i Evropës nuk do të ekzistonte? Arsyejtoni qëndrimin tuaj me shembuj.

Zbuluam

Këshilli i Evropës përfaqëson një nga themelet e Evropës moderne. Ai vepron në shërbim të dinjitetit njerëzor, drejtësisë, demokracisë dhe barazisë. Përmes institucioneve të tij, shumë konventave dhe punës së Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut në Strasburg, Këshilli i Evropës mbron miliona njerëz në kontinent dhe i shndërron të drejtat e njeriut nga një ide në një mbrojtje reale dhe të arritshme.

Aktivitet: "Gazetari i heshtur"

Ndahuni në tre grupe:

- Gazetarë
- Përfaqësues të qeverisë
- Vëzhgues nga Këshilli i Evropës

Shpërndani rolet e shkruara në letër (ose lexoni me zë).

2. Rolet

Grupi 1: Gazetarët

Dëshironi të publikoni një artikull për ndotjen në qytetin tuaj. Qeveria po përpaket t'ju heshtë.

Detyra juaj: Përgatitni tre argumente pse duhet të mbrohet liria e shprehjes.

Grupi 2: Përfaqësues të qeverisë

Mendoni se artikulli mund të shkaktojë "panik" ose të dëmtojë "reputacionin e institucioneve". Dëshironi ta ndaloni publikimin e artikullit.

Detyra juaj: Përgatitni 3 argumente pse është "e domosdoshme" të ndalohet publikimi i artikullit.

Grupi 3: Vëzhgues nga Këshilli i Evropës

Ju jeni përfaqësues të Këshillit të Evropës. Duhet të vendosni nëse ndalimi shkel nenin 10 të Konventës Evropiane për të drejtat e njeriut.

Detyra juaj: Përgatitni tri pyetje për të dy palët dhe merrni një vendim përfundimtar.

3. Debat i shkurtër

Gazetarët prezantojnë argumentet e tyre.

Qeveria prezanton të sajat.

Këshilli i Evropës u bën pyetje të dy palëve.

4. Vendimi

Grupi i Këshillit të Evropës duhet të përgjigjet:

- A është i justifikuar ndalimi i artikullit sipas Konventës?
- Cila nga të dy palët ka respektuar më shumë vlerat demokratike?
- Çfarë duhet të kishte bërë qeveria në vend të ndalimit?

Pyet shokët/shoqet e klasës:

Si u ndjenë kur u kufizua "liria e fjalës" së tyre?

Pse ekziston Këshilli i Evropës?

Kur mund një shtet demokratik ta kufizojë lirinë e shprehjes? (shpjegoni në cilat situata lejohet kufizimi i kësaj të drejte)



Kontrolloni njohuritë

1. Në cilin vit është themeluar Këshilli i Evropës dhe ku ndodhet selia e tij?
2. Shpjegoni me fjalët tuaja pse Këshilli i Evropës u krijua pas Luftës së Dytë Botërore.
3. Jepni shembull të një rasti kur një qytetar do të mund të parashtronte ankesë në Gjykatën Evropiane për të Drejtat e Njeriut.
4. Krahasoni Deklaratën Universale me Konventën Evropiane. Cilat janë ngjashmëritë dhe dallimet?
5. A është e rëndësishme që shtetet të kenë një sistem të përbashkët për të drejtat e njeriut? Shpjegoni pse.
6. Imagjinoni një problem të ri të të drejtave të njeriut që nuk ka ekzistuar në vitin 1950. Shkruani një nen të shkurtër që do ta shtonit në një konventë moderne.

Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut

"Gjatë kërkimit tonë për drejtësi, gjykatat janë rojtare të lirisë dhe mbrojtëse të të drejtave të njeriut."

- Franklin D. Ruzvelt

Për nxitje

A ekziston një vend ku çdo njeri – pa marrë parasysh fuqinë, pasurinë apo statusin – mund të kërkojë të vërtetën dhe drejtësinë?

Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut (GJEDNJ) është gjykatë ndërkombëtare që shqyrton rastet ku qytetarë, grupe ose shtete pretendojnë se u është shkelur ndonjë e drejtë e garantuar me Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut. Kjo gjykatë është krijuar nga Këshilli i Evropës dhe ka për detyrë të mbrojë individët nga padrejtësitë që mund të bëhen nga pushteti shtetëror. Ajo është një nga gjykatat më me ndikim dhe më të respektuara në botë kur bëhet fjalë për mbrojtjen e lirisë themelore të njeriut. Fillimisht gjykata është e njohur për faktin se u jep mundësi njerëzve të padisin shtetin e tyre kur u janë shkelur të drejtat. Kjo është jashtëzakonisht e rëndësishme, sepse tregon që asnjë shtet nuk është "mbi" të drejtat e njeriut.



Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut (GJEDNJ)



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Rasti "Osmani kundër Mbretërisë së Bashkuar" (viti 1998)

Një baba dhe i biri kanë qenë viktimë të kërcënimeve serioze dhe dhunës nga ana e një kriminel. Edhe pse institucionet ishin në dijeni të rrezikut, shërbimet policore nuk ndërmorën masa të mjaftueshme për ta parandaluar sulmin dhe për ta mbrojtur familjen.

Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut vendosi se Mbretëria e Bashkuar kishte shkelur të drejtën për jetë (neni 2 i Konventës), sepse shteti ka detyrimin të parandalojë rreziqe reale dhe të njohura për jetën e qytetarëve dhe në këtë rast kjo nuk ishte bërë.

Ky shembull tregon se edhe qytetarët e zakonshëm dhe jo vetëm figurat publike apo politike, mund të marrin drejtësi kur u janë shkelur të drejtat themelore të njeriut.

- A duhet shteti gjithmonë t'i mbrojë qytetarët nga rreziku edhe kur nuk mund t'i parashikojë të gjitha rreziqet?
- Si do të ndiheshit nëse jeta juaj nuk do të mbrohej mjaftueshëm nga institucionet që duhet të kujdesen për sigurinë publike?

Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut

Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut (GJEDNJ) është themeluar në vitin 1959 si rezultat i detyrimeve të marra me Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut që nga viti 1950. Që nga fillimi Gjykata ka për detyrë të sigurojë që çdo shtet, i cili e ka nënshkruar Konventën, ta respektojë përmbajtjen e saj. Sot Gjykata ndodhet në Strasburg, në Francë, në një ndërtesë moderne të ndërtuar simbolikisht pranë lumit Ill, si shenjë e hapjes dhe e qasjes.

GJEDNJ ka sistem të organizuar dhe të saktë të punës:

- Çdo shtet anëtar i Këshillit të Evropës zgjedh nga një gjyqtar;
- Gjyqtarët janë plotësisht të pavarur – nuk punojnë për shtetin e tyre, por për drejtësinë;
- Mandati i gjyqtarëve është nëntë vjet dhe nuk mund të përsëritet;
- Për rastet më të lehta formohen komitete prej 3 gjyqtarëve, për raste më të mëdha dhe më komplekse – këshill prej 7 gjyqtarëve, kurse për çështjet më të rëndësishme dhe më të vështira – Këshill i madh prej 17 gjyqtarëve.



Seanca dëgjimore para gjyqtarëve në Gjykatën Evropiane për të drejtat e njeriut

Kur një qytetar i ka shfrytëzuar të gjitha mundësitë në gjykatat e shtetit të tij dhe ende nuk ka marrë drejtësi, ai mund t'i drejtohet GJEDNJ. Për t'u pranuar ankesa duhet të plotësohen këto kushte:

- E para duhet të ketë bërë ankesë në të gjitha gjykatat e shtetit të tij;
- Shkelja duhet të lidhet me një të drejtë të përcaktuar në Konventën Evropiane;
- Shteti të jetë anëtar i Këshillit të Evropës.

Kur këto kushte plotësohen, Gjykata e shqyrton ankesën dhe përcakton nëse shteti i ka shkelur vërtet të drejtat e njeriut. Vendimet e Gjykatës janë të detyrueshme – shteti duhet të: paguajë dëmshpërblim, të ndryshojë ligjet ose të përmirësojë institucionet.



Pse është krijuar Gjykata?

Gjykata është krijuar me qëllim që:

- Të jetë garant i të drejtave të njeriut;
- Të parandalojë që shtetet prapë të kryejnë keqpërdorime;
- T'u japë qytetarëve ndjenjë drejtësie dhe sigurie;
- Të krijojë standarde të përbashkëta evropiane për respektimin e lirive të njeriut.

Ideja ishte që të drejtat të mos ekzistojnë vetëm "në letër", por edhe në praktikë.



Gjyqtarët në Gjykatën Evropiane për të drejtat e njeriut zgjidhen për një mandat prej nëntë vitesh. Ata kryejnë punën e tyre në mënyrë të pavarur dhe nuk mund të rëzohen.

Zbuluam

Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut përfaqëson “zërin e drejtësisë” në Evropë. Ajo është një vend ku çdo njeri – pa marrë parasysh kombësinë, fuqinë apo pasurinë – mund të kërkojë të vërtetën. Me punën e saj Gjykata ndërton një Evropë më të sigurt, më të drejtë dhe më humane.

Aktivitete

Aktiviteti 1

Hapni diskutim: Kush mund të kërkojë mbrojtje të të drejtave para Gjykatës Evropiane kur mendon se ato janë shkelur?

Aktiviteti 2

“Ju jeni Gjykata në Strasburg”

Në çifte ose grupe të vogla analizoni situatën.

Qytetari pretendon se është arrestuar pa shpjegim, nuk ka pasur qasje deri te avokati dhe ka pritur me vite për një vendim gjyqësor.

Vendosni cilat të drejta të Konventës Evropiane mund të jenë shkelur (për shembull: e drejta e lirisë, e drejta për një gjykim të drejtë, etj.).

Shpjegoni pse.

Paraqisni mendimin tuaj para klasës si “gjyqtarë”.

Hapni diskutim:

A është çdo padrejtësi edhe shkelje e Konventës?

Pse është e rëndësishme të ekzistojë një gjykatë ndërkombëtare dhe jo vetëm gjykata kombëtare?



Kontrolloni njohuritë

1. Ku ndodhet selia e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut?
2. Pse ekziston kushti që fillimisht të shterohen të gjitha mjetet juridike brenda shtetit?
3. Imagjinoni se e drejta juaj për privatësi është shkelur. Çfarë hapash do të ndërmerrnit para se t'i drejtoheni Gjykatës?
4. Cilat pjesë të strukturës së Gjykatës garantojnë pavarësinë?
5. A mendoni se vendimet e Gjykatës duhet të jenë të detyrueshme? Shpjegoni pse.
6. Propozoni si mund të bëhet Gjykata edhe më e qasshme për të rinjtë.

MË SKANO!



Skaroni kodin dhe mësoni më shumë për Gjykatën Evropiane për të Drejtat e Njeriut, me çfarë merret ajo dhe cilat të drejta i mbrojnë.



"Kur Gjykata e ndryshon shtetin"

Detyrë:

Në mënyrë individuale ose në çift hulumtoni një rast nga Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut dhe përgjigjuni pyetjeve të mëposhtme:

1. Kush e ka paditur shtetin? (qytetar, grup, organizatë)
2. Cila e drejtë është shkelur?
3. Cili ka qenë vendimi i Gjykatës?
4. Çfarë ka qenë i detyruar të bëjë shteti pas vendimit?
 - Pagesa e dëmshpërblimit;
 - Ndryshimi i ligjit;
 - Përmirësimi i institucioneve;
5. Pse ky rast është i rëndësishëm edhe për qytetarët e tjerë, e jo vetëm për paditësin?

Burime (propozim):

- Faqja zyrtare e GJEDNJ-së;
- Faqja e Këshillit të Evropës;

Përpunoni në një nga format e ofruara:

- Tekst i shkurtër hulumtues (1 faqe);
- Poster "Para dhe pas vendimit";
- Prezantim (4-5 sllajde);
- Prezantim i shkurtër gojor (2-3 minuta).

Pyetje shtesë për të menduar:

Si do të dukej Evropa nëse shtetet nuk do të ishin të detyruara t'i respektonin vendimet e Gjykatës?

Konventa për të Drejtat e Fëmijës

"E gjithë mençuria e botës nuk vlen sa një pikë loti fëmije."

- F. M. Dostojevski

Për nxitje

A e dini se ekzistojnë të drejta të veçanta që i mbrojnë fëmijët?
Si mund ta sigurojë bota që të gjithë fëmijët të rriten të sigurt, të shëndetshëm dhe të lirë?
Pse fëmijët kanë nevojë për të drejta të veçanta, të ndryshme nga ato të të rriturve?
Përgjigjet gjenden në Konventën për të Drejtat e Fëmijës (KDF), një marrëveshje ndërkombëtare që garanton dhe mbron të drejtat e çdo fëmije.

Që nga momenti i lindjes çdo fëmijë ka të drejta të caktuara – ato quhen të drejta të njeriut. Të drejtat e njeriut u përkasin të gjithë njerëzve dhe askush nuk mund t'ua marrë. Fëmijët kanë edhe të drejta shtesë, sepse u nevojitet mbrojtje e veçantë gjatë rritjes së tyre. Këto të drejta janë të shkruara në Konventën për të Drejtat e Fëmijës, dokumenti i parë ndërkombëtar që i mbron fëmijët në mbarë botën. Të drejtat e fëmijëve vlejnë për të gjithë deri në moshën 18 vjeçare.

Është e rëndësishme t'i njohësh të drejtat e tua. Ato të mbrojnë ty dhe bashkëmoshatarët e t'u – dhe të gjithë fëmijët kanë të njëjtat të drejta, pa marrë parasysh se ku jetojnë, kush janë apo si duken. Nëse dikush e shkel të drejtën tënde – kërko ndihmë!



Fëmijët kanë të drejtën e lojës



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

A duhet që nevojat themelore të fëmijëve për ushqim, shtëpi, familje, kujdes dhe vëmendje, siguri, arsim e të ngjashme, të mbrohen si të drejta themelore të njeriut – të drejta të fëmijëve?

Nevojat

Të gjithë njerëzit kanë dëshira. Dëshira është diçka që e duam, por edhe pa të cilën mund të jetojmë. Ajo është pjesë e botës sonë të brendshme dhe kur realizohet na e bën jetën më të rehatshme ose më të bukur. Mirëpo, ekzistojnë gjëra pa të cilat nuk mund të jetojmë ose do të jetojmë shumëvështirë. Ato quhen nevoja. Për shembull: ujë ushqimi dhe veshmbathja që na mbron janë nevoja. Akullorja ose atletet më të reja janë dëshira – i duam, por nuk janë të domosdoshme. Nevojat mund të jenë: materiale – ushqim, ujë, shtëpi; jomateriale – siguri, përkatësi, respekt. Këto nevoja elementare janë themeli i të drejtave të njeriut. Kur shteti i njeh dhe i mbron ato me ligj, ato bëhen të drejta që vlejnë për të gjithë.



Secili ka të drejtën e sigurisë dhe mbrojtjes

Konventa për të Drejtat e Fëmijës (KDF)

Konventa për të Drejtat e Fëmijës është marrëveshje ndërkombëtare ligjërisht e detyrueshme, e cila është miratuar nga Asambleja e Përgjithshme e Kombeve të Bashkuara më 20 nëntor 1989, në Nju Jork, në SHBA. Për këtë arsye kjo ditë festohet çdo vit si Dita Ndërkombëtare e Fëmijës. Për zbatimin e Konventës dhe për menaxhimin e saj është përgjegjëse Zyra e Komisionerit të Lartë të OKB-së për të Drejtat e Njeriut në Gjenevë, Zvicër. Në të mbledhet Komiteti për Monitorimin e të Drejtave të Fëmijës, i cili kontrollon zbatimin e Konventës nga ana e shteteve.



Konventa për të Drejtat e Fëmijës

Shtetet e ratifikojnë Konventën duke pranuar zyrtarisht rregullat e saj. Konventa për të Drejtat e Fëmijës është juridikisht e detyrueshme për vendet që e ratifikojnë atë. Kjo do të thotë se qeveritë janë të obliguara sipas të drejtës ndërkombëtare t'i mbrojnë të drejtat e fëmijëve. Maqedonia e ka ratifikuar Konventën në vitin 1993 me çka është obliguar t'i mbrojë të drejtat e të gjithë fëmijëve në vend. Shtetet nënshkruese duhet të raportojnë rregullisht se si i zbatojnë të drejtat e garantuara me Konventë.

Konventa për të Drejtat e Fëmijës është një dokument i veçantë sepse fokusohet vetëm te fëmijët – personat nën moshën 18 vjeç. Edhe pse Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut promovon të drejtat e njeriut për të gjithë, fëmijët përballen me sfida specifike – ata janë më të ndjeshëm dhe varen nga mbrojtja e të rriturve. Pikërisht për këtë, Konventa për të Drejtat e Fëmijës ekziston si një marrëveshje e veçantë dhe e specializuar: për të siguruar që të drejtat e fëmijëve të njihen në ligjet dhe në jetën e përditshme.



Qëllimet kryesore të Konventës për të Drejtat e Fëmijës janë:

- Mbrojtja nga abuzimi dhe neglizhenca;
- Qasja deri te arsimi dhe kujdesi shëndetësor;
- E drejta për shprehje të mendimit, lojë dhe zhvillim të plotë;
- Kujdes i veçantë për çështje juridike, sociale dhe ekonomike.



Shembull: Tre nene nga konventa

Neni 2 – Mosdiskriminimi: Çdo fëmijë, pa përjashtim, i ka këto të drejta.

Neni 6 – E drejta për jetë, mbijetesë dhe zhvillim: Çdo fëmijë ka të drejtë të rritet i shëndetshëm dhe i sigurt.

Neni 12 – E drejta për të shprehur mendimin: Fëmija ka të drejtë ta shprehë mendimin e tij dhe ai duhet të merret parasysh.

Respektim: nxënësit lirshëm e shprehin mendimin e tyre në orë mësimore ose në mbledhjet e shkollës.

Shkelje: kur mendimi i fëmijës injorohet ose nuk i lejohet të flasë.

Nenet e Konventës për të Drejtat e Fëmijës

Konventa për të Drejtat e Fëmijës ka 54 nene të ndara në disa seksione, duke përfshirë:

- Parimet e përgjithshme – si interesi më i mirë i fëmijës dhe mosdiskriminimi;
- Të drejtat dhe liritë qytetare – e drejta për emër, shtetësi dhe liri të shprehjes;
- Mjedisi familjar dhe kujdesi alternativ – mbrojtja e fëmijëve në familje dhe institucione;
- Shëndeti dhe mirëqenia – sigurimi i një fëmijërie të sigurt dhe të shëndetshme;
- Arsimi, koha e lirë dhe aktivitetet kulturore – qasje në shkollë, lojë dhe kulturë;
- Masat e veçanta për mbrojtje – fëmijët në konflikt me ligjin, refugjatët ose viktimat e shfrytëzimit.



Arsimi, koha e lirë dhe aktivitetet kulturore, qasje në shkollë, lojë dhe kulturë – janë vetëm një pjesë e të drejtave të fëmijëve të përfshira në Konventë

Kjo Konventë është e rëndësishme sepse vendos standarde ndërkombëtare për trajtimin e fëmijëve. Ajo i kujton qeveritë, mësëdhënësit, prindërit dhe shoqërinë se fëmijët nuk janë thjesht “të rritur të vegjël” – ata kanë nevojë për kujdes, mbrojtje dhe mundësi për zhvillim.

Falë Konventës për të Drejtat e Fëmijës miliona fëmijë fitojnë qasje më të mirë në arsim dhe shëndetësi, punën e fëmijëve, shfrytëzimi dhe abuzimi njihen si probleme globale, ndërsa fëmijët mund të marrin pjesë në vendimmarrjet që kanë të bëjnë me jetën e tyre.

Zbuluam

Konventa për të Drejtat e Fëmijës është dokument historik që tregon se bota i vlerëson fëmijët si persona me të drejta të plota, e jo vetëm si persona me detyrime. Me ratifikimin e saj, shtetet si Maqedonia e Veriut detyrohen t’i mbrojnë, t’i fuqizojnë dhe t’i garantojnë çdo fëmijë mundësi të barabarta në jetë. Konventa garanton se fëmijët gjithmonë kanë zë, kujdes dhe mbrojtje, që u nevojiten për t’u bërë të rritur të shëndetshëm, të arsimuar dhe të përgjegjshëm.

MË SKANO!



Ndahuni në grupe. Skanoni kodin dhe shikoni në linkun ku do të nxirni nga tre numra që përcaktojnë nenet e ardhshme të Konventës: 6-9, 12-20 dhe 24-29 (gjithsej 19 nene).

"Detektivët e të drejtave të fëmijës"

Secili grup duhet të përgatisë dy skenarë për prezantimin e tri të drejtave të "tij", ashtu që në një rën situatë do të paraqesë shkeljen e së drejtës, ndërsa në situatën tjetër respektimin e saj. Më pas grupet i improvizojnë situatat për secilën të drejtë veçmas, ndërsa nxënësit e tjerë duhet të përpqen të gjejnë se për cilën të drejtë bëhet fjalë dhe arsyetojnë mbi çfarë baze e kanë përcaktuar të drejtën përkatëse (për shembull: Fëmija nuk mund të shkojë në shkollë, fëmija është viktimë e dhunës online, fëmija nuk ka të drejtë të marrë pjesë në vendimet familjare). Më pas grupet së bashku diskutojnë për të drejtat që respektohen dhe shkelen.



Kontrolloni njohuritë

1. Kur dhe ku është miratuar Konventa për të Drejtat e Fëmijës (KDF) dhe kur Maqedonia e ka ratifikuar këtë dokument?
2. Pse KDF ekziston si dokument i veçantë, i ndryshëm nga Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut?
3. Jepni një shembull se si neni 12 (e drejta për të shprehur mendimin) mund të zbatohet në shkollë.
4. Krahasoni nenin 6 (e drejta për jetë dhe zhvillim) me nenin 2 (mosdiskriminimi) dhe shpjegoni pse të dy janë të rëndësishëm.
5. A mendoni se KDF ka bërë një dallim të vërtetë për fëmijët në botë? Arsyetoni.
6. Propozoni nen të ri që do të shtohet në KDF për të zgjidhur një problem bashkëkohor të fëmijëve (për shembull, siguria në internet ose rrjetet sociale).

MË SKANO!



Skanoni kodin dhe lexoni shembuj të aktiviteteve për mendimin kritik dhe zgjidhjen e problemeve.

Të drejtat dhe detyrimet e fëmijëve

"Nuk ka pasqyrë më të qartë të shpirtit të një shoqërie se sa mënyra se si i trajton fëmijët e saj."

- Nelson Mandela

Për nxitje

Çmendon, përveç të drejtave, a kanë fëmijët edhe detyrime?
A e dini se kujt duhet t'i drejtoheni nëse u është shkelur ndonjë e drejtë?

Respektimi i parimeve të Konventës për Mbrojtjen e të Drejtave të Fëmijës është parakusht për gëzimin e të drejtave të fëmijëve. Konventa ka për qëllim ta mbrojë fëmijën si qenie të barabartë njerëzore. Nga shtetet që e kanë ratifikuar kërkohet të mos lejojnë diskriminim ndaj fëmijës dhe të sigurojnë realizimin e plotë të të drejtave të tij. Konventa i sheh fëmijët si person juridik. Ajo promovon idenë se fëmijët janë persona me të drejta që duhet të respektohen:

1. Promovon pjesëmarrjen e fëmijës në procesin e marrjes së vendimeve për çështje që ndikojnë ndaj tij, sipas moshës dhe pjekurisë së tij (duke marrë parasysh familjen dhe shoqërinë në tërësi);
2. E potencon të drejtën e fëmijëve për t'u mbrojtur nga të gjitha format e abuzimit, dhunës dhe veprimeve që kërcënojnë të drejtat e tyre;
3. Përcakton të drejta që sigurojnë kushte për rritjen e drejtë dhe zhvillimin e fëmijës.



Konventa siguron kushte për rritjen dhe zhvillimin e drejtë të fëmijës



Konventa i mbrohet fëmijët nga abuzimet



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Në shkollën tuaj ka nxënës me nevoja të veçanta, nxënës nga familje me të ardhura të ulëta, nxënës që nuk e kuptojnë mirë gjuhën maqedonase ose shqipe ose kanë vështirësi në të mësuarit. Të gjithë ata bëjnë pjesë në grupet e kategorive të ndjeshme të fëmijëve. Mendoni dhe diskutoni se si mund t'u ofroni mbështetje dhe t'i ndihmoni ata.

Të drejtat dhe detyrimet

Fëmijët kanë të drejta, por edhe përgjegjësi në familje, në shkollë dhe në shoqërinë më të gjerë. Ata duhet t'i gëzojnë të drejtat e fëmijëve, por duhet edhe t'i përmbushin detyrimet e tyre për t'u bërë qytetarë të përgjegjshëm dhe të suksesshëm më vonë në jetë.



Fëmija duhet të jetë i përgjegjshëm ndaj kafshës së tij shtëpiake



Fëmija duhet t'i përmbushë detyrimet e tij

Ekzistojnë edhe rregulla të quajtura rregulla shoqërore ose norma shoqërore. Ato rregulla përcaktojnë sjelljen e pranueshme. Mosrespektimi i rregullave parashikon dënime. Çdo e drejtë nënkupton përmbushjen e një detyre /përgjegjësie.

Sigurisht keni vërejtur se në hyrje të shkollës suaj është vendosur një dokument i quajtur Rendi shtëpiak. Rregulla të sjelljes do të gjeni edhe në objekte të tjera publike, si: ndërtesa, muze, kinema, teatro... Për shembull, rregullat e Rendit shtëpiak në ndërtesë japin udhëzime për jetesën e përbashkët. Ato rregulla ekzistojnë që të gjithë banorët e ndërtesës të jenë të sigurt. Ndonjëherë disa banorë nuk i respektojnë rregullat e dakorduara. Nëse ndonjë fqinj i juaji dëgjon muzikë vonë gjatë natës, atëherë ju nuk do të mund të flini. Cila e drejtë po ju shkelet në këtë rast?

Nëse një fëmijë dëshiron të ketë një kafshë shtëpiake në shtëpinë e tij, a duhet të ketë përgjegjësi ndaj tij? Fatkeqësisht disa njerëz nuk janë pronarë të përgjegjshëm dhe nuk kujdesen siç duhet për kafshët e tyre shtëpiake. Disa madje i braktisin ato. Kafshët e neglizhuara, të keqtrajtuara, të braktisura dhe të lënduara strehohen nga qytetarë të përgjegjshëm, si individë ose shoqata. Ata shpesh herë ndihmojnë edhe në adoptimin e kafshëve shtëpiake. Ligji për mbrojtjen e kafshëve na obligon të kujdesemi për kafshët tona shtëpiake dhe për nevojat e tyre, si dhe të mos rrezikojmë kafshët ose njerëzit e tjerë. Për pronarët e papërgjegjshëm ligji parashikon masa të caktuara dhe gjoba në të holla.



Fëmijët duhet të kujdesen për higjienën brenda dhe jashtë shkollës

KODEKSI PËR SJELLJEN E NXËNËSVE

Nxënësi është i obliguar të vijë me kohë dhe rregullisht në mësim;
Nxënësi është i obliguar të kujdeset për hapësirën dhe pronën e shkollës;
Nxënësi është i obliguar të kujdeset për higjienën në shkollë dhe në rrethinën përreth saj;
Në shkollë nxënësi duhet të jetë i ndërgjegjshëm, i përgjegjshëm dhe me respekt të duhur ndaj të tjerëve;
Nxënësit duhet të vijnë të rregulluar dhe të pastër në shkollë;
Gjatë orëve mësimore nxënësit duhet të dëgjojnë me vëmendje dhe t'i kryejnë me kohë dhe plotësisht obligimet shkollore...

Mbrojtja e të drejtave të fëmijëve

Prindërit (kujdestarët) kanë një rol të veçantë në mbrojtjen e të drejtave të fëmijës, sepse ata janë të parët që duhet të sigurojnë mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve të tyre përmes procedurave përkatëse pranë organeve shtetërore.

Shteti është i detyruar të përmirësojë mekanizmat për mbrojtjen e të drejtave të fëmijës dhe të miratojë ligje dhe rregulla përkatëse me të cilat do t'i mbrojë fëmijët.

Organi më i rëndësishëm për mbrojtjen e të drejtave të fëmijës është Qendra për Punë Sociale, si organi kryesor i kujdestarisë. Gjyqi ka rolin të marrë vendime për realizimin dhe mbrojtjen e të drejtave të fëmijës.

Policia ka rol në sigurimin e sigurisë së përgjithshme. Roli i policisë është kyç në parandalimin e dhunës ose formave të tjera të shkeljes së të drejtave të fëmijës.

Prokuroria Publike duhet të luajë rol në mbrojtjen e të drejtave të fëmijës kur bëhet fjalë për dhunë dhe kryerje të veprave penale kundër fëmijëve.

Shkolla ka detyrim të sigurojë respektimin e të gjitha të drejtave të fëmijës në kuadër të procesit edukativo-arsimor.

Përveç organeve dhe institucioneve shtetërore, organizatat joqeveritare (shoqatat e qytetarëve) luajnë rol të rëndësishëm në mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve përmes programeve dhe projekteve të tyre për mbrojtje nga dhuna, shfrytëzimi, trafikimi i fëmijëve dhe të ngjashme.

Avokati i Popullit është organ që vepron mbi ankesat e qytetarëve/fëmijëve dhe mbron të drejtat e tyre. Ai flet në emër të tyre dhe përpiqet të përmirësojë kushtet e jetesës së tyre.



Mbrojtja e të drejtave të fëmijëve është detyrim i institucioneve, i familjes dhe i shkollës



Shkolla ka detyrim të sigurojë respektimin e të gjitha të drejtave të fëmijës

Zbuluam

Të drejtat e fëmijëve ekzistojnë për të siguruar që çdo fëmijë të rritet i sigurt dhe me mbështetje, pa marrë parasysh aftësitë, prejardhjen ose gjendjen e tij familjare. Konventa për të Drejtat e Fëmijës përcakton detyrimet si për shtetin ashtu edhe për të rriturit, me qëllim që të parandalohet abuzimi, neglizhenca dhe diskriminimi. Institucionet, familja dhe shkolla kanë detyrim të përbashkët të krijojnë një mjedis në të cilin çdo fëmijë mund të përparojë. Vetëm përmes mbështetjes aktive dhe respektimit të të drejtave dhe detyrimeve mund të ndërtojmë të rinj të përgjegjshëm, të lumtur dhe të suksesshëm.

Aktivitet

Aktiviteti 1

Bëni një poster për promovimin e Konventës për të Drejtat e Fëmijës dhe ekspozojeni atë në hollin e shkollës. Zgjidhni pesë nene nga Konventa për të Drejtat e Fëmijës dhe përcaktoni cilat përgjegjësi burojnë nga këto të drejta.

Aktiviteti 2

"Forum-teatër: Stop dhunës!"

Ndahuni në grupe të vogla. Çdo grup harton një skenar të shkurtër në të cilin paraqitet dhunë verbale (për shembull: përqeshje në rrjetet sociale) ose dhunë fizike (për shembull: shtyrje në korridor). Grupi duhet ta luajë skenarin para klasës. Nxënësit e tjerë kanë rolin e "publikut aktiv". Në çdo moment dikush nga publiku mund të thërrasë "Stop!", të zëvendësojë nxënësin që është viktimë ose dëshmitar dhe të tregojë një mënyrë të re për t'iu kundërvënë dhunës.

Pyetje për diskutim:

Si u ndje viktimë në skenar?

Cilat reagime ndihmuan për t'u zvogëluar dhuna?

Pse është e rëndësishme që dëshmitarët të mos heshtin?

Si mund të tregojmë mbështetje ndaj një nxënësi që përjeton dhunë?

Aktiviteti 3

"Shkalla e pasojave"

Pasojat nuk janë gjithmonë të dukshme.

Renditni veprimet e mëposhtme nga më pak e dëmshme deri te më e dëmshme: ofendim, injorim, kërcënim, shtyrje, goditje, përqeshje në rrjetet sociale.

Për secilin veprim shkruani nga një pasojë të mundshme për personin që e përjeton atë. Mendo- ni jo vetëm për dhimbjen fizike, por edhe për frikën, trishtimin, turpin dhe humbjen e vetëbesimit. Në fund shkruani një fjalë me të cilën do ta inkurajoni atë që përjeton dhunë të mund të kërkojë ndihmë.



Kontrolloni njohuritë

1. Cilat institucione shtetërore kanë rolin më të rëndësishëm në mbrojtjen e të drejtave të fëmijës?
2. Pse Konventa i konsideron fëmijët si persona me të drejta dhe jo vetëm si persona që duhet të jenë të mbrojtur?
3. Si do të vepronit nëse vëreni se një nxënës nga klasa juaj është viktimë e ofendimeve ose e përjashtimit? Te cili institucion ose person do të drejtoheshit?
4. Krahasoni rolin e prindërve me rolin e organeve shtetërore në mbrojtjen e të drejtave të fëmijës. Në çka janë të ngjashëm dhe në çka dallojnë?

MË SKANO!



Skanoi kodin dhe mësoni si të njihni, t'i kundërviheni dhe të raportoni dhunën.

Ombudsmani në shtetin tonë

"Në epokën e lirive dhe të drejtave të njeriut (pas shekullit XI), shtytësi kryesor është Ombudsmani ose Avokati i Popullit, forca e të cilit qëndron në ndërgjegjen dhe përgjegjësinë."- "E drejta kushtetuese"

- Shkariq, S.; Siljanovska-Davkova, G.; (2007)

Për nxitje

A keni dëgjuar për termin ombudsman?
Sipas teje, çfarë do të thotë Avokat i Popullit?

Funksioni Avokat i Popullit ekziston që nga qytetërimet më të vjetra, si Kina, Egjipti dhe Roma. Sot në botë përdoret më shpesh termi ndërkombëtar ombudsman, i cili do të thotë Avokat i Popullit. Fjala "ombudsman" për herë të parë është përdorur në Suedi dhe në vitin 1809 është bërë pjesë e Kushtetutës suedeze. Finlanda ishte vendi i dytë që e përfshiu këtë institucion në Kushtetutën e saj në vitin 1919. Në vitet e pesëdhjeta të shekullit XX iu bashkuan edhe vendet e tjera skandinave – Danimarka (në vitin 1953) dhe Norvegjia (në vitin 1962). Që atëherë numri i shteteve që e kanë themeluar këtë institucion është rritur me shpejtësi dhe sot pothuajse çdo vend në botë ka ombudsmanin e vet si pjesë të sistemit shtetëror.



Funksioni i Avokatit të Popullit

Qëllimi kryesor i institucioneve shtetërore është të organizojnë dhe të përmirësojnë jetën e qytetarit në shoqëri. Ato i mbrojnë liritë dhe të drejtat e njerëzve. Megjithatë, ndonjëherë institucionet shtetërore, me ose pa dashje, mund t'i shkelin këto të drejta dhe ta përkeqësojnë gjendjen e qytetarit.

Avokati i Popullit ka për detyrë të kontrollojë punën e institucioneve shtetërore dhe të reagojë kur shkelen të drejtat dhe liritë e qytetarëve. Ai përdor mekanizma të ndryshëm për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut.

Kur ndonjë qytetar konsideron se të drejtat e tij janë shkelur nga organet e shtetit ose organizatës, ai ka të drejtë të kërkojë ndihmë nga Avokati i Popullit.



Avokati i Popullit në Republikën e Maqedonisë së Veriut

Institucioni Ombudsman, te ne i quajtur Avokati i Popullit, është vendosur në vitin 1991 me Kushtetutën e re të Republikës së Maqedonisë. Me këtë, për herë të parë bëhet pjesë e rendit kushtetues të shtetit.

Zgjedhja dhe mandati

Avokatin e Popullit dhe zëvendësit e tij i zgjedh Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut. Mandati zgjat tetë vjet, me mundësi për edhe një rizgjedhje.

Organizimi i institucionit

Institucioni i Ombudsmanit përbëhet nga:

- Avokati i Popullit;
- Dhjetë zëvendës, nga të cilët katër punojnë në Shkup dhe gjashtë në qytete të ndryshme të vendit.

Roli dhe detyrat

Detyra kryesore e Avokatit të Popullit është mbrojtja e të drejtave kushtetuese dhe ligjore të qytetarëve kur ato shkelen nga organet ose institucionet shtetërore.

Çdo qytetar mund të kërkojë ndihmë, këshillë ose reagim nëse mendon se i janë shkelur të drejtat e tij.

Shembuj të shkeljes së të drejtave

Qytetari mund t'i drejtohet Avokatit të Popullit nëse:

- Konsideron se është diskriminuar gjatë punësimit;
- Nuk është respektuar kontrata me institucionin shtetëror;
- Është shkelur ndonjë e drejtë e tij, etj.

Mbrojtja e të drejtave të fëmijëve

Fëmijët, gjithashtu, mund të vërejnë padrejtësi. Për këtë arsye, në kornizat e institucionit ekziston një njësi e veçantë për mbrojtjen e të drejtave të fëmijës me qëllim që fëmijët të përfshihen më shumë në mbrojtjen e të drejtave të tyre.



Edhe pse është i zgjedhur nga Kuvendi, Avokati i Popullit punon në mënyrë të pavarur dhe autonome. Kompetencat e tij përcaktohen me:

- Kushtetutën nga viti 1991;
- Ligjin për Avokatin e Popullit nga viti 1997.

Transparenca dhe qasja

Puna e Avokatit të Popullit është transparente. Çdo qytetar – por edhe person që nuk është qytetar i shtetit – mund t'i drejtohet ose të marrë informacione për punën e tij.



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Kur mbreti i Suedisë, Karli XII, pas humbjes së luftës me Rusinë (viti 1709) shkoi në Turqi në vendin e tij u shfaqën shumë trazira. Për të përmirësuar situatën, ai emëroi Ombudsmannin, një funksion që kishte për qëllim zbatimin e ligjeve dhe kontrollin e punës së nëpunësve publikë.

A mendoni se ky veprim i mbretit Karli XII ishte i drejtë? Arsyetoni mendimin tuaj para shokëve/shoqeve të klasës, dëgjoni mendimet e tyre dhe diskutoni.

Zbuluam

Arsyeja e ekzistencës së Avokatit të Popullit është mbrojtja e të drejtave kushtetuese dhe ligjore të qytetarëve, si dhe kujdesi që ato të mos shkelen apo të mos respektohen nga ana e institucioneve shtetërore. Në shtetin tonë, institucioni i Ombudsmanit është themeluar në vitin 1991 dhe vepron në mënyrë të pavarur e autonome nga të gjitha institucionet shtetërore, kurse funksionin e tij e ushtrojnë Avokati i Popullit dhe dhjetë zëvendësit e tij.

Aktivitete

Aktiviteti 1

Bëni hulumtim (në mënyrë individuale ose në grupe) dhe njihuni me të drejtat tuaja, për mbrojtjen dhe respektimin e të cilave angazhohet Avokati i Popullit, respektivisht Ombudsmani. Jepni një shembull personal se kur dhe si do të kërkonit ndihmë nga Avokati i Popullit.

Aktiviteti 2

Hulumtoni ku ndodhet, nga vendi juaj i banimit, zyra më e afërt e Avokatit të Popullit. Në cilat qytete ka zyra të Avokatit të Popullit?



Kontrolloni njohuritë

1. Kush e përbën institucionin e Ombudsmanit në shtetin tonë?
2. Përpiquni të shpjegoni rolin e Avokatit të Popullit.
3. Sipas jush, pse institucioni i Ombudsmanit në shtetin tonë është themeluar që në vitin 1991?
4. Pse është e nevojshme që puna e Avokatit të Popullit të jetë e pavarur dhe autonome nga të gjitha institucionet shtetërore?
5. A mendoni se Avokati i Popullit mund t'i kontrollojë vetë institucionet shtetërore apo është e nevojshme që qytetarët të raportojnë shkeljet e të drejtave të tyre? Imagjinoni se jeni Avokat i Popullit – cilat do të ishin veprimet tuaja të para për mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve?
6. Sipas jush, nga ka lindur nevoja për formimin e një njësie të veçantë për mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve?
7. Imagjinoni sikur jeni Avokat i Popullit – ç'do të bënit së pari për mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve?

MË SKANO!



Skanoni kodin dhe mësoni më shumë për kompetencat e Ombudsmanit.

Roli i Gjykatës Kushtetuese në mbrojtjen e të drejtave të qytetarëve

"Ky vend, me të gjitha institucionet e saj, u përket njerëzve që e banojnë atë."

- Abraham Lincoln

Për nxitje

A keni dëgjuar për ekzistencën e institucionit të Gjykatës Kushtetuese?
A mund ta shpjegoni rolin e Gjykatës Kushtetuese në shtetin tonë?

Gjykata Kushtetuese në Republikën e Maqedonisë së Veriut

Gjyqësia Kushtetuese në shtetin tonë u themelua në vitin 1963. Funksionimi i saj shumëvjeçar ka kontribuar në zhvillimin dhe në punën e suksesshme të Gjykatës Kushtetuese, e cila sot luan një rol të rëndësishëm në zbatimin e parimeve të sundimit të ligjit.

Ndarja e pushtetit dhe roli i Gjykatës Kushtetuese

Sipas Kushtetutës, Republika e Maqedonisë së Veriut është një shtet demokratik me ndarje të pushtetit në tri pjesë:

- Legjislative;
- Ekzekutive;
- Gjyqësore.

Gjykata Kushtetuese kujdeset që secili pushtet t'i respektojë kompetencat e veta kushtetuese dhe të mos ndërhyjë në punën e të tjerëve. Nëse vjen deri te shkelja e këtyre parimeve Gjykata Kushtetuese duhet të reagojë dhe të mbrojë rendin demokratik dhe të drejtat e njeriut.



Gjykata Kushtetuese është e përcaktuar me Kushtetutën e vitit 1991, me shpalljen e pavarësisë së Republikës së Maqedonisë



Gjyqtarët në Gjykatën Kushtetuese të RMV

Pavarësia e Gjykatës Kushtetuese

Gjykata Kushtetuese është një institucion i **veçantë dhe i pavarur** me statut të vetin, organizim dhe kompetenca të përcaktuara në Kushtetutë. Falë kësaj pavarësie, gjykata mund të punojë në mënyrë të paanshme dhe pa ndikime të jashtme.

Përbërja dhe zgjedhja e gjyqtarëve

Gjykata Kushtetuese përbëhet nga **nëntë gjyqtarë**.

- I zgjedh Kuvendi me shumicë votash nga numri i përgjithshëm i deputetëve;
- Mandati i gjyqtarëve është nëntë vjet, pa të drejtë rizgjedhjeje;
- Kryetari i Gjykatës Kushtetuese zgjidhet nga radha e gjyqtarëve, me mandat prej **tre vitesh**, gjithashtu, pa të drejtë rizgjedhjeje;
- Gjyqtarët patjetër duhet të jenë juristë të shquar.

Kompetencat e Gjykatës Kushtetuese

Detyra kryesore e Gjykatës Kushtetuese është të mbrojë **të drejtat dhe liritë e qytetarëve të garantuara me Kushtetutë**.

- Vendos për përputhshmërinë e ligjeve me Kushtetutën;
- Vendos për përputhshmërinë e rregulloreve të tjera dhe të marrëveshjeve kolektive me Kushtetutën dhe me ligjet;
- Mbron liritë dhe të drejtat e njeriut dhe të qytetarit, që lidhen me lirinë e bindjes, ndërgjegjes, mendimit dhe shprehjes publike të mendimit, shoqërimit dhe veprimit politik, si dhe ndalimin e diskriminimit të qytetarëve në bazë të gjinisë, racës, përkatësisë fetare, kombëtare, sociale dhe politike;
- Zgjidh konfliktin e kompetencave midis bartësve të pushtetit legjislativ, ekzekutiv dhe gjyqësor;
- Zgjidh konfliktin e kompetencave midis organeve të Republikës dhe njësive të vetëqeverisjes lokale;
- Vendos për përgjegjësinë e Presidentit të Republikës;
- Vendos për kushtetutshmërinë e programeve dhe statuteve të partive politike, dhe të shoqatave të qytetarëve.

E drejta e iniciativës para Gjykatës Kushtetuese

Çdo qytetar ose person juridik që mendon se i janë shkelur të drejtat kushtetuese mund të paraqesë iniciativë pranë Gjykatës Kushtetuese. Gjithashtu, mund të hapet procedurë edhe kur Kushtetuta shkelet nga ndonjë institucion, madje edhe nëse parashtruesi nuk është i prekur drejtpërdrejt.



Ndërtesa e Gjykatës Kushtetuese të Republikës së Maqedonisë, ku ndodhet edhe Muzeu Arkeologjik

Parimi i kushtetutshmërisë do të thotë se pushteti shtetëror patjetër duhet të organizohet dhe të funksionojë sipas rregullave dhe normave themelore të përcaktuara në Kushtetutë. Asnjëri – as institucioni dhe as individi – nuk guxon të ketë të drejta apo autorizime më të mëdha nga ato që janë të përcaktuara me Kushtetutë. Me këtë sigurohet sundimi i ligjit dhe mbrojtja e rendit demokratik.



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Ç'do të ndodhte nëse shkelen ose nuk respektohen parimet e kushtetutshmërisë?

Nëse institucionet shtetërore nuk i respektojnë rregullat kushtetuese mund të ndodhin pasoja serioze, siç janë:

- Ndërhyrja e një pushteti në punën e një tjetri (për shembull, pushteti ekzekutiv të ndërhyjë në gjyqësor);
- Keqpërdorimi i pushtetit dhe pabarazia mes qytetarëve;
- Shkelja e të drejtave dhe lirive të njeriut;
- Humbja e besimit të qytetarëve te shteti;
- Rrënim i funksionimit demokratik dhe shfaqja e arbitraritetit apo padrejtësisë.

Prandaj, është e rëndësishme që kushtetutshmëria të respektohet rreptësisht.

Ç'mendon, pse qytetarët e humbin besimin te shteti kur shkelen rregullat kushtetuese?

Zbuluam

Gjykata Kushtetuese kontrollon punën e tre pushteteve shtetërore – legjislativ, ekzekutiv dhe gjyqësor – për të parandaluar ndërhyrjen e tyre dhe për të siguruar përputhjen me Kushtetutën. Ajo është një institucion i veçantë dhe i pavarur, me statut të vetin, e përbërë nga nëntë gjyqtarë, prej të cilëve njëri zgjedhet për kryetar. Detyra e saj më e rëndësishme është të mbrojë të drejtat dhe liritë kushtetuese të të gjithë qytetarëve, duke pasur Kushtetutën si aktin më të lartë juridik në shtet.

Aktiviteti 1

Të ndarë në grupe nga 4 deri në 6 nxënës bëni një hulumtim se çfarë parashikon Kushtetuta e shtetit tonë në lidhje me Gjykatën Kushtetuese. Bëni një prezantim të shkurtër, të përbashkët, se cilat janë kompetencat e Gjykatës Kushtetuese. Bëni një krahasim midis grupeve në klasën tuaj, vëreni se ç'është e përbashkët në hulumtimin e të gjitha grupeve dhe ç'është e ndryshme.

Aktiviteti 2

Të ndarë në çifte bëni një hulumtim se si dhe ku mund të filloni një procedurë juridike para Gjykatës Kushtetuese. Pastaj, imagjiloni se ndonjë e drejtë e juaj kushtetuese është shkelur, andaj përpiquni të hartoni një dokument të cilin do t'ia dorëzonit Gjykatës Kushtetuese.

Aktiviteti 3

Ndahuni në grupe dhe përpquni të prezantoni institucionin e Gjykatës Kushtetuese. Secili grup merr rastin e mëposhtëm: Qytetari Xh.R. ka konsideruar se i është shkelur e drejta për veprimtari politike me mospranimin e kandidaturës së tij për kryetar komune në zgjedhjet lokale edhe pse kandidatura e tij është mbështetur nga një grup qytetarësh. Gjykata ka konstatuar se refuzimi i kandidaturës së qytetarit ka ndodhur si pasojë e të dhënave të pasakta të lëshuara nga një organ i administratës shtetërore. Detyra juaj është të analizoni rastin për të zbuluar se cila e drejtë i është shkelur qytetarit. Secili grup i prezanton njohuritë e fituara, pas së cilës filloni një diskutim nëse të gjitha grupet kanë arritur në të njëjtat rezultate dhe cila është arsyeja për këtë.



Kontrolloni njohuritë

1. Kush i zgjedh gjyqtarët e Gjykatës Kushtetuese dhe kush e zgjedh kryetarin e saj?
2. Cili është roli kryesor i Gjykatës Kushtetuese në shtet?
3. A mund të jepni një shembull se si Gjykata Kushtetuese e kontrollon zbatimin e ligjeve brenda kufijve të Kushtetutës?
4. Cilët faktorë mund të ndikojnë pozitivisht ose negativisht në punën dhe zhvillimin e Gjykatës Kushtetuese?
5. Propozoni masa me të cilat Gjykata Kushtetuese mund ta përmirësojë punën e saj dhe t'i mbrojë të drejtat e qytetarëve.
6. A mendoni se ju, si qytetar, keni të drejtë të paraqisni iniciativë në Gjykatën Kushtetuese nëse mendoni se është shkelur ndonjë e drejtë kushtetuese? Shpjegoni pse.



Hulumtoni

Gjykata Kushtetuese në praktikë – mbrojtës i të drejtave të qytetarëve

Hulumtoni dhe përgjigjuni në pyetjet e mëposhtme:

Cilën të drejtë kushtetuese e mbron Gjykata Kushtetuese?

Zgjidhni një nga të drejtat e mëposhtme:

- E drejta për barazi dhe mosdiskriminim;
- Liria e mendimit dhe e shprehjes publike;
- Bashkimi dhe veprimi politik.

Si mund të kërkojnë qytetarët mbrojtje?

Hulumtoni:

- Kush ka të drejtë të paraqesë iniciativë deri në Gjykatën Kushtetuese;
- A është e nevojshme që personi të jetë drejtpërdrejt i prekur;
- Çndodh pasi që të paraqitet iniciativa.

Shoqëria civile si promotore dhe mbrojtëse e të drejtave të njeriut

"Mos pyet çfarë mund të bëjë shteti për ty - pyet çfarë mund të bësh ti për shtetin tënd."

- Xhon F. Kenedi

Për nxitje

Si e kuptoni konceptin e shoqërisë civile?

Shpjegoni se si e kuptoni funksionin e organizatave joqeveritare në shtetin tonë.

Ideja për shoqërinë civile është e vjetër. Që në kohën e Aristotelit flitej për këtë, ndërsa shumë mendimtarë të mëdhenj pas tij kanë hulumtuar nevojën që qytetari të marrë pjesë aktive në shoqëri, jashtë institucioneve themelore.

Në shtetet me rregullim demokratik, shoqëria civile është e lidhur ngushtë me demokracinë dhe bëhet një ngritës i rëndësishëm për funksionimin e tij të shëndetshëm. Në një shoqëri demokratike individ i është pjesë e tri sferave kryesore: familja, shteti dhe ekonomia. Jashtë këtyre sferave zhvillohet shoqëria civile, e cila i promovon dhe i mbron të drejtat e njeriut.

Shoqëria civile

Shoqëria civile është pjesë e një shoqërie demokratike në të cilën qytetarët bashkohen vullnetarisht për të realizuar interese individuale dhe grupore, duke respektuar ligjet shtetërore dhe ndërkombëtare. Qëllimi kryesor i shoqërisë civile është kujdesi për njerëzit, përkatësisht promovimi dhe mbrojtja e të drejtave të tyre.

Ajo përbëhet nga organizata që kujdesen që të drejtat e njerëzve të mos shkelen, të përmirësohen dhe të avancohen. Këto organizata mund të veprojnë në fusha të ndryshme të shoqërisë ku rrezikohen të drejtat e njeriut, si shëndetësia, arsimi, drejtësia, ekologjia, integrimi shoqëror dhe lufta kundër diskriminimit. Organizatat e shoqërisë civile punojnë në mënyrë të pavarur, të ndara nga institucionet shtetërore dhe qeveritare, por gjithmonë brenda kornizave ligjore. Ato dallohen nga sektori i biznesit, sepse nuk merren me fitim material, por angazhohen për përmirësimin e të mirës së përgjithshme.



Mbrojtja e të drejtave të njerëzve - një nga qëllimet e shoqërisë civile



Organizatave në shoqërinë civile punojnë për të mirën e përgjithshme

MË SKANO!



Skano kodin dhe lexoni paragrafin me titull Format e pjesëmarrjes dhe zbuloni tetë nivelet e përfshirjes së të rinjve.

Organizatat joqeveritare (OJQ)

Çdo grup njerëzish që është bashkuar për të përfaqësuar interesa të përbashkëta është pjesë e shoqërisë civile. Në dekadat e fundit, organizatat joqeveritare (OJQ) u bënë shtylla kryesore e shoqërisë civile.

Organizata joqeveritare është një organizatë qytetare e krijuar mbi baza vullnetare, jofitimprurëse, joko-merciale dhe jopartiake. Ideja për krijimin e saj vjen nga një grup qytetarësh me qëllim përmirësimin dhe mbrojtjen e të drejtave të njeriut, si dhe plotësimin e nevojave individuale ose të përbashkëta, në mënyrë të pavarur nga institucionet shtetërore.

Ndarja e organizatave joqeveritare

1. Sipas funksionimit financiar:
 - Shoqata – aktivistët investojnë njohuri, punë dhe kohë të lirë;
 - Fondacione – investohen mjete financiare dhe materiale.

Në të dy rastet, qëllimi është i njëjtë: arritja e interesit për të mirën e përgjithshme.

2. Sipas territorit të veprimtimit:
 - OJQ kombëtare – veprojnë brenda një shteti;
 - OJQ të huaja – veprojnë në një shtet tjetër, të ndryshëm nga ai në të cilin janë themeluar;
 - OJQ ndërkombëtare – veprojnë në nivel global. Shembull është Kryqi i Kuq.
3. Sipas fushës së aktivitetit dhe të drejtave të njeriut: OJQ-të mund të dallohen sipas asaj se për cilat të drejta të njeriut luftojnë dhe për cilat grupe qytetarësh janë krijuar.

Rëndësia e organizatave joqeveritare

Sot, OJQ-të janë një faktor i rëndësishëm në shoqërinë civile, si te ne ashtu edhe në botë. Ato:

- Kontribuojnë në zhvillimin e demokracisë;
- I përfshijnë në mënyrë aktive qytetarët që nga moshë më e re;
- Punojnë për përmirësimin e kushteve të jetesës në nivel lokal dhe global.



Organizatat joqeveritare janë vullnetare dhe jofitimprurëse



Organizatat joqeveritare kujdesen për plotësimin e nevojave të qytetarëve



Kryqi i Kuq është organizatë joqeveritare ndërkombëtare



Më të rinjtë përfshihen aktivisht në veprimtarinë e organizatave joqeveritare

MË SKANO!



Skanoni kodin dhe hulumtoni më shumë për punën e Kryqit të Kuq dhe me cilat veprimtari merret.



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Pas Greqisë antike, ideja e shoqërisë civile vazhdon të zhvillohet në Romën antike, ku filozofi Kikeron përdor termin *Societas civilis*, i cili përfaqëson një bashkësi qytetarësh të lirë dhe të barabartë. Në filozofinë mesjetare, idenë për *Societas civilis* filozofi i njohur Thoma Akuini e plotëson me sinonimin *multitudo civilis* – bashkësi qytetare.

Zbuluam

Shoqëria civile si një sferë e veçantë në një rregullim demokratik është e bazuar në pjesëmarrjen vullnetare të qytetarit. Ajo, përmes shoqërimit formal dhe joformal me persona të tjerë, angazhohet për kryerjen e aktiviteteve që kanë për qëllim mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave qytetare dhe përmirësimin e jetës në bashkësi. Organizatat joqeveritare përfaqësojnë shtyllën kryesore të shoqërisë civile. Sipas veprimtarisë së tyre financiare ato ndahen në: shoqata dhe fondacione, ndërsa sipas territorit të veprimtarisë së tyre në: kombëtare, të huaja dhe ndërkombëtare.

Fëmijët me nevoja të veçanta dhe shoqëria civile

Fëmijët me nevoja të veçanta janë anëtarë të barabartë të shoqërisë dhe kanë të njëjtat të drejta njerëzore si të gjithë fëmijët e tjerë. Shoqëria civile, përmes organizatave joqeveritare, ka një rol të rëndësishëm në promovimin dhe mbrojtjen e të drejtave të tyre, veçanërisht të drejtën për arsim, kujdes shëndetësor, barazi dhe mosdiskriminim.

Organizatat joqeveritare punojnë në ngritjen e vetëdijes publike, sigurimin e mbështetjes për fëmijët dhe familjet e tyre, si dhe krijimin e kushteve për përfshirjen e tyre të plotë në bashkësi. Me këtë, shoqëria civile kontribuon për një shoqëri demokratike më humane, më të drejtë dhe më gjithëpërfshirëse.



Aktiviteti

Aktiviteti 1

Ndahuni në grupe nga pesë deri gjashtë nxënës dhe formoni organizatë joqeveritare. Për një realizim më të mirë të detyrës ndiqni hapat e mëposhtëm me një afat kohor prej pesë minutash për çdo hap ose njëzet e pesë minuta për të gjithë hapat:

- Misioni i organizatës suaj: promovimi dhe mbrojtja e një prej të drejtave të fëmijëve;
- Emri i organizatës suaj;
- Aktivitetet që do t'i ndërmerre organizata juaj për përmbushjen e misionit të saj;
- Në çfarë mënyre do t'i zbatoni aktivitetet dhe cilat burime do t'ju nevojiten për arritjen e qëllimit tuaj;
- Rezultatet e pritshme nga aktivitetet e zbatuara.

Prezantoni organizatat tuaja joqeveritare dhe rezultatet e arritura para nxënësve të tjerë të klasës suaj dhe dëgjoni idetë e tyre.

Aktiviteti 2

Imagjinoni se jeni anëtar i një organizate joqeveritare që angazhohet për të drejtat e fëmijëve me nevoja të veçanta.

Shkruani një aktivitet që organizata juaj do ta realizonte në shkollë ose në bashkësi dhe shpjegoni se si ky aktivitet ndihmon në mbrojtjen e të drejtave të tyre.

(Shembull: punëtori për pranimin e dallimeve, fushatë kundër diskriminimit, aktivitete të përbashkëta sportive.)



Kontrolloni njohuritë

1. Ç'janë organizatat joqeveritare (OJQ) dhe cilat janë qëllimet e tyre kryesore?
2. Shpjegoni me fjalët tuaja se si shoqëria civile i mbron dhe i promovon të drejtat e njeriut.
3. Ju janë dhënë tre aktivitete: organizimi i aksionit për pastrimin e oborrit të shkollës, peticion për përmirësimin e sigurisë në rrugë dhe promovimi i eko-projekteve. Cilat nga këto aktivitete do t'i zbatonte OJQ dhe si?
4. Sipas tekstit, cilat janë dallimet midis shoqatave dhe fondacioneve dhe pse është e rëndësishme të bëhet kjo ndarje?
5. Citati i Xhon F. Kenedi thotë: "Mos pyet çfarë mund të bëjë shteti për ty – pyet çfarë mund të bësh ti për shtetin tënd." Si do ta zbatonit këtë ide në krijimin e organizatës suaj joqeveritare?

Mediat si mbrojtëse e të drejtave të njeriut

"Ajo që është interesante është fuqia dhe ndikimi i mediave sociale... Prandaj duhet të përpiqemi t'i përdorim mediat sociale në mënyrë të mirë."

- Malala Jusafzai

Për nxitje

Cilat media i njihni?

Për çfarë më shpesh i përdorni mediat?



Mediat zënë një vend shumë të rëndësishëm në një shoqëri demokratike. Çdo formë komunikimi përmes së cilës transmetohen në mënyrë indirekte informacione quhet media. Është shumë e rëndësishme që informacionet e transmetuara të jenë të vërteta, pa qenë nën ndikimin e askujt. Në shoqërinë moderne jemi të ekspozuar çdo ditë ndaj ndikimit të mediave të ndryshme. Për këtë arsye është e rëndësishme t'i shqyrtojmë në mënyrë kritike informacionet që marrim dhe të verifikojmë saktësinë dhe besueshmërinë e tyre.

Zhvillimi i mediave

Mediat gjithmonë kanë qenë të rëndësishme për informimin e qytetarëve. Në të kaluarën "mediat" e para ishin lajmëtarët – njerëz që udhëtonin nga një vend në tjetrin dhe u përcillnin lajme banorëve. Më vonë u shfaqën mediat e shkruara, si posterat dhe gazetatat.

Me zhvillimin e teknikës dhe teknologjisë u shfaqën media të reja që e ndryshuan shpejt shoqërinë. Fillimisht erdhi radioja, në të cilën transmetoheshin lajme, informacione me karakter publik, por edhe muzikë dhe përmbajtje argëtuese. Më pas, u shfaq televizioni, ku përveç zërit u transmetua edhe fotografia – gjë që i bëri informacionet edhe më të qarta edhe më mbresëlënëse.

Me zhvillimin e internetit roli i mediave është ndryshuar dukshëm. Sot njerëzit nuk janë vetëm marrës të informacionit, por edhe krijues dhe shpërndarës të tij. Çdokush që ka akses bazik digjital dhe qasje në internet mund të krijojë një faqe interneti ose blog dhe të publikojë përmbajtje. Megjithatë, zhvillimi i shpejtë teknologjik sjell edhe sfida, si numri i madh i informacioneve nga të cilat shumë nuk janë të verifikuara, nuk janë të sakta ose janë qëllimisht të sajura.



Qytetarët përmes mediave informohen për të drejtat e tyre dhe për ngjarjet në shtet

Shkrim-leximi mediatik

Mediat janë një pjesë e pandashme e mënyrës bashkëkohore të jetesës dhe kanë ndikim të rëndësishëm në formimin e qëndrimeve, sjelljes dhe mendimit të njerëzve. Për këtë arsye, sot në edukimin dhe arsimimin e fëmijëve nuk ndikojnë vetëm familja dhe shkolla, por edhe mediat, të cilat zënë një vend të rëndësishëm në jetën e tyre të përditshme.



Me shfaqjen e pajisjeve të mençura informacionet përhapen me shpejtësi rrufeje

Prandaj është e nevojshme që të rinjtë të jenë të arsimuar sa i përket mediave. Shkrim-leximi mediatik nënkupton fitimin e njohurive dhe shkathtësive, që u mundësojnë nxënësve të analizojnë, vlerësojnë dhe krijojnë mesazhe mediatike, pa marrë parasysh llojin e mediave.

Zhvillimi i shkrim-leximit mediatik është i rëndësishëm për një kuptim më të mirë të rolit dhe funksionit të mediave në shoqërinë bashkëkohore, si dhe për forcimin e aftësive themelore për shprehje, hulumtim dhe pjesëmarrje aktive të qytetarëve në një shoqëri demokratike.



Dezinformatë – informacion që është i pasaktë dhe i krijuar qëllimisht për t'i shkaktuar dëm një personi, grupi, organizate ose shteti.

Zhvillimi i shpejtë teknologjik ka disa sfida:

për shembull, sot ka shumë informacione, ndërsa një pjesë e madhe e tyre nuk janë të verifikuara, nuk janë të sakta ose janë të sajura qëllimisht. Në këtë mënyrë shfaqen dezinformatat – përmbajtje që duken bindëse, kanë tituj tërheqës dhe përhapen shpejt, sidomos kur bëhet fjalë për tema aktuale.



Kur lexojmë diçka në internet është shumë e rëndësishme të jemi të kujdesshëm dhe:

- ta verifikojmë informacionin në më shumë burime;
- të shohim nëse vjen nga një media e besueshme;
- të mendojmë a tingëllon logjikshëm dhe i mbështetur me fakte.

Kur i zgjedhim dhe i verifikojmë saktë lajmet, atëherë kemi mundësinë të jemi të informuar më mirë se çdo gjeneratë para nesh. Mediat e sotme ofrojnë mundësi që shpejt dhe lirshëm të mësojmë çfarë po ndodh – nga lagjja jonë deri në anën tjetër të botës.



Zëri i qytetarëve

Në një shoqëri demokratike roli themelor i mediave është të informojnë publikun në mënyrë të lirë, të pavarur dhe të përgjegjshme. Veçanërisht është e rëndësishme gazetaria hulumtuese, sepse u mundëson qytetarëve të informohen për fenomene, si: diskriminimi, keqpërdorimi i fuqisë, korrupsioni dhe dukuri të tjera negative në shoqëri.

Fuqia e mediave

Kur mediat janë të lira dhe të sakta, qytetarët bëhen mirë të informuar – ndërsa kjo u jep fuqi. Qytetari i informuar i njeh të drejtat e veta, di të dallojë kur ato shkelen dhe e ka më lehtë të ndër-marrë hapa për t'u mbrojtur. Qytetari i tillë bëhet më lehtë pjesë aktive e shoqërisë: mund të marrë pjesë në iniciativa, të përfshihet në organizata joqeveritare ose të mbështesë grupe që përfaqësojnë interesat e tij. Kur njerëzit kanë qasje në informacione të sakta, shoqëria bëhet më e fortë, më e drejtë dhe më demokratike.

Mediat qëndrojnë në mbrojtje të drejtpërdrejtë të të drejtave të njeriut kur ato përcjellin dhe raportojnë shkeljet e të drejtave të qytetarit. Shembuj të tillë janë të shumtë, kurse më të shpeshtat janë kur mediat raportojnë për diskriminim, padrejtësi të shkaktuar ndaj qytetarëve ose keqpërdorim të pushtetit. Me raportimet e tyre, ato ndihmojnë që të merren masa për korrigjimin e padrejtësive të shkaktuara nga cili do lloj.

Nga kjo mund të përfundohet se mediat ushtrojnë kontroll të drejtpërdrejtë mbi pushtetin. Ato hulumtojnë dhe publikojnë parregullsitë në punë, si dhe keqpërdorimet apo shkeljet e ligjeve nga ana e institucioneve shtetërore. Prandaj, mund të thuhet lirisht se mediat janë "pushteti i katërt", sepse kontrollojnë punën e pushtetit, informojnë qytetarët dhe mbrojnë të drejtat e tyre.



Censura dhe propaganda janë dukuri përmes të cilave kontrollohet ose tjetërsohet informacioni, ndërsa mund të dallohen kur fshihen fakte të rëndësishme, kur shfaqet vetëm njëra anë e historisë ose kur mesazhet synojnë vazhdimisht të ndikojnë në mendimin e njerëzve.

Shembuj nga jeta reale:

Fjalimi legjendar i Dr. Martin Luter King i Riu – "Kam ëndërr" – u transmetua drejtpërdrejt në televizion më 28 gusht të vitit 1963, gjatë Marshit në Uashington për vende pune dhe liri. Ai u transmetua nga të tri rrjetet kryesore televizive dhe u ndoq nga një audiencë e madhe. Fjalimi pati një rol vendimtar në Lëvizjen për të Drejtat Civile dhe u bë një nga fjalimet më të njohura në histori.

Zbuluam

Liria e mediave është një pjesë e rëndësishme e demokracisë dhe e shoqërisë së përgjegjshme. Ndikimi i mediave rritet bashkë me zhvillimin e tyre. Sot ky ndikim është më i madh se kurrë më parë. Por fuqia që marrim përmes mediave vjen me përgjegjësi – është e rëndësishme se si i përdorim. Kur mediat përdoren në mënyrë të drejtë, ato bëhen aleat ynë i fortë. Ato mund të na ndihmojnë të mbrojmë të drejtat tona, të fitojmë njohuri, të përfshihemi në shoqëri dhe të bëhemi qytetarë aktivë në një demokraci. Mediat janë "pushteti i katërt", sepse e mbikëqyrin pushtetin, informojnë dhe mbrojnë të drejtat e qytetarëve.



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Deri në fillim të viteve 1990-ta, në shtetin tonë ekzistonin vetëm disa gazeta, revista dhe stacione të radios, ndërsa në televizion shikoreshin vetëm dy-tre programe televizive. Si mendoni se do të ndiheshit nëse do të jetonit në kushte të tilla mediatike? Bisedoni me anëtarët më të moshuar të familjes suaj dhe pyetni se si informoheshin ata kur kishte shumë më pak media se sot.

Aktivitete

Aktiviteti 1

Analizoni media të ndryshme (TV, radio, portale ose rrjete sociale) dhe bëni një hulumtim për të parë sa lajme të rreme mund të gjeni brenda 15 minutave. Si i dalluat ato?

Në të njëjtën kohë hulumtoni se sa lajme, të cilat i konsideroni të dobishme dhe të vlefshme për interesat tuaja, si dhe sa lajme që ju ndihmojnë të bëheni qytetarë më të mirë (lajme që lidhen me të drejtat dhe detyrimet tuaja, me mënyrat se si mund të përfshihen aktivisht në shoqëri përmes vullnetarizmit në aksione humanitare ose në organizata joqeveritare etj.), keni gjetur.

Informacionet e mbledhura ndani me shokët/shoqet e klasës suaj dhe diskutoni për rezultatet e fituara. Në fund të orës nxirrni një përfundim se çfarë mësimi keni marrë nga ky hulumtim.

Aktiviteti 2

Përpikuni të shkruani një artikull të shkurtër për një nga të drejtat e fëmijëve dhe një artikull të shkurtër për një lajm të rremë. Bisedoni me shokët/shoqet e klasës për atë se cila nga këto dy detyra ishte më e lehtë dhe pse. Gjithashtu, diskutoni se kur jeni ndier më mirë: kur e keni përfunduar artikullin e parë apo të dytë.



Kontrolloni njohuritë

1. Mendohet se mediat zënë një vend të rëndësishëm në një shoqëri demokratike. Ç'mendoni a është kështu? Arsyetoni përgjigjen tuaj.
2. Përpikuni të përshkruani me fjalët tuaja zhvillimin e mediave.
3. Shpjegoni nëse ju dhe miqtë tuaj i përdorni mediat në mënyrë të përgjegjshme dhe të ndërgjegjshme.
4. A ju ka ndihmuar ndonjë lajm nga mediat të bëheni një qytetar më i mirë? Cili ka qenë ai lajm ose për çfarë bëhet fjalë?
5. Si mediat mund të ndikojnë mbi qëndrimet dhe mendimet tona?
6. Pse është e rëndësishme që qytetarët të ndjekin dhe të verifikojnë në mënyrë kritike informacionet që marrin nga mediat?



Tema II

SHOQËRIA, SHTETI, QYTETARËT



PËRMBLEDHJE E TEMËS

Ç'do të mësojmë:

1. Do të bëjmë dallimin ndërmjet shoqërisë dhe shtetit;
2. Do të tregojmë dhe të shpjegojmë lloje të ndryshme të rregullimeve shtetërore në botën bashkëkohore;
3. Do të shpjegojmë pritshmëritë nga qytetarët në një shoqëri demokratike;
4. Do të shpjegojmë se ç'ndërmerr shteti për të mbrojtur të drejtat dhe interesat e qytetarëve.

Shoqëria dhe shteti – karakteristikat dhe dallimet

"Ai që dëshiron të përmirësojë shoqërinë duhet të fillojë nga vetvetja."

- Arne Garborg

Për nxitje

Si arriten njerëzit e bashkësive të para primitive të krijojnë shoqëri të organizuara?
Si lindi shteti ashtu siç e njohim sot?

Lindja e shoqërisë

Njeriu është qenie shoqërore. Kjo do të thotë se ai nuk mund të jetojë i vetëm. Njerëzit kanë nevojë për komunikim dhe për bashkëpunim me të tjerët. Që nga kohërat më të hershme njerëzit e kuptuan se ishin të varur nga njëri-tjetri. Kur punonin së bashku e kishin më të lehtë të siguronin ushqim, mbrojtje dhe nevoja të tjera. Në këtë mënyrë ata mund të përparonin më mirë. Kështu lindi dhe u zhvillua nevoja për forma të organizuara të jetesës. Fillimisht u krijuan bashkësi të vogla (familje dhe fise), më pas shoqëri me rregulla të përbashkëta dhe në fund shtete me ligje e institucione.

Jeta në bashkësi i ndihmoi njerëzit të ndryshonin natyrën dhe të krijojnë mjete të reja pune. Me kalimin e kohës shoqëria ndryshoi dhe u zhvillua. Kur njerëzit filluan të merreshin me bujqësi, ata nisën të jetonin në vendbanime të përhershme dhe të punonin së bashku për punimin e tokës. Zbulimet si rrota dhe zhvillimi i tregtisë i ndihmuan ata që të shkëmbejnë më lehtë mallrat midis bashkësive. Kjo mundësoi zhvillimin e shoqërive të organizuara.

Shoqëria është grup njerëzish që jetojnë së bashku, komunikojnë dhe bashkëpunojnë. Njerëzit në shoqëri krijojnë vlera, zakone dhe rregulla të përbashkëta, të cilat i ndihmojnë ata të merren vesh dhe të sillen siç duhet. Rregulli dhe harmonia mbahen përmes bashkëpunimit, solidaritetit dhe përgjegjësisë.



Në shoqëri ekzistojnë grupe dhe organizata të ndryshme që krijojnë marrëdhënie midis njerëzve, siç janë: familja, bashkësia e shkollës, grupet fetare dhe kulturore, klubet sportive dhe fqinjësitë.



Një shembull i shoqërisë në jetën e përditshme është fqinjësia.



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Lexoni mendimet e mëposhtme të mendimtarit të madh Aristotelit:

"Nëse njeriu do të jetonte i vetëm, pa shtet dhe pa ligje, do të ishte më i dobët se kafshët. Prandaj ekziston shteti – për ta ndihmuar njeriun të jetojë me drejtësi."

"Njeriu nga natyra është qenie shoqërore; ai që mund të jetojë jashtë shtetit është ose egërsirë ose Perëndi." Aristoteli me fjalët "egërsirë" dhe "Perëndi" ka dashur të thotë se vetëm një jonjeri ose një mbinjeri mund të jetojë pa bashkësi.

- Si e kuptoni pohimin e Aristotelit se njeriu është "qenie shoqërore"?
- Pse, sipas Aristotelit, njeriu e ka të vështirë të jetojë i vetëm, pa njerëz të tjerë?
- Si mendoni se do të dukej jeta e dikujt që jeton plotësisht i vetëm?

Kalimi nga shoqëria drejt shtetit

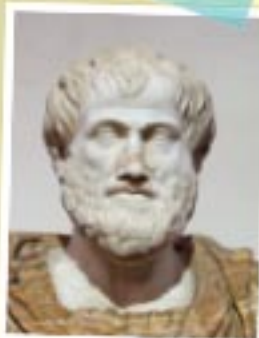
Me zhvillimin e shoqërisë njerëzit e kuptuan se vetëm zakonet dhe marrëveshjet me gojë nuk mjaftonin për të ruajtur rregullin, sigurinë dhe drejtësinë. Sa më shumë rriteshin dhe bëheshin më komplekse bashkësitë, lindi nevoja për një formë më të organizuar të udhëheqjes dhe për rregulla të përcaktuara qartë.

Kështu lindi **shteti** – shoqëri e organizuar në të cilën ekzistojnë ligje, institucione dhe pushtet, të cilat vlejnë për një territor të caktuar. Roli i shtetit është të sigurojë mbrojtje, rregull dhe drejtësi, si dhe të mbrojë të drejtat dhe liritë e qytetarëve.

Për dallim nga shoqëria, shteti disponon institucione përmes të cilave i zbaton rregullat në interes të të mirës së përbashkët. Ai kujdeset për shërbimet dhe të mirat publike – si arsimi, shëndetësia, infrastruktura dhe mbrojtja nga krimi – duke u mundësuar njerëzve të jetojnë të sigurt dhe në mënyrë të organizuar.

Lidhja midis shoqërisë dhe shtetit

Shoqëria dhe shteti janë të lidhura ngushtë dhe varen nga njëri-tjetri. Shoqëria krijon nevoja dhe pritshmëri. Për shembull, njerëzit presin dhe kërkojnë arsim cilësor, siguri, mbrojtje shëndetësore dhe mundësi për zhvillim. Shteti ka për detyrë t'i njohë këto nevoja dhe të gjejë mënyra për t'i plotësuar ato. Në këtë mënyrë, shoqëria



Aristoteli e shihte shtetin si një bashkësi natyrore të krijuar për realizimin e të mirës së përbashkët dhe për zhvillimin e një jete të vërtetshme të qytetarëve.



Sipas filozofit anglez Tomas Hobs pa shtet dhe pa ligje njerëzit do të jetonin në kaos dhe konflikte – "luftë e të gjithëve kundër të gjithëve". Prandaj, ata lidhën një kontratë shoqërore dhe pranuan të kufizonin një pjesë të lirisë së tyre për të fituar siguri. Kështu krijohet shteti, i cili siguron paqe dhe një jetë të organizuar.



Institucionet e shtetit janë:

- Kuvendi – miraton ligjet.
- Qeveria dhe ministritë – zbatojnë ligjet.
- Gjykatat – sigurojnë drejtësinë.
- Presidenti – përfaqëson shtetin.
- Policia dhe armata – ruajnë sigurinë.

dhe shteti janë pjesë të së njëjtës tërësi: njëra përcakton qëllimet, kurse tjetra krijon mundësitë që ato të realizohen.

- Qytetarët duan ajër të pastër – shteti miraton ligje për zvogëlimin e ndotjes dhe kontrollon fabrikat dhe trafikun.
- Nxënësit dhe klubet sportive duan më shumë vende për ushtrime – shteti investon në ndërtimin e sallave dhe terreneve sportive.
- Për të garantuar siguri dhe paqe në mjedisin tonë, ne e financojmë shtetin (përmes tatimeve) që të punësojë policë të cilët, në bazë të ligjit, kontrollojnë dhe orientojnë sjelljen tonë që të mos rrezikojmë të tjerët ose veten tonë.



Kur qytetarët marrin pjesë në zgjedhje ata ndikojnë drejtpërdrejt në përbërjen e parlamentit dhe në vendimet e shtetit. Kjo tregon se si shoqëria e formëson shtetin. Nëse qytetarët nuk i respektojnë ligjet (për shembull, shkelin rregullat e trafikut ose hedhin mbeturina në vende publike), shteti duhet të reagojë përmes institucioneve si policia dhe gjykatat. Kjo tregon se si shteti e rregullon shoqërinë dhe mbron rregullin.

Aktivitetet vullnetare, iniciativat qytetare dhe aksionet ekologjike janë shembuj të pjesëmarrjes aktive në shoqëri. Ato kontribuojnë në mbështetjen e shtetit dhe në përmirësimin e jetës shoqërore për të gjithë.

SHOQËRIA

Bashkësi njerëzish me interesa dhe vlera të përbashkëta.

Funksionon përmes zakoneve, pa pushtet formal.

Qëllimi: jeta e përbashkët dhe bashkëpunimi.

Ndryshon dhe zhvillohet me kalimin e kohës.

Pa kufij administrativë.

SHTETI

Shoqëri e organizuar me ligje dhe institucione.

Ka pushtet formal që udhëheq njerëzit dhe territorin.

Qëllimi: sigurimi i rregullit, ligjshmërisë dhe sigurisë.

Strukturë stabile dhe institucione.

Ka një territor të përcaktuar qartë.

Zbuluam

Shoqëria dhe shteti janë të lidhura ngushtë: shoqëria përbëhet nga njerëzit dhe nevojat e tyre, ndërsa shteti krijon rregulla dhe institucione për të garantuar rregullin, drejtësinë dhe sigurinë. Kur njerëzit bashkëpunojnë dhe i respektojnë rregullat jeta në bashkësi është më e organizuar dhe më harmonike.

Mësoni më shumë

Njerëzit u vendosën në Egjipt rreth vitit 6 000 p.e.s. Me kalimin e kohës fshatrat e vogla u bashkuan dhe u kthyen në shtete derisa u shfaqën dy mbretëri: Egjipti i Poshtëm, i cili përfshin deltën e lumit Nil deri në Detin Mesdhe në veri dhe Egjipti i Sipërm, i cili përfshin luginën e Nilit në jug.

Aktivitete

Aktiviteti 1

Përmendni dhe diskutoni për shembuj real që tregojnë lidhjen dhe varësinë e ndërsjellë midis shoqërisë dhe shtetit.

Shembuj:

Nevoja për kopshte të reja fëmijësh:

Kur rritet numri i fëmijëve që duhet të regjistrohen në kopsht shoqëria dërgon mesazh se nevojiten më shumë vende. Shteti reagon duke hapur kopshte të reja ose duke zgjeruar ato ekzistuese.

Cilësia e arsimit:

Kur prindërit dhe mësimmdhënësit mendojnë se arsimi nuk është me cilësi të mjaftueshme, shoqëria kërkon ndryshime. Shteti reagon përmes Ministrisë së Arsimit me masa për përmirësimin e programeve mësimore dhe të kushteve të punës.

Diskutoni

Në çfarë mënyre këta shembuj e përmirësojnë jetën e njerëzve në bashkësi?
Çdo të ndodhte nëse shteti nuk do të reagonte ndaj nevojave të shoqërisë?

Aktiviteti 2

Në tabelë ose në një fletë letre vizatoni një diell. Në çifte shënoni idetë rreth tij:

1. Ç'ishte më e rëndësishmja për njerëzit në bashkësitë e para primitive?
2. Çfarë problemesh u shfaqën kur bashkësitë filluan të rriteshin?
3. Pse ishte e nevojshme të krijoheshin rregulla dhe institucione?

Më pas, së bashku me të gjithë klasën krijoni një hartë idesh që tregon se si bashkësitë u zhvilluan dhe u kthyen në shtete.



Kontrolloni njohuritë

1. Ç'është shoqëria? Përkufizoni atë me fjalët tuaja.
2. Shpjegoni pse njerëzit e bashkësive të para primitive ndjenin nevojën për të krijuar shoqëri.
3. Çfarë problemesh do të shfaqeshin nëse shteti nuk do t'i rregullonte të mirat publike, si arsimi, shëndetësia dhe infrastruktura?
4. Shpjegoni se si zbulimi i rrotës e ndryshoi organizimin e bashkësisë në të kaluarën.
5. Propozoni tri rregulla ose institucione të reja që do të ndihmonin në përmirësimin e jetës në bashkësinë tuaj.
6. Vlerësoni: a mund të zhvillohet plotësisht njeriu pa qenë pjesë e një shoqërie ose shteti? Argumentoni përgjigjen tuaj.

Shoqëria jonë – bashkësi multikulturore

“Dallimi është forcë që e bën njerëzimin më të pasur dhe më të fortë.”

– Nelson Mandela

Për nxitje

Pse është i rëndësishëm respektimi i dallimeve në një shoqëri?

Si do të dukej një shoqëri në të cilën njerëzit nuk e respektojnë dallimin?

Në çfarë mënyrash bashkësitë e ndryshme kontribuojnë në zhvillimin e shtetit (kulturë, ekonomi, gjuhë, tradita)?

Diversiteti dhe multikulturalizmi

Multikulturalizmi përfaqëson jetesën e përbashkët të njerëzve me kulturë, gjuhë dhe tradita të ndryshme, ku dallimet shihen si përparësi dhe jo si pengesë. Në çdo kulturë ekzistojnë bashkësi të ndryshme etnike. Pjesëtarët e këtyre bashkësive duhet t’i kultivojnë idetë për barazi dhe drejtësi. Në këtë mënyrë mundësohen të drejta dhe mundësi të barabarta për zhvillimin e të gjitha kulturave dhe grupeve etnike. Nga ana tjetër, nëse disa grupe kanë kushte më të mira se të tjerat mund të vijë deri te mosbesimi, konfliktet dhe prishje e marrëdhënieve në shoqëri. Vlerat e rëndësishme për një shoqëri multikulturore janë:

- Toleranca – pranimi dhe respektimi i dallimeve të të tjerëve.
- Drejtësia – trajtim i barabartë dhe mundësi të barabarta për të gjithë.

Dialogu i plotë mes kulturave të ndryshme nuk është i mundur pa respektimin e ndërsjellë të vlerave dhe të normave. Bashkëpunimi i mirë ndëretnik është baza për paqe, stabilitet dhe për zhvillimin e shoqërisë.



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Në shtetin tonë një pjesë e madhe e nxënësve në shkollat shumëgjuhëshe janë të ndarë në bazë të gjuhës mësimore. Ata shpesh janë të vendosur në ndërtesa të veçanta ose mësojnë në pjesë të ndryshme të së njëjtës ndërtesë, nganjëherë edhe në ndërrime të ndryshme. Nga ana tjetër, në shkollat njëgjuhëshe nxënësit nuk kanë fare mundësi të komunikojnë me bashkëmoshatarët që mësojnë në një gjuhë tjetër mësimore.

A mendoni se duhet të jetë kështu – nxënësit të mësojnë të ndarë sipas gjuhës mësimore? Pse po ose pse jo? Si do të ndryshonte shkolla nëse këta nxënës do të mësonin më shumë së bashku?

Në bashkësinë tuaj shkollore ndjenja e përkatësisë ndërtohet përmes ngjarjeve të përbashkëta, projekteve ekipore dhe mbështetjes së ndërsjellë. Njerëzit në bashkësi duhet të jetojnë së bashku duke respektuar dhe pranuar njëri-tjetrin. Që bashkëjetesa të jetë e suksesshme ata duhet:

- Të bashkëpunojnë;
- Të shoqërohen;
- Të kontribuojnë në arritjen e qëllimeve të përbashkëta nga të cilat do të kenë dobi të gjithë.



Përmes projekteve të INA në shkollë, ne mësojmë se si të jetojmë së bashku në botën e dallimeve.

Shoqëria jonë – bashkësi multikulturore

Shteti ynë është shembull i shoqërisë multikulturore. Kjo do të thotë se në vendin tonë jetojnë njerëz me përkatësi etnike, gjuhë, religjion dhe tradita të ndryshme: maqedonas, shqiptarë, turq, romë, serbë, vllehë, boshnjakë dhe të tjerë.



Pjesëtarët e bashkësive etnike e pasurojnë shoqërinë tonë me: kulturë, gjuhë, muzikë, zakone dhe me mënyrën e tyre të jetesës

Diversiteti kulturor e bën jetën në vendin tonë interesante, të larmishme dhe plot me mundësi për të mësuar e për t'u shoqëruar. Dallimet na ndihmojnë t'i kuptojmë dhe t'i respektojmë të tjerët, të mësojmë gjëra të reja dhe të krijojmë miqësi. Të gjithë qytetarët kanë të drejta dhe detyrime të barabarta para ligjit, e kjo do të thotë se secili ka mundësi të kontribuojë në zhvillimin e bashkësisë dhe të marrë pjesë në marrjen e vendimeve që e bëjnë shoqërinë tonë më të mirë për të gjithë.

Multikulturalizmi dhe shteti

Multikulturalizmi është pasuri – ai na mëson respektin, mirëkuptimin dhe tolerancën. Por, që ky diversitet të funksionojë në mënyrë harmonike, shteti ka detyrë të rëndësishme:

- Të mundësojë barazi për të gjithë qytetarët;
- Të sigurojë që të gjitha bashkësitë të marrin pjesë në marrjen e vendimeve;
- Të mundësojë arsim dhe kulturë në gjuhë të ndryshme;

- Të ndërtojë unitet përmes respektimit të dallimeve. Të jesh tolerant është baza e bashkëjetesës. Çdo fyerje, përbuzje dhe gjuha e urrejtjes ndaj pjesëtarëve të grupeve të ndryshme etnike është e papranueshme.

Mendoni

Çfarë masash mund të ndërmarrë shkolla ose shteti për të parandaluar gjuhën e urrejtjes dhe për të nxitur respektin? Cilat institucione shtetërore ndihmojnë më së shumti në mbrojtjen e dallimeve?

Mësoni më shumë

Hulumtoni dhe mblidhni fotografi ose dëshmi (biseda me prindër, fqinj, mësimdhënës) për mënyrën se si njerëzit nga bashkësitë e ndryshme bashkëpunojnë dhe mbështesin njëri-tjetrin.

Fotografoni dy situata në të cilat vëren bashkëjetesë. Kërkoni histori nga më të moshuarit për bashkëjetesën në vendbanimin tuaj.

Zbuluam

Shoqëria multikulturore e pasuron shtetin dhe kontribuon në tolerancën, respektin dhe bashkësinë. Diversiteti nuk na ndan – ai na bën më të fortë dhe më të pasur si bashkësi.

Më 6 gusht të vitit 2016, në Shkup, për vetëm 24 orë ranë 92,9 litra shi në një m², ndërsa në dy orët e para pati mbi 800 rrufe. Stuhia e fuqishme ka shkaktuar përmytje, rënie të pemëve dhe ndërprerje të energjisë elektrike në disa lagje. Njerëz nga mbarë shteti – pa marrë parasysh përkatësinë etnike, fetare apo kulturore – u përfshinë në grumbullimin e ushqimit, ujit, veshjeve dhe ndihmave të tjera nën koordinimin e Kryqit të Kuq dhe institucioneve. Ky shembull tregon se në momente krize më të rëndësishme janë bashkëpunimi dhe mbështetja e ndërsjellë, ndërsa shoqëria multikulturore mund t'i bashkojë njerëzit.

Shembuj nga praktika



Tekstet shkollore në shtetin tonë përkthehen në shumë gjuhë, në mënyrë që çdo fëmijë të ketë mundësi të barabarta.



Shteti ynë organizon festivale kulturore ku shfaqen këngë, valle dhe zakone të të gjitha bashkësive.



Autoritetet lokale e përfshijnë bashkësinë gjatë marrjes së vendimeve për parqe, shkolla ose për terrene sportive.



Në disa shkolla zhvillohet mësimi dygjuhësh, ku nxënësit një pjesë të lëndëve i mësojnë në gjuhën e tyre amtare, ndërsa një pjesë në gjuhën maqedonase.

Aktiviteti 1

Ndahuni në grupe dhe imagjinoni klasën tuaj si një territor të përbashkët. Bisedoni dhe shkruani në fletoret tuaja:

Për "shoqërinë" në klasën tuaj:

- A. Tri interesa të përbashkëta që ndani me njëri-tjetrin.
- B. Vlerat që i bashkojnë nxënësit.
- C. Si duhet të silleni ndaj njëri-tjetrit?
- Ç. Cili është identiteti juaj i përbashkët si grup?
- D. Me çfarë burimesh disponon "shoqëria" juaj e vogël?

Për "shtetin" në klasën tuaj:

- A. Kush e përfaqëson pushtetin?
- B. Cilat rregulla vlejnë?
- C. Kush e mban rendin dhe kush i zgjidh problemet?

Secili grup prezanton shkurtimisht "shoqërinë" dhe "shtetin" e vet.

Diskutim i hapur

Mendoni për karakteristikat e Maqedonisë së Veriut si shoqëri dhe si shtet:

- A. Pse shoqëria jonë është multikulturore?
- B. Si ndikon multikulturalizmi në funksionimin e shtetit?

Aktiviteti 2

Hulumtoni multikulturalizmin rreth jush.

Gjeni shembuj nga shkolla apo mjedisi juaj ku shihet bashkëjetesa midis kulturave të ndryshme (ngjarje të përbashkëta, ekiye sportive, projekte, miqësi etj.).

Bëni një intervistë të shkurtër.

Pyetni një person:

- Pse është e rëndësishme të jetojmë në një shoqëri multikulturore?
- Si e fuqizojnë dallimet bashkësinë tonë?



Kontrolloni njohuritë

1. Cilat bashkësi etnike jetojnë në shtetin tonë?
2. Shpjegoni pse shoqëria dhe shteti janë të varur nga njëri-tjetri.
3. Imagjinoni sikur klasa juaj është një bashkësi multikulturore. Bëni një listë me rregulla, të cilat do t'i vendosni në mënyrë që të gjithë nxënësit të ndihen të pranuar dhe të respektuar.
4. Cilat do të ishin pasojat nëse shteti nuk i respekton dallimet?
5. Shkruani një fjalim të shkurtër se si do t'i inkurajoni nxënësit nga kultura të ndryshme që të bashkëpunojnë. Përfshini tri fjali: një ftesë për bashkëpunim, një shembull dhe një mesazh për unitet.
6. Ç'e fuqizon më shumë shtetin: dallimet apo mundësitë e barabarta për të gjithë? Shpjegoni.

Shteti demokratik dhe autokratik

"Mirëqenia e popullit është ligji më i lartë."

– Ciceroni

Për nxitje

Imagjinoni sikur shkolla juaj të udhëhiqej nga një nxënës i cili vendos vetë për çdo gjë. Si do të ndiheshit? A do të dëshironit të dëgjohej edhe fjala juaj?

Ç'mund të ndodhë nëse pushteti është në duart e vetëm një njeriu?

Llojet e rregullimit shtetëror

Secili shtet ka mënyrën e vet të organizimit të pushtetit, të sjelljes së vendimeve dhe të menaxhimit të popullit dhe të territorit. Një mënyrë e tillë e funksionimit quhet rregullim shtetëror. Kryesisht, ekzistojnë dy grupe të sistemeve shtetërore të qeverisjes: demokratike dhe jodemokratike.

Shteti demokratik

Demokracia është rregullim shtetëror në të cilin pushteti buron nga populli. Kjo do të thotë se qytetarët kanë të drejtë të marrin pjesë në udhëheqjen e shtetit – drejtpërdrejt ose përmes përfaqësuesve të zgjedhur.

Format e pjesëmarrjes:

- Demokracia direkte – qytetarët vendosin vetë për çështje të rëndësishme (për shembull, përmes referendumeve).
- Demokracia përfaqësuese – qytetarët zgjedhin politikanë të cilët vendosin në emër të tyre. Kjo është forma më e shpeshtë e demokracisë.

Karakteristikat e shteteve demokratike

Qytetarët kanë të drejta të garantuara, siç janë:

- Liria e fjalës;
- Liria e besimit fetar;
- Liria e shoqërimit;
- E drejta për të marrë pjesë në zgjedhje të lira dhe të ndershme;

Përveç kësaj:

- Vendimet merren sipas vullnetit të shumicës duke u respektuar, njëkohësisht, edhe të drejtat e pakicave;
- Ekziston sundimi i së drejtës – të gjithë qytetarët janë të barabartë para ligjit;



Në Suedi qytetarët votojnë rregullisht në zgjedhje dhe vendosin se cila parti politike do ta udhëheqë shtetin. Ligji i kufizon rreptësisht autorizimet e pushtetit, mediat i kritikojnë lirisht politikanët, ndërsa nëse kryeministri bën ndonjë keqpërdorim – ai duhet të përgjigjet para gjykatës. Në demokraci askush nuk qëndron mbi ligjin.



Ekzistenca e parlamentit të nxënësve është një mënyrë e shkëlqyer që nxënësit të shprehin mendimet e tyre për vendimet që i prekin ata në shkollën e tyre.



Fjala "demokraci" vjen nga fjalët e Greqisë së lashtë demos ("popull") dhe kratos ("pushtet") – që do të thotë "pushtet i popullit".

- Ekzistojnë mekanizma që e kufizojnë pushtetin dhe parandalojnë keqpërdorimet.

Nxënësit e klasës vendosin se ku do të shkojnë në ekskursion. Mësuesja e klasës propozoi dy vende.

Vendimi do të jetë demokratik:

- Nëse fillimisht secili mund të shprehë mendimin e vet se në cilin vend dëshiron të shkojë në ekskursion;
- Nëse secili nxënës ka të drejtë vote;
- Nëse pranohet opsioni për të cilin do të votojnë më shumë nxënës.

Marrja e përbashkët e vendimeve quhet **demokraci direkte** ose demokraci e drejtpërdrejtë.



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Në një vend ekzistojnë kufizime për pronësinë e paluajtshme (shtëpi, banesa, hapësira afariste), shumë qytetarëve nuk u lejohej të udhëtojnë në vende të tjera, telefonat e tyre pengjohen dhe posta e tyre kontrollohet. Vetëm të pasurit kanë të drejtë për arsimit.

Pas leximit të tekstit, diskutoni në një grup të vogël nxënësish:

1. Çfarë sistemi politik është ky?
2. Si duhet të duket ky vend në një shoqëri demokratike?

Në bazë të së njëjtës ngjarje mendoni për përgjigjen e saktë në pohimet vijuese!

3. Cilat të drejta u merren qytetarëve në këtë vend?
 - a) E drejta për jetë
 - b) E drejta e lëvizjes
 - c) E drejta e lirisë së fjalës

Format kryesore të sistemeve jodemokratike

Shteti autokratik

Në **shtetet autokratike** pushteti është në duart e një sundimtari ose të një grupi të vogël njerëzish. Ata vendosin pa pjesëmarrjen e popullit, ndërsa qytetarët nuk kanë të drejtë të ndikojnë në politikë. Në shtete të tilla shpesh nuk ka zgjedhje të lira, mediat censurohen, ndërsa kritika ndaj pushtetit mund të jetë e ndaluar ose e dënuar.

Regjimi totalitar

Totalitarizmi është forma më ekstreme e autokracisë. Në një regjim të tillë shteti ka kontroll të plotë mbi të gjithë shoqërinë – si mbi jetën publike, ashtu edhe mbi jetën personale të qytetarëve. Ai nuk i njeh as të drejtat elementare të njeriut. Për shembull, në Korenë e Veriut të gjitha mediat shfaqin vetëm informacione pozitive për qeverinë. Në shtete të tilla qytetarët janë nën mbikëqyrje të vazhdueshme, ndërsa propaganda dhe manipulimi me mendimin publik janë gjerësisht të përhapura. Gjithashtu, opozita dhe çdo mendim ndryshe janë të ndaluara. Personat që i kundërvihen pushtetit totalitar mund të dënohen ashpër, për shembull, me punë të detyrueshme ose me dënime të rënda nga ana e shtetit.

Në Evropë, në shekullin e kaluar, shembuj të regjimeve totalitare ishin: fashizmi në Itali, nazizmi në Gjermani, diktaturat komuniste në disa shtete.

SHTETI DEMOKRATIK	SHTETI JODEMOKRATIK
 Të drejta dhe liri të barabarta për të gjithë qytetarët	 Pozitë e pabarabartë e njerëzve dhe diskriminim
 Zgjedhje të lira dhe të ndershme	 Pushtetin dhe fuqinë e ka një person ose një grup i vogël
 Liria e mediave	 Kufizim i së drejtës për tubime paqësore
 Garantim i respektimit të të drejtave të njeriut.	 Shkelje e së drejtës për privatësi

Detyrë: Shqyrtoni tabelën dhe shtoni karakteristika të tjera në fletore.

Shembull: Organizimi i turneut sportiv në shkollë

Një grup nxënësish planifikojnë të organizojnë mini-turne në volejbol në oborrin e shkollës. Nxënësi më i popullarizuar i grupit vendosi që vetë të bëjë orarin e ekipeve dhe radhitjen kohore të ndeshjeve, pa pyetur nxënësit e tjerë për mendim. Propozimin e tij e varë në tabelë dhe pothuajse të gjithë u detyruan ta pranojnë. Ky është një shembull i marrjes së vendimit jodemokratik, sepse zgjedhja është bërë nga një person i vetëm dhe nxënësit e tjerë nuk kanë mundësi të shprehin mendimin e tyre.

Situata do të ndryshojë kur të gjithë nxënësit do të përfshihen në diskutim për orarin: do t'i propozojnë idetë e tyre, do të votojnë për ekipet dhe radhitjen e ndeshjeve dhe do të arrijnë në një vendim të përbashkët. Në këtë rast bëhet fjalë për një mënyrë demokratike të marrjes së vendimeve, sepse secili ka mundësinë të deklarohet dhe vendimi është rezultat i një marrëveshjeje të përbashkët.

Mendoni

Cilat janë pasojat kur shteti kontrollon çdo aspekt të jetës së njerëzve?

Zbuluam

Mënyra në të cilën është organizuar pushteti dhe marrëdhënia e tij me qytetarët ndryshon nga shteti në shtet. Në një shtet demokratik pushteti buron nga populli, ndërsa në një shtet autokratik pushteti është në duart e një personi ose të një grupi të vogël njerëzish, të cilët udhëheqin pa kontroll dhe shpesh nuk u japin llogari qytetarëve.

Censura e mediave

Censura do të thotë kufizim i lirisë së mediave dhe i shprehjes.

Në shtetet me censurë gazetarët nuk guxojnë të shkruajnë ose të shfaqin informacione që e kritikojnë pushtetin. Kjo e kufizon të drejtën e qytetarëve për të qenë të informuar dhe për të krijuar mendimin e tyre. Në shtetet totalitare gazetat, televizionet dhe faqet e internetit janë nën kontrollin e plotë të shtetit. Guxojnë të publikohen vetëm lajme pozitive për pushtetin. Pse është e rëndësishme që mediat të jenë të lira dhe të pavarura?

Aktivitete

Aktiviteti 1

“Demokracia dhe autokracia në veprim”

Në grupe krijoni dy skena të shkurtra që shfaqin:

- pushtetin dhe marrëdhënien ndaj qytetarëve në Gjermani (demokraci)
- pushtetin dhe marrëdhënien ndaj qytetarëve në Korenë e Veriut (autokraci)

Përdorni burime nga interneti që skenat të jenë reale, ndërsa më pas prezantoni ato përmes lojës me role. Shfaqni se si sillet shteti ndaj njerëzve në të dy shembujt.

Diskutim:

Pas interpretimeve, mendoni dhe përgjigjuni:

- Kush e ka pushtetin në secilin shembull?
- Çfarë të drejtash kanë qytetarët në të dy shtetet?
- Si sillet shteti ndaj tyre?
- Cilat rreziqe burojnë nga autokracia apo totalitarizmi?
- Si do të ndiheshit sikur të mos guxonit ta kritikoni pushtetin?
- Pse demokracia është e rëndësishme për zhvillimin e shoqërisë?

Aktiviteti 2

Krijoni poster zgjedhor

Imagjinoni se po kandidoheni për deputet. Në letër ose në karton shkruani:

- Kush jeni ju?
- Tri gjëra të rëndësishme që do të bënit për qytetarët.
- Pse njerëzit duhet të votojnë për ju?
- Përdorni ngjyra dhe simbole për ta bërë posterin interesant.



Kontrolloni njohuritë

1. Përmendni një personazh historik që ka udhëhequr në mënyrë autokratike.
2. Përshkruani se si merren vendimet në një shtet demokratik.
3. Si do t'ia shpjegonit me fjalë më të thjeshta një vëllai/motre më të vogël se ç'është autokracia?
4. Imagjinoni se jetoni në një shtet ku nuk mund ta kritikoni pushtetin. Si do të ndiheshit dhe çfarë sjellje do të tregonit?
5. Krijoni modelin tuaj të “shtetit ideal” – si do të dukej, kush do ta kishte pushtetin, çfarë të drejtash do të kishin qytetarët?
6. Vlerësoni nëse shkolla juaj është demokratike prej (1-10) dhe shpjegoni pse.

Shtetet sipas formës së sundimit

"Pushteti pa kontroll çon në keqpërdorim."

- Monteskje

Për nxitje

Si mendoni a është e drejtë që një njeri i vetëm të ketë të gjithë pushtetin e shtetit?
Cilat janë përparësitë dhe rreziqet e shtetit në të cilin një njeri i vetëm i merr vetë të gjitha vendimet?
Si mendoni a janë sot shumica e shteteve republika apo monarki?

Sipas formës së qeverisjes shtetet ndahen në monarki dhe republikë. Secili prej tyre ka llojet dhe nënlojet e veta të qeverisjes.

Ç'është monarkia?

Monarkia është një formë qeverisjeje në të cilën në krye të shtetit qëndron një sundimtar/monark – mbret, mbretëreshë, sultan ose emir. Titulli i sundimtarit më së shpeshti trashëgohet. Ekzistojnë lloje të ndryshme monarkish, varësisht nga shkalla e pushtetit që ka sundimtari. Në shtete dhe periudha të ndryshme historike monarku ka pasur fuqi të ndryshme – nga kontrolli i plotë e deri te një rol ceremonial dhe simbolik.

Monarkia në histori

Monarkia është një nga format më të vjetra të qeverisjes. Që nga Egjipti i lashtë e deri në Evropën e sotme, sundimtarë si mbretërit dhe mbretëreshat kanë udhëhequr shtetet dhe kanë pasur ndikim të madh në histori. Në të kaluarën monarku shpesh konsiderohej i përzgjedhur nga zotat dhe kishte **pushtet absolut**. Me kalimin e kohës fuqia e tij u kufizua dhe u shfaqën forma të reja qeverisjeje. Ngjarje të rëndësishme, si Magna Karta Libertatum (viti 1215) dhe Revolucioni i Lavdishëm (viti 1688) në Angli, hapën rrugën për monarkinë kushtetuese – një sistem ku pushteti i monarkut është i kufizuar nga kushtetuta dhe parlamenti. Dy nga format më të njohura janë monarkia absolute dhe ajo kushtetuese.



Në Britaninë e Madhe parlamenti miraton ligjet, ndërsa monarku ka një rol ceremonial

Monark = sundimtar trashëgues

Monarki = shtet me monark

Pushteti i monarkut mund të jetë:

i plotë / i kufizuar



Magna Karta Libertatum ("Karta e Madhe e Lirive") është nënshkruar në vitin 1215 nga mbreti Xhon. Ajo është e rëndësishme sepse për herë të parë kufizoi pushtetin e mbretit, vendosi sundimin e ligjit dhe mbrojtë të drejtat e qytetarëve.

Ç'mendoni, a përfituan edhe njerëzit e thjeshtë nga ky kufizim?

Pse është i rëndësishëm ky dokument?

- Për herë të parë në histori pushteti i mbretit është i kufizuar.
- U vendosën të drejta për fisnikët.
- Fillimi i sundimit të ligjit.



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Mbreti Luigji XIV (1643 – 1715) i Francës ka thënë: “Shteti, ai jam unë”. Luigji XIV u bë mbret në moshën 23 vjeçare, në përputhje me arsyetimin karakteristik të asaj kohe – se kështu kishte dashur Zoti. Ministrave të tij të shtetit ua bëri me dije se kishte ndërmend të merrte vendime në mënyrë të pavarur duke u thënë: “Ju urdhëroj të mos nënshkruani asgjë”.

- Ç’mendon për këtë mënyrë qeverisjeje?
- A kanë të drejta njerëzit në një shtet të tillë?
- Për çfarë lloji të rregullimit shtetëror bëhet fjalë?
- Tregoni se në ç’formë të rregullimit shtetëror dëshironi të jetoni. Arsyetoni pse?
- A do të ishte e pranueshme kjo mënyrë qeverisjeje sot? Pse?

Llojet e monarkive

Monarkia absolute

Në monarkinë absolute monarku ka të gjithë pushtetin në duart e veta. Ai miraton ligje, udhëheq ushtrinë dhe të ardhurat shtetërore, ndërsa vendimi i tij është përfundimtar. Monarku ka pushtet të plotë dhe të pakufizuar. Ai kontrollon të gjitha institucionet dhe vendos vetë për çdo gjë. Qytetarët nuk kanë të drejtë të zgjedhin sundimtarin apo të marrin pjesë në vendimmarrje. Pushteti absolut mund të jetë i rrezikshëm nëse monarku nuk e përdor atë me drejtësi.



Luigji XIV i Francës në shekullin XVII, i njohur për thënien “Shteti – ai jam unë”. Ç’ka dashur të thotë Luigji XIV me këtë?



Sot, në Arabinë Saudite, mbreti ka pushtet shumë të madh dhe i merr vetë vendimet më të rëndësishme në shtet.

Monarkia kushtetuese

Në monarkinë kushtetuese ekziston kushtetuta që e kufizon pushtetin e monarkut. Monarku është simbol dhe përfaqësues i shtetit, por nuk qeveris i vetëm. Ai e ndan pushtetin me parlamentin dhe duhet t’i respektojë ligjet dhe kushtetutën.

Sot pjesa më e madhe e monarkive në botë janë kushtetuese. Kushtetuta është akti më i lartë juridik në shtet dhe ka për detyrë të mbrojë qytetarët dhe të kufizojë pushtetin e monarkut. Me këtë garantohen të drejtat themelore të njeriut – si e drejta për jetë, liri dhe pronë – dhe detyrohet pushteti që t’i respektojë e t’i mbrojë këto të drejta. Kushtetuta mbron edhe të drejtën e privatësisë, andaj shteti nuk guxon të ndërhyjë në jetën private dhe në bindjet fetare të qytetarëve.

Kushtetuta paraqet themelin e demokracisë, sepse mbron lirinë e qytetarëve dhe parandalon keqpërdorimin e pushtetit.

Shembuj të monarkisë kushtetuese: Spanja, Britania e Madhe, Japonia, Suedia, Holanda.

Mësoni më shumë

Luigji XIV i Francës është monarku që ka mbretëruar më së gjati në histori – ai sundoi për plot 72 vjet dhe njihet si “Mbreti Diell”.

Në Malajzi, monarkia federale është një lloj i veçantë monarkie. Atje ka nëntë shtete dhe secili prej tyre ka sundimtarin (mbretin) e vet. Mirëpo, mbreti nacional i mbarë Malajzisë nuk trashëgohet, por zgjidhet me rrotacion midis këtyre nëntë sundimtarëve.

Zbuluam

Në **monarkinë absolute** monarku ka pushtet të plotë – ai miraton ligje, udhëheq shtetin dhe kontrollon të gjitha institucionet. Në monarkinë kushtetuese monarku ka funksione ceremoniale dhe përfaqësuese, ndërsa pushteti real politik është në duart e qeverisë dhe parlamentit. Edhe pse sot shumica e shteteve janë republika, ende ekzistojnë shumë monarki që paraqesin një gërshe-tim midis traditës dhe qeverisjes demokratike.

Shembuj të monarkisë absolute: Arabia Saudite, Omani, Katari.

Aktivitete

Aktiviteti 1

Pse mendoni se republika është një formë më e shpeshtë qeverisjeje në botën bashkëkohore sesa monarkia?

Bëni një tabelë të shkurtër ku do të krahasoni përparësitë dhe mangësitë e monarkisë absolute dhe asaj kushtetuese.

Imagjinoni se jeni këshilltar i një monarku të ri.

Cilat janë tri këshillat që do t'i jepnit për të qeverisur me drejtësi dhe në dobi të popullit?

Aktiviteti 2

“Hulumtoni monarkinë tuaj”

Punoni në grupe dhe zgjidhni një çift shtetesh (Arabia Saudite – Spanja; Britania e Madhe – Japonia; Omani – Suedia; Holanda – Katari).

Përgatitni një video-prezantim të shkurtër ose një poster digjital me informacione për:

- monarkun (mbretin/mbretëreshën/emirin/sulltanin),
- rolin e tij në pushtet,
- nëse ka fuqi politike apo është thjesht simbol,
- përgjegjësitë e tij.

Prezantoni dhe shpjegoni se për çfarë lloj të monarkisë bëhet fjalë në shtetin që keni hulumtuar (monarki absolute apo kushtetuese) dhe më pas diskutoni:

- çfarë ndryshimesh ekzistojnë,
- cili monark ka pushtet më të madh ose më të vogël,
- si e kufizon kushtetuta pushtetin e tij.



Hulumtoni

- Kush është mbreti ose mbretëresha aktuale në Britaninë e Madhe?
- Cili është roli i tyre në marrjen e vendimeve?
- A mendoni se monarkia duhet të ekzistojë në shekullin XXI?



Kontrolloni njohuritë

1. Emërtoni tri shtete që kanë një monark si kryetar shteti.
2. Krahasoni monarkinë absolute dhe atë kushtetuese. Në cilën prej tyre monarku ka pushtet më të madh?
3. Krijoni një listë të shkurtër me shembuj të ligjeve ose rregullave që monarku do t'i vendoste në një monarki kushtetuese për të mbrojtur qytetarët dhe krahasoni si merren vendimet në monarkinë absolute dhe atë kushtetuese.
4. Krahasoni rolin e monarkut në Arabinë Saudite dhe në Britaninë e Madhe.
5. Cili lloj i monarkisë, sipas jush, është më i mirë për një shoqëri demokratike bashkëkohore dhe pse?
6. Shkruani një histori të shkurtër ose një dialog ku qytetarët diskutojnë për monarkinë absolute dhe atë kushtetuese.



Luigji XIV



Mbreti Xhon i Anglisë



Mbreti aktual i Spanjës

Shikoni fotografitë, hulumtoni dhe mendoni: Si ndryshon fuqia e këtyre monarkëve?
Cili prej tyre ka ndikuar më së shumti në jetën e popullit?

Republika – demokracia parlamentare dhe presidenciale

"Liria dhe pushteti ecin dorë për dorë - sa më shumë që e kontrollon pushtetin aq më shumë e abron lirinë."

- Plutarku

Mendoni

Kush e zgjedh presidentin në shtetin tonë?
A kanë të gjitha shtetet president?
Pse shtetet ndryshojnë sipas mënyrës së qeverisjes?

Republika – karakteristikat e përgjithshme

Shteti në të cilin nuk ka monark (mbret ose mbretëreshë) quhet republikë. Në të pushtetin e ushtrojnë përfaqësuesit e zgjedhur të popullit, gjegjësisht qytetarët përmes zgjedhjeve vendosin se kush do të udhëheqë me shtetin. Republikat mund të jenë të organizuara në mënyra të ndryshme – disa janë parlamentare, kurse të tjerat presidenciale. Sot shumica e shteteve në botë janë republika.

Karakteristikat kryesore të republikës

1. Zgjedhshmëria e organeve të pushtetit: Kryetari i shtetit (presidenti) dhe organet përfaqësuese (kuvendi) zgjidhen në zgjedhje nga ana e qytetarëve. Zgjedhja bëhet nga populli në mënyrë direkte, nga parlamenti ose nga një organ i posaçëm i krijuar për këtë qëllim.
2. Përgjegjësia e bartësive të pushtetit: Zyrtarët e zgjedhur janë politikisht dhe juridikisht përgjegjës për veprimet e tyre para popullit dhe ligjeve.
3. Lloji dhe vëllimi i autorizimeve: Autorizimet e presidentit janë të përcaktuara me kushtetutë dhe me ligje.

Emri republikë rrjedh nga fjala latine res publica, që do të thotë "punë publike" ose "e mira e përbashkët".

Mandati është koha për të cilën presidenti zgjidhet për të qeverisur (p.sh. katër vjet).



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

1. Pse mendoni se disa shtete zgjedhin një president që ka fuqi të madhe, ndërsa të tjera – një parlament që kontrollon qeverinë?
2. Çështje më mirë sipas jush: një president i cili merr vendime shpejt apo një parlament dhe qeveri që duhet të merren vesh mes vete? Arsyetoni përgjigjen.
3. Si do të dukej komuna juaj nëse në shtet do të ekzistonte sistemi presidencial e jo ai parlamentar?
 - Kush do t'i merrte vendimet më të rëndësishme në komunë?
 - A do të ishte një sistem i tillë më i mirë apo më i keq për qytetarët? Pse?

Llojet e republikave

Sipas asaj se si zgjidhet presidenti dhe sa fuqi ka republika mund të jetë:

Demokraci presidenciale

Në demokracinë presidenciale presidenti ka pushtet të fortë ekzekutiv dhe është njëkohësisht kryetar i Qeverisë. Ai i zgjedh ministrat, ndërsa ata për punën e tyre i përgjigjen atij. Presidenti zgjidhet drejtpërdrejt nga populli ose përmes zgjedhjes elektorale. Pushtetin legjislativ e ushtron parlamenti. Presidenti mund t'u vendosë veto ligjeve të miratuara. Shembuj: SHBA, Meksika, Brazili.

Demokraci parlamentare

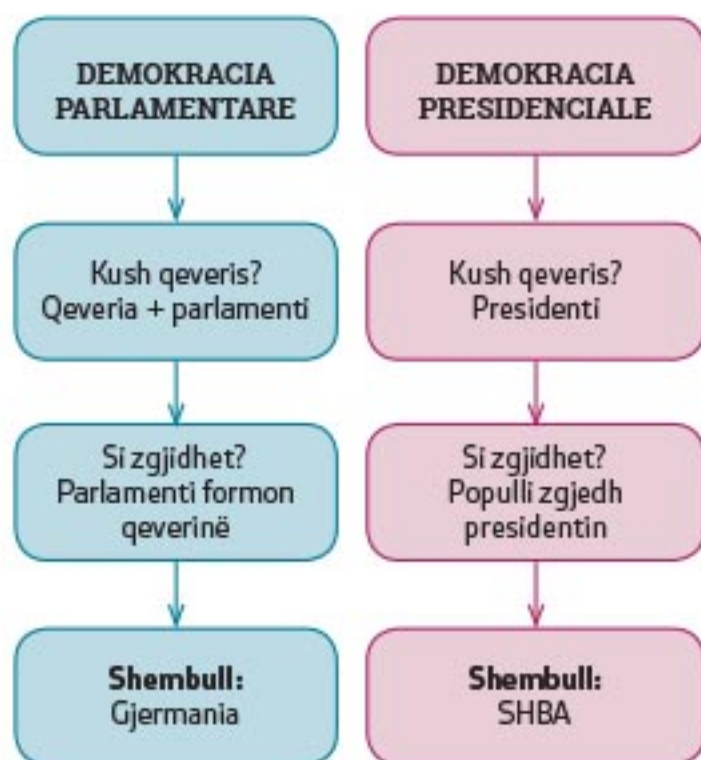
Në demokracinë parlamentare parlamenti është institucioni më i lartë. Qeveria buron nga parlamenti dhe përgjigjet para tij për punën e vet. Parlamenti përfaqëson qytetarët, miraton ligje dhe kontrollon pushtetin ekzekutiv. Shembuj: Italia, Gjermania, India, Sllovenia.



Zyra e presidencës ndodhet në Pallatin Federal në Zvicër.

Ndonjëherë, kreu i shtetit është një grup njerëzish. Për shembull, në Zvicër presidenca përbëhet nga shtatë anëtarë të cilët i marrin vendimet bashkërisht dhe rotacionohen në funksionin e presidentit.

LLOJET E REPUBLIKAVE



Kur Këshilli i Mësimdhënësve merr vendim për orarin e mësimëve, ky është një shembull i ngjashëm me punën e parlamentit. Nëse, nga ana tjetër, drejtori e sjell orarin në mënyrë të pavarur, atëherë kjo i ngjan një sistemi presidencial në një version të thjeshtuar.

Projekt: Shkruani një ese me temë: "Zgjedhja ime: Sistemi parlamentar apo presidencial?"

Sot forma më e zakonshme e demokracisë, midis modeleve të shumta të përziera, është demokracia parlamentare me rol të përforcuar të kryetarit të shtetit.

Federata (Shteti federal)

Federata është një shtet i krijuar si bashkim i disa njësive – republikave, krahinave ose provincave. Termi rrjedh nga fjala latine **foedus** që do të thotë aleancë, lidhje, marrëveshje. Disa shtete, si Zvicra, India ose SHBA-ja, kanë rregullim federal. Kjo do të thotë se pushteti është i ndarë midis pushtetit qendror dhe krahinave (shteteve, kantoneve, njësive federale). Secila krahinë ka një autonomi të caktuar, por të gjitha së bashku përbëjnë federatën.

Pse krijohet federata?

Federata vendoset kur shteti ka:

- grupe të ndryshme etnike, gjuhësore ose fetare;
- nevoja të ndryshme kulturore ose ekonomike;
- nevojë për menaxhim lokal.



PUSHTETI QENDROR

- Ligjet kombëtare
- Mbrojtja dhe punët e jashtme
- Ekonomia

PUSHTETI KRAHINOR

- Ligjet lokale
- Burimet lokale
- Menaxhimi i rajonit

CILI LLOJ I RREGULLIMIT (DEMOKRACI/FEDERATË) ËSHTË PARAQITUR NË SECILIN SHEMBULL? NJIHENI SISTEMIN!

Kur dëgjon në lajme: "Presidenti i SHBA-së mori vendim..."

"Parlamenti i Gjermanisë zgjodhi kancelarin..."

"Kantonet në shtet miratuan ligjet e tyre..."

Mësoni më shumë

Disa shtete federale, si SHBA-ja, kanë demokraci presidenciale, ndërsa të tjera, si India, kanë demokraci parlamentare. Federata vetëm e ndan qeverisjen midis pushtetit qendror dhe autoriteteve lokale.

Zbuluam

Në republikë qytetarët e japin pushtetin përmes zgjedhjeve. Në demokracinë presidenciale rolin më të fuqishëm e ka presidenti, kurse në atë parlamentare fuqinë dhe kontrollin më të madh e ka parlamenti. Shtetet zgjedhin sistemin që siguron më së miri ekuilibrin midis pushtetit dhe lirisë së qytetarëve.

Aktivitetet

Aktiviteti 1: "Si funksionon shteti im?"

1. Ndahuni në grupe dhe tërhiqni nga një letër me dy shtete (për shembull: India – Franca, Italia – Brazili, Zelanda e Re – Koreja e Jugut, SHBA – Zvicra).
2. Përgatitni një video-prezantim të shkurtër ose një prezantim në PowerPoint:
 - Kush është bartës i pushtetit?
 - Si zgjidhen presidenti, parlamenti dhe qeveria?
 - Si është i organizuar pushteti dhe kush e kontrollon atë?
 - Pas prezantimeve në tabelë shënohen se cilat shtete janë: parlamentare, presidenciale dhe federale.
 - Më pas diskutoni për përparësitë dhe sfidat e të dy sistemeve.

Aktiviteti 2: Debat

Tema: "Cili sistem është më i mirë për shtetin tonë – demokracia presidenciale, parlamentare apo federale?"

Rregullat e debatit:

- A. Ndahuni në tri grupe – secili grup përfaqëson një sistem.
- B. Secili grup përgatit tre argumente "pro" sistemit të vet.
- C. Prezantoni sipas radhës dhe përgjigjuni pyetjeve të grupeve të tjera.
- Ç. Në fund juria e zgjedhur paraprakisht vendos se cili grup është fitues, gjegjësisht, cili grup i ka paraqitur argumentet e veta në mënyrën më bindëse.



Kontrolloni njohuritë

1. Kush i miraton ligjet në demokracinë parlamentare?
2. Krahasoni rolin e parlamentit në sistemin presidencial dhe në atë parlamentar.
3. Jepet lajmi: "Parlamenti zgjodhi qeverinë e re." Cili sistem është ky dhe pse?
4. Ç'do të ndodhte nëse pushteti ekzekutiv dhe ai legjislativ në një demokraci presidenciale do të ndërhynin te njëri-tjetri?
5. Dizajno një mini-skenar ku struktura federale zgjidh një konflikt midis dy krahinave (provincave).
6. Cilin sistem e konsideron më efikas për zgjidhjen e konflikteve në një shtet shumetnik – federatën apo republikën? Shpjegoni.

Rregullimi shtetëror i Republikës së Maqedonisë së Veriut

"Ai që dëshiron të vendosë demokracinë në vendin e tij nuk duhet të presë leje për këtë."

- Bylent Exhevit

Mendoni

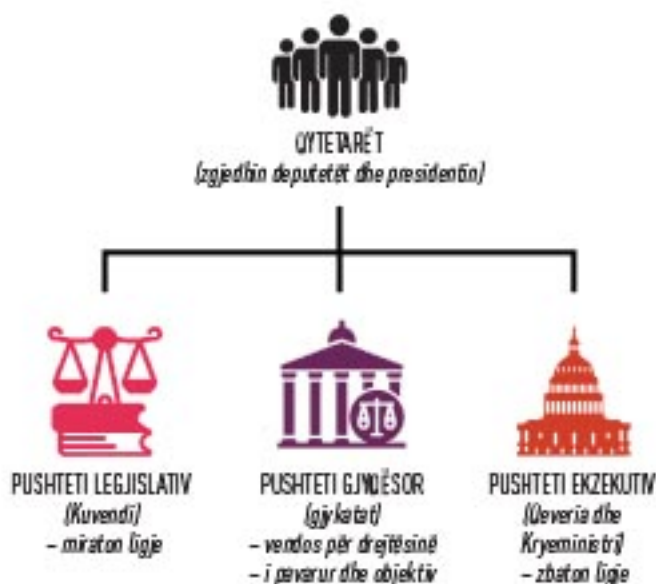
Kush e ka fuqinë e vërtetë në shtetin tonë – presidenti apo parlamenti?
Pse është e rëndësishme që qytetarët të marrin pjesë në zgjedhje dhe të zgjedhin përbërjen e parlamentit?

Republika e Maqedonisë së Veriut është shtet demokratik. Kjo do të thotë se pushteti buron nga populli – qytetarët vendosin se kush do të udhëheqë me shtetin.

Shteti ynë është demokraci parlamentare. Qeveria ushtron pushtetin ekzekutiv dhe është përgjegjëse para parlamentit, e jo para një njeriu të vetëm. Esenca e demokracisë parlamentare është që pushteti të kontrollohet dhe të ketë ekuilibër, e jo të përqendrohet në duart e një njeriu.

Parimet themelore të rregullimit:

Në shtetin tonë qytetarët në zgjedhje zgjedhin deputetët që përbëjnë Kuvendin. Kuvendi ka për detyrë të miratojë ligje dhe të kontrollojë punën e Qeverisë, me çka sigurohet përgjegjësi dhe ekuilibër në qeverisje. Në të njëjtën kohë, pushteti është i ndarë në tri degë



Pse është e rëndësishme ndarja e pushtetit?

Kur pushteti është nën kontroll:

- Parandalohet keqpërdorimi i fuqisë;
- Merren vendime për të mirën e të gjithëve;
- Qytetarët kanë mundësi të ndikojnë përmes zgjedhjeve.



Sundimi i mbretërve dhe i perandorëve ishte stili i vjetër i qeverisjes. Kur të gjitha funksionet do t'i jepeshin një njeriu ose një organi shtetëror, ai njeri ose organ bëhet i plotfuqishëm. Një gjendje të tillë Monteskje e quan tirani.



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Ç duhet që të mbahet një garë? A është e nevojshme ndarja e roleve dhe e përgjegjësiave? A duhen rregulla? Pse bëhet ndarja e pushtetit?

– legjislativ, ekzekutiv dhe gjyqësor – në mënyrë që fuqia të mos përqendrohet në një institucion të vetëm dhe të parandalohet abuzimi me pushtetin.

Pushteti legjislativ

Ky pushtet miraton ligjet. Bartës i këtij pushteti është Kuvendi. Ai përcaktohet si organ përfaqësues i qytetarëve. Kjo ndodh sepse në zgjedhjet parlamentare qytetarët zgjedhin përbërjen e Kuvendit çdo katër vjet. Përfaqësuesit e zgjedhur në Kuvend quhen deputetë. Numri i deputetëve mund të variojë nga 120 deri në 140 deputetë. Përveç që miraton ligjet, kompetencë e tij është edhe mbikëqyrja e zbatimit të tyre.

Kompetencat e Kuvendit:

- Miratimi i ligjeve dhe ndryshimi i Kushtetutës;
- Kontrolli i Qeverisë;
- Zgjedhja e Kryeministrit, Qeverisë dhe e Avokatit të Popullit;
- Vendimmarrja për buxhetin, taksat publike, luftën dhe paqen.

Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut

Bartës i pushtetit ekzekutiv në shtetin tonë është Qeveria. Ajo është e detyruar të propozojë dhe të zbatojë ligjet dhe rregulloret e tjera. Autorizimet e saj janë të përcaktuara me Kushtetutë. Qeveria përbëhet nga Kryetari i Qeverisë dhe ministrat, si anëtarë të saj të cilët udhëheqin ministrinë.

Kompetencat e Qeverisë:

- Propozon dhe zbaton ligje;
- Organizon dhe kontrollon punën e ministrive dhe të organeve të tjera shtetërore;
- Vendos marrëdhënie me shtetet e tjera dhe njëj qeveritë e tyre;
- Zbaton ligjet e miratuara nga Kuvendi.

Pushteti gjyqësor në Republikën e Maqedonisë së Veriut

Pushtetin gjyqësor e ushtrojnë gjykatat. Shkeljet e rregullave dhe mosmarrëveshjet midis njerëzve gjithmonë kanë ekzistuar dhe do të ekzistojnë, ndërsa gjykata është organi që vendos për drejtësinë në situata



Kuvendi është bartës i pushtetit legjislativ



Qeveria është bartëse e pushtetit ekzekutiv



Parlamenti vendos për buxhetin e vitit të ardhshëm

të tilla. Ato janë kompetente që duke zbatuar ligjet të thonë se ç'është e drejtë dhe në anën e kujt është e vërteta.

Në ushtrimin e funksionit të tyre gjykatat janë të pavarura dhe të mëvetësishme. Me këtë rast, ato duhet të gjykojnë në mënyrë objektive dhe të drejtë.

Pushtetin gjyqësor e përbëjnë:

- Gjykatat themelore
- Gjykatat e apelit
- Gjykata Administrative
- Gjykata e Lartë e Republikës së Maqedonisë së Veriut

Presidenti i Republikës së Maqedonisë së Veriut

Si organ Presidenti i shtetit dallon nga organet e tjera shtetërore, sepse përfaqësohet gjithmonë nga një person i vetëm, i cili zgjedhet çdo pesë vjet. Ai e përfaqëson shtetin brenda dhe jashtë vendit. Njëkohësisht, ai është edhe Komandant Suprem i Forcave të Armatosura dhe kryeson Këshillin e Sigurisë. Presidenti i nënshkruan të gjitha ligjet që miratohen nga Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut. Ndikimi i tij mbi Kuvendin vjen edhe më shumë në shprehje përmes së drejtës për të mos e nënshkruar dekretin për shpalljen e ndonjë ligji që ka miratuar Kuvendi.

Si zgjidhen organet e pushtetit?

Organi	Mënyra e zgjedhjes
Presidenti	Drejtëpërdrejt nga qytetarët
Deputetët	Përmes zgjedhjeve parlamentare
Kryeministri	I propozuar nga shumica parlamentare
Gjyqtarët	Të emëruar sipas ligjit

Në shtetin tonë, në zgjedhjet e përgjithshme dhe të drejtëpërdrejta presidenciale, mund të zgjedhet kandidati i cili paraprakisht është mbështetur nga:

- 10.000 qytetarë ose
- 30 deputetë.

Një person mund të zgjedhet president i shtetit më së shumti dy herë.



Presidenti i shtetit nënshkroi ligj të ri për arsim.



Kush mund të jetë president i Republikës së Maqedonisë së Veriut?



Shteti ynë është demokraci parlamentare.



Cili organ mund ta ndalojë ligjin nëse ai nuk është në përputhje me Kushtetutën?

Qytetarët → zgjedhin → deputetët (Kuvendin)

Kuvendi → zgjedh → Kryeministrin dhe Qeverinë

Qytetarët → zgjedhin → Presidentin

Mësoni më shumë

Ideja për ndarjen e pushtetit nuk është thjesht një koncept modern. Që në shekullin XVIII filozofi francez Monteskie shkruante se nëse i gjithë pushteti është i përqendruar në duart e një njeriu apo të një organi, kjo gjë çon drejt tiranisë. Pikërisht për këtë arsye, ai propozoi që pushteti të ndahet në ligjvënës, ekzekutiv dhe gjyqësor, me qëllim që të sigurohet ekuilibër dhe kontroll. Kjo është baza e demokracive të sotme parlamentare duke përfshirë edhe Republikën e Maqedonisë së Veriut.

Zbuluam

Maqedonia është demokraci parlamentare ku pushteti buron nga populli. Pushteti është i ndarë në tri degë – ligjvënës, ekzekutiv dhe gjyqësor. Qeveria është përgjegjëse para parlamentit, ndërsa presidenti përfaqëson shtetin.

Aktivitete

Aktiviteti 1

Ndahuni në grupe të vogla. Çdo grup merr nene të përzgjedhura nga Kushtetuta e RMV-së (61, 62, 63, 68, 79, 80, 88, 90, 92).

Detyrë: Në bazë të materialit të punës që keni marrë duhet t'i përgjigjeni njërës prej pyetjeve të mëposhtme në lidhje me Presidentin, Qeverinë dhe Kuvendin e Republikës së Maqedonisë së Veriut.

A. Kush i zgjedh dhe cila është procedura e zgjedhjes për secilin prej tyre;

B. Cilat janë kompetencat e secilit prej tyre;

C. Cila është lidhja mes tyre (kush para kujt jep përgjegjësi).

Më pas, përgatitni një video-prezantim të shkurtër. Pas prezantimeve diskutoni se pse RMV-ja është demokraci parlamentare.

Aktiviteti 2

Produktet plastike që nuk shpërbëhen në mënyrë natyrale rrezikojnë mjedisin jetësor. Ato duhet të hiqen plotësisht nga përdorimi dhe nga prodhimi. Nga ajo që keni mësuar deri më tani, shkruani se cilat hapa do t'i ndërmerrni për të iniciuar që ky propozim të miratohet si ligj. Kush duhet ta miratojë atë? Nëse votohet, a mundet presidenti i shtetit të mos e nënshkruajë dekretin për shpalljen e këtij ligji? Ç'ndodh më tej?



Kontrolloni njohuritë

1. Cili organ i miraton ligjet në shtetin tonë?
2. Pse Qeveria është përgjegjëse para Parlamentit, e jo para Presidentit?
3. A mund të krahasohet shembulli i një ndeshjeje sportive (ndarja e roleve dhe e rregullave) me funksionimin e pushtetit në shtet? Shpjegoni.
4. Krahasoni kompetencat e Parlamentit dhe të Qeverisë. Cilat dallime janë më të rëndësishme?
5. Dizajnoni tabelën tuaj për ndarjen e pushtetit me një përshkrim të shkurtër të kompetencave.
6. Vlerësoni nëse modeli aktual i demokracisë parlamentare i mbron më së miri liritë e qytetarëve.

Qytetari aktiv në shoqërinë demokratike

"Votimi është njëti më i fuqishëm paqësor që kemi në demokraci."

– Xhon Luis

Mendoni

- Pse mendoni se është e rëndësishme të reagoni kur vëreni se diçka nuk është në rregull në shkollën ose lagjen tuaj?
- A mendoni se votimi është vetëm e drejtë apo edhe obligim? Pse?
- Ç'mendoni, pse disa njerëz nuk votojnë ose nuk marrin pjesë në vendime të rëndësishme?

Ç'do të thotë të jesh qytetar?

Të jesh qytetar në shoqërinë demokratike nuk do të thotë vetëm të jetosh në një territor të caktuar. Qytetari është pjesëmarrës aktiv që gëzon të drejta, por ka edhe përgjegjësi ndaj bashkësisë ku jeton. Demokracia funksionon më mirë kur qytetarët janë të informuar, mendojnë dhe kontribuojnë për të mirën e përbashkët. Kur qytetarët nuk marrin pjesë në vendimmarrje ose nuk propozojnë zgjidhje, ata bëhen pasivë dhe presin që dikush tjetër t'ua zgjidhë problemet në vend të tyre.

Përgjegjësitë që kemi si qytetarë:

- Votimi në zgjedhje demokratike;
- Respektimi i ligjeve që janë në përputhje me Kushtetutën e shtetit;
- Pagesa e taksave dhe detyrimeve të tjera;
- Kujdesi për bashkësinë.



Zëri juaj është fuqia juaj. Me të ju tregoni çfarë të ardhme dëshironi për veten dhe për të tjerët.



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Kush vendos për parkun?

Në lagjen "Bregu i Diellit" kishte një park të lënë pas dore. Komuna i pyeti qytetarët nëse në atë vend duhej të ndërtohej një park për fëmijë apo një vendparkim dhe organizoi një debat publik. Marku dhe shokët e tij dëshironin park, por në vend që të merrnin pjesë në debat, ata qëndruan në shtëpi dhe luajtën videolojëra duke menduar se të tjerët do ta shprehnin të njëjtin mendim. Në debat morën pjesë vetëm rreth njëzet persona – kryesisht pronarë dyqanesh që kërkonin vendparkim. Meqenëse, nuk pati mendime të kundërta, komuna vendosi të ndërtojë vendparkim. Kur mbërritën makineritë Marku dhe shokët e tij u zemëruan. Por, a ishte kjo padrejtësi apo pasojë e pasivitetit të tyre? Si mund ta kishte ndryshuar Marku situatën?



Nëse duam një park të pastër nuk mjafton vetëm të votojmë, por duhet edhe vetë të mos hedhim mbeturina dhe të kujdesemi për mjedisin, gjë që është shembull i qytetarisë aktive dhe të përgjegjshme.



Edhe pse të rinjtë nën moshën 18 vjeç nuk kanë të drejtë vote, ata mund të marrin pjesë në demokraci përmes parlamentit të nxënësve, iniciativave rinore dhe debateve publike duke dhënë kontributin e tyre për një shkollë dhe bashkësi më të mirë.

Votimi në zgjedhje demokratike

Votimi në zgjedhje është një nga rolet më të rëndësishme të çdo qytetari të rritur. Përmes zgjedhjeve qytetarët vendosin drejtpërdrejt se kush do ta udhëheqë shtetin ose komunën në emrin e tyre. Me votën e tij, secili njeri ndikon në atë se kush do të marrë vendime për çështje publike si arsimi, shëndetësia, infrastruktura dhe mbrojtja e mjedisit.

Pse është e rëndësishme të votojmë?

- Na mundëson të zgjedhim përfaqësuesit.
- Mendimi ynë ndikon në vendimet politike.
- Pjesëmarrja forcon demokracinë dhe bashkësinë.
- Me votim ndikojmë në të ardhmen.
- Tregojmë ndjenjën e përgjegjësisë si qytetarë.

Si funksionon votimi

Votimi është zgjedhje e fshehtë, e lirë dhe personale. Në ditën e zgjedhjeve çdo qytetar me të drejtë vote shkon në vendvotim, merr fletëvotimin dhe rrethon kandidatin ose listën që mbështet. Rezultatet e zgjedhjeve përcaktojnë pushtetin e ardhshëm, prandaj zgjedhjet konsiderohen themeli i demokracisë. Kur qytetarët marrin pjesë në mënyrë aktive shteti është më stabil dhe institucionet kanë mbështetje më të madhe. Por, kur shumë njerëz nuk votojnë, zvogëlohet legjitimiteti i institucioneve dhe ekziston rreziku që një numër i vogël njerëzish të vendosin për të gjithë.



Aktiviteti dhe vigjilenca: Nuk mjafton vetëm të votohet

Roli i qytetarit nuk përfundon në ditën e zgjedhjeve. Qytetari aktiv është qytetar vigjilent gjatë gjithë vitit.

- Qytetarët duhet të shohin nëse përfaqësuesit e zgjedhur i përmbushin premtimet.
- Nëse diçka nuk është në rregull qytetari ka të drejtë dhe obligim të reagojë – përmes peticioneve, protestave paqësore, letrave drejtuar mediave ose debateve publike. Kjo është ajo që e bën demokracinë “të gjallë”.

Frymëzim nga bashkëmoshatarët:

Nxënësit e një shkolle në Tetovë vunë re se vendkalimi i këmbësorëve para shkollës ishte fshirë. Në vend që vetëm të ankoreshin, ata shkruan një letër drejtuar komunës dhe mbledhën nënshkrime nga prindërit. Brenda dy javësh kalimi u shënuar përsëri. Kjo është fuqia e qytetarit aktiv!

Respektimi i ligjeve

Shoqëria demokratike bazohet në sundimin e ligjit. Kjo do të thotë se ligjet vlejnë njësoj për të gjithë – si për qytetarin e zakonshëm, ashtu edhe për presidentin e shtetit.

- Pse na duhen rregulla? Imagjinoni një ndeshje futbolli pa rregulla – do të krijohet kaos. Njësoj është edhe me shtetin. Ligjet dhe rregulloret ekzistojnë për të mbrojtur të drejtat tona, sigurinë dhe pronën.
- Pasojat e mosrespektimit: Kur dikush nuk i respekton ligjet (për shembull, hedh mbeturina aty ku nuk duhet, vozit shumë shpejt ose nuk paguan taksat), ai i dëmton të gjithë. Shoqëria bëhet më e pasigurt dhe besimi mes njerëzve humbet.

Shembull:

Kur kalojmë në vendkalimin e këmbësorëve në dritë të gjelbër, ne respektojmë ligjin dhe mbrojmë sigurinë tonë.

Kur nuk e dëmtojmë pronën e shkollës tregojmë përgjegjësi.

A njihni ndonjë situatë (nga filmat ose lajmet) ku dikush mendon se është "mbi ligjin"?

Si përfundoi kjo situatë dhe çfarë mesazhi u dha qytetarëve të tjerë?

Mësoni më shumë

Malala Jusafzai nga Pakistan lufton për të drejtën e arsimit të vajzave. Pas sulmit ndaj saj, ajo vazhdoi misionin e saj dhe u bë fituesja më e re e Çmimit Nobel për Paqe. Sot ajo është simbol i guximit dhe besimit se arsimi mund ta ndryshojë botën. A njihni ndonjë aktivist të ri nga rrethina juaj ose nga rrjetet sociale?

Si mund të marrin pjesë të rinjtë?
Të rinjtë janë një grup i rëndësishëm në shoqëri – idetë dhe qëndrimet e tyre mund të nxisin ndryshime.
Rekomandime:



Propozim për aktivizëm digjital:
Shpërndani informacione të verifikuara për tema të rëndësishme në rrjetet sociale ose raportoni gjuhën e urrejtjes dhe dhunën kibernetike.



Filloni një iniciativë për vendosjen e më shumë koshave të mbeturinave.



Kërkoni takim me drejtorin për një problem që ju shqetëson.



Organizoni aksion ekologjik ose aksion për mbledhjen e donacioneve.

Zbuluam

Qytetari aktiv merr pjesë, informohet dhe merr përgjegjësi për bashkësinë e tij. Votimi është një nga mënyrat më të rëndësishme për të ndikuar në vendimet dhe të ardhmen e shtetit. Kur çdo qytetar i përmbush detyrimet e veta, demokracia bëhet më e fortë dhe më e drejtë për të gjithë.

Aktivitete

Aktiviteti 1

Formoni grupe dhe përgatitni postera. Posterët duhet të përmbajnë titull, 3–5 mesazhe kryesore dhe ilustrim të thjeshtë.

- **Grupi 1:** Ç'do të thotë të votosh?
(e drejtë, zgjedhje, përgjegjësi)
- **Grupi 2:** Ç'ndodh nëse njerëzit nuk votojnë?
(paparashikim, humbje e kontrollit demokratik)
- **Grupi 3:** Si mund të shprehin të rinjtë mendimin e tyre?
(këshilli i nxënësve, media, aktivizmi)
- **Grupi 4:** Si do të dukej një shtet pa zgjedhje?
(autoritet, mungesë e lirive, vendime të padrejta)
- **Grupi 5:** Pse është e rëndësishme që qytetarët t'u përmbahen ligjeve?
(siguri, rend, barazi, mbrojtje e të drejtave)

Aktiviteti 2

A jeni gati ta zgjidhni të ardhmen tuaj? Ndiqni udhëzimet!

FAZA 1: Fushata (Përgatitja e programeve)

1. Formoni parti nxënësish: Ndahuni në grupe. Çdo parti duhet të mendojë një EMËR dhe LOGO.
2. Pastaj shkruani: Ç'do të ndryshoni? (p.sh. ushqime më të mira, muzikë gjatë pushimeve, ndihmë rreth detyrave të shtëpisë)
3. Mbani fjalim: Keni saktësisht 5 minuta për t'i bindur votuesit. Bëhuni kreativë!

FAZA 2: Procesi i votimit (Përgatitja për procesin zgjedhor)

- Komision zgjedhor: 3 nxënës që nuk kandidojnë (kontrollojnë listën).
- Vendvotim: Paravan ose bankë ku votohet fshehurazi.
- Kutia: Vend ku hidhen fletëvotimet.
- Votimi.

FAZA 3: Rezultatet

- Numërim publik i votave dhe shpallja e fituesit!
Pastaj vijon diskutimi:
Si u ndjenë ata që humbën?
A do t'i përmbushin fituesit premtimet?



Kontrolloni njohuritë

1. Cilat janë përgjegjësitë që kemi si qytetarë?
2. Nëse shokët tuaj vendosin të mos marrin pjesë në një iniciativë për përmirësimin e shkollës, si do të vepronit ju?
3. Si ndikon pasiviteti i qytetarëve në rezultatet e zgjedhjeve ose në vendimet publike?
4. A mendoni se të rinjtë duhet të kenë rol më të madh në marrjen e vendimeve? Shpjegoni qëndrimin tuaj.

Aktivizmi qytetar dhe vullnetarizmi

"Vullnetarizmi është shprehje e solidaritetit dhe nxitës i ndryshimeve pozitive. Investimi në vullnetarizmin rinor do të thotë investim në një të ardhme më të mirë për të gjithë."

- Glen Mikalef

Për nxitje

Shkruani tri fjalë që i lidhni me aktivizmin.

A është e mundur të jeni solidar vetëm me fjalë (në rrjetet sociale) apo solidariteti duhet të tregohet përmes veprimeve konkrete?

Ç'është aktivizmi qytetar?

Aktivizëm qytetar është kur qytetarët ndërmarrin veprime për të përmirësuar diçka në bashkësi. Nëse propozoni aksion për pastrimin e oborrit të shkollës – kjo është aktivizëm. Kjo do të thotë të bësh një hap konkret, jo vetëm të kesh një qëndrim. Ai përfshin aktivitete të vogla lokale, si rregullimi i shkollës deri tek aktivitete në nivel kombëtar ose ndërkombëtar. Aktivizmi, ndër të tjera, nënkupton:

- Marrjen e mbështetjes nga njerëz me të njëjtat ide.
- Prezantimin publik të aksionit.
- Krijimin e posterave, videove ose reklamave.
- Organizimin dhe zbatimin e aksionit.

Aktivizmi NUK është:

- Vetëm kritikë në internet.
- Ankesa dhe pakënaqësi pa përpjekje për zgjidhje.
- Fyerje ose tallje.
- Kritika ka kuptim vetëm kur është e drejtuar drejt zgjidhjes dhe përmirësimit.

Ç'është vullnetarizmi?

Vullnetarizmi është një aktivitet i lirë dhe vullnetar, ku njerëzit japin kohën dhe përpjekjet e tyre për të ndihmuar të tjerët ose për të bërë diçka të mirë për bashkësinë. Personi që bën vullnetarizëm quhet vullnetar dhe nuk kërkon pagesë për punën e tij. Vullnetarizmi është një formë e pjesëmarrjes qytetare, sepse përmes tij qytetarët reagojnë drejtpërdrejt ndaj problemeve në bashkësi – varfëria, ndotja, vetmia, diskriminimi – dhe përpiqen të sjellin ndryshim. Dallimi kryesor nga puna e paguar është se në vullnetarizëm motivi është e mira e përgjithshme dhe jo fitimi financiar.



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Ana është nxënëse në klasën e 8-të. Çdo të mërkurë ajo vullnetarisht punon në shkollë dhe i ndihmon fëmijët me aftësi të kufizuara. Ajo u lexon tregime, i ndihmon me detyrat e shkollës dhe luan lojëra edukative me ta. Duke dhuruar kohën e saj me shumë dashuri dhe durim, Ana i bën ata të ndihen të pranuar, të inkurajuar dhe të barabartë. Përmes vullnetarizmit ajo mëson rëndësinë e empatisë dhe mirëkuptimit, ndërsa bashkësia bëhet më përfshirëse dhe më e ngrohtë për të gjithë.



Si i ndihmon Ana fëmijët me aftësi të kufizuara dhe pse është kjo e rëndësishme? Në çfarë mënyre vullnetarizmi e ndihmon Anën të zhvillohet si person?

Pse të rinjtë bëhen vullnetarë?

Të rinjtë bëhen vullnetarë sepse duan të kontribuojnë dhe të bëjnë diçka të mirë për bashkësinë. Përmes vullnetarizmit ata tregojnë humanizëm, mësojnë të bashkëpunojnë, zhvillojnë empatinë dhe lidhen më lehtë me njerëz të moshave dhe prejardhjeve të ndryshme.

Me këtë përvojë të rinjtë rriten si qytetarë të përgjegjshëm dhe aktivë, të cilët edhe si të rritur marrin pjesë në zgjedhje, debate dhe iniciativa që sjellin ndryshime pozitive.

Shembuj të vullnetarizmit:

- Duke marrë pjesë në aksione për pastrimin e mjedisit krijojmë një ambient më të pastër dhe më të shëndetshëm për të gjithë.
- Vizita në shtëpitë e të moshuarve – u kushtojmë vëmendje dhe kohë njerëzve që shpesh ndihen të vetmuar.
- Ndihma për fëmijët me aftësi të kufizuara – sjellim gëzim, mbështetje dhe ndjenjë miqësie.



Ka shumë familje që kanë nevojë për ushqim.
Dhuro ushqimin e tepërt!

Ku dhe si mund të kontribuojnë të rinjtë si vullnetarë?

Të rinjtë mund të kontribuojnë si vullnetarë në shumë vende dhe forma të ndryshme. Për shembull:

- Në shkollë: të ndihmojnë në bibliotekë, të organizojnë panairë humanitare, të marrin pjesë në turnesportive me qëllim humanitar.
- Në organizata lokale dhe në komunë: të marrin pjesë në aksione ekologjike, të ndihmojnë shokët/shoqet në mësim, të vizitojnë shtëpitë e të moshuarve.
- Në programe kombëtare dhe evropiane të vullnetarizmit rinor: këto programe u mundësojnë të rinjve të bëjnë vullnetarizëm edhe në qytete apo shtete të tjera, të krijojnë miq të rinj, të zhvillojnë aftësi dhe të kontribuojnë për të mirën e përbashkët.

Për shembull, në Evropë ekzistojnë programe si Korpusi Evropian i Solidaritetit, përmes të cilit të rinjtë mund të përfshihen në projekte të ndryshme dhe të fitojnë përvojë për të ardhmen.

Ç'është solidariteti?

A i ke dhënë ndonjëherë një fletore tënde hua një shoku/shoqe të klasës që e kishte harruar të vetën? Ose ndoshta e ke ndihmuar një fqinj më të moshuar t'i dërgojë qeset deri te banesa e tij? Kjo është solidaritet në veprim. Solidariteti është gatishmëria për të ndihmuar njëri-tjetrin, jo sepse jemi të detyruar, por sepse ndiejmë përgjegjësi dhe kujdes për njerëzit e tjerë. Ai shfaqet kur ndajmë vëmendje, kohë ose burime për t'ua lehtësuar jetën të tjerëve. Solidariteti na bën të ndihemi pjesë e një ekipi – ekipit të njerëzimit.

Solidariteti nuk njeh kufij. Ai mund të shfaqet në lagjen tënde, por edhe mes shteteve që ndodhen mijëra kilometra larg njëri-tjetrit.



Një adoleshent e ndihmon bashkëmoshatarin e tij me sindromën Down gjatë shkruarit të detyrave të shtëpisë.

Zbuluam

Qytetarët e përgjegjshëm nuk kujdesen vetëm për veten e tyre – ata kujdesen edhe për të tjerët. Solidariteti krijon një shoqëri në të cilën njerëzit mbështesin dhe bashkëpunojnë me njëri-tjetrin. Pjesëmarrja në bashkësi dhe vullnetarizmi janë mënyra të rëndësishme, përmes të cilave secili mund të kontribuojë për një botë më të mirë dhe më humane.

Mësoni më shumë

Marli Dias nga SHBA, në moshën vetëm 11-vjeçare nisi iniciativën 1000BlackGirlBooks kur vuri re se në bibliotekat mungonin libra me vajza me ngjyrë, si personazhe kryesore. Në vend që të ankohej, Marli mbledhi më shumë se 11 000 libra, të cilat i dhuroi në shkolla dhe biblioteka. Ajo u bë shembull se si një fëmijë mund të vërejë padrejtësi dhe të sjellë ndryshim të vërtetë në bashkësi.



Kontrolloni njohuritë

1. Ç'do të thotë vullnetarizëm?
2. Si i ndihmon Ana fëmijët me aftësi të kufizuara dhe pse është kjo e rëndësishme?
3. A mund të realizoni një aktivitet të vogël vullnetar në bashkësinë tuaj dhe të shpjegoni se si ai aktivitet do të ndihmonte bashkësinë?
4. Ç'do të ndodhte nëse askush nuk do të ndërmerre veprime për problemet që i shihni në bashkësinë tuaj?
5. Krijoni një poster ose një video të shkurtër që promovon solidaritetin ndërmjet shokëve/shoqeve të klasës.
6. Si mund t'i ndryshojnë aktivitetet vullnetare pikëpamjet tuaja për njerëzit që vijnë nga kultura dhe shtresa të ndryshme shoqërore?

Qytetarët e përgjegjshëm e dallojnë kur ka problem dhe ndërmarrin veprim. Solidariteti është pjesë e përgjegjësisë: kur jemi të përgjegjshëm ne ndihmojmë të tjerët.



Behuni ju lajmëtarë të sigurisë

Përgatitni një poster, fletushkë ose një mesazh të shkurtër digjital me udhëzime për sjelljen në një situatë emergjente. Zgjidhni një temë: tërmet, zjarr, stuhë ose përmbytje. Në mesazhin tuaj përfshini të paktën tre hapa të qartë që fëmijët duhet t'i ndjekin për të mbrojtur veten dhe për t'i ndihmuar të tjerët. Prezantoni mesazhin në klasë dhe shpjegoni pse është e rëndësishme që njerëzit të qëndrojnë të qetë dhe të organizuar në situata të rrezikshme.

Plani ynë i evakuimit

Vizatoni klasën tuaj. Shënoni vendndodhjen e derës, dritareve, tabelës dhe bankave. Më pas, me vijë të kuqe shënoni rrugën e sigurt për të dalë nga klasa. Me vijë të gjelbër shënoni vendin e sigurt ku do të mbledheni pas evakuimit. Nën vizatim shkruani se ç'do të bënit në rast tërmeti: ku do të strehoheshit, si do të mbroheshit dhe kur do të largoheshit nga klasa. Planifikimi i saktë i lëvizjes dhe i sjelljes është një pjesë e rëndësishme e sigurisë personale në situata emergjente.

MË SKANO!



Skanoni kodin dhe zbuloni si duhet të veproni në rast rreziku.

Aktiviteti 1

Ndahuni në grupe të vogla (3–5 nxënës) dhe zgjidhni një nga “misionet” e mëposhtme, të lidhura me vullnetarizmin dhe solidaritetin.

Misioni 1: Ndihma për të moshuarit

Jepni shembuj nga jeta reale kur disa njerëz nuk i ndihmojnë të moshuarit dhe shpjegoni si ndikon kjo tek ata dhe tek shoqëria.

Misioni 2: Mjedis i pastër

Hulumtoni raste kur njerëzit hedhin mbeturina dhe nuk marrin pjesë në aksione pastrimi. Shpjegoni ç’ndodh me mjedisin dhe njerëzit nëse kjo vazhdon.

Misioni 3: Mbështetja e personave në nevojë sociale

Gjeni shembuj kur njerëzit nuk ndihmojnë të varfrit ose nuk dhurojnë për ta. Shpjegoni çfarë pasojash ka kjo për bashkësinë.

Misioni 4: Aksionet humanitare

Mendoni për raste kur askush nuk viziton shtëpitë e të moshuarve ose për fëmijë. Ç’ndodh me këta njerëz dhe me bashkësinë në këtë rast?

Misioni 5: Aksionet shkollore

Hulumtoni se si sjellja e papërgjegjshme e nxënësve ndikon në aktivitetet dhe iniciativat, përmes të cilave shkolla e ndihmon bashkësinë.

Misioni 6: Nxitja e vullnetarizmit

Gjeni shembuj kur të rinjtë nuk i nxisin të tjerët të bëhen vullnetarë. Shpjegoni ç’ndodh nëse vetëm një numër i vogël qytetarësh merr pjesë në aksione vullnetare.

Ekipi juaj duhet të:

- Përgatisë një prezantim ose poster për misionin e tij.
- Japë shembuj nga jeta reale kur njerëzit nuk e përmbushin rolin e tyre.
- Shpjegojë pasojat për shoqërinë.

Prezantimi dhe debati:

- Çdo ekip prezanton misionin e tij para klasës.
 - Më pas, diskutoni së bashku pse është e rëndësishme që qytetarët ta respektojnë rolin e tyre dhe si kjo e bën shoqërinë më të fortë dhe më të shëndetshme.
- Në fund, krijoni një “kodeks të qytetarit të përgjegjshëm”, i cili do të përfshijë të gjitha rolet e misioneve dhe rëndësinë e tyre për vullnetarizmin dhe solidaritetin.
- Vendoseni në një vend të dukshëm në klasë si kujtesë.

Aktiviteti 2

1. Zgjidhni një nga aktivitetet e projektit dhe gjatë vitit realizoheni atë.

Propozime për projekte vullnetare:

- Krijoni një mini-dokumentar, vizatim, prezantim me sllajde ose një skenë të shkurtër dramatike për një nga misionet e mësipërme.
- Mbani një fjalim nga perspektiva e një personi që ka nevojë për ndihmë.
- Zgjidhni një temë për aksionin tuaj vullnetar dhe planifikoni një aktivitet.

Bëni një plan veprimi, për shembull:

- Pastrimi i mjedisit ose i shkollës.
- Ndihma për të moshuarit (vizita, biseda, shëtitje, mësim i teknologjisë).
- Mbështetja e personave në nevojë sociale (mbledhje ushqimi, librash, veshjesh).
- Organizimi i një punëtorie kreative për fëmijët nga jetimore ose fqinjësia.
- Ndërgjegjësimi për tema të rëndësishme (shëndeti, ekologjia, të drejtat e fëmijëve).

Prej klasës drejt natyrës: përgjegjësia jonë qytetare

"Arsimi është arma më e fuqishme me të cilën mund të ndryshosh botën."

- Nelson Mandela

Për nxitje

Si do të dukej një shoqëri pa arsim? Çfarë problemesh do të shfaqeshin? Ç'do të thotë të jesh qytetar i përgjegjshëm dhe i informuar?

Dituria si mjet për ndryshim

Dituria është një nga "mjetet" më të fuqishme që ka çdo qytetar. Kur mësojmë ne nuk bëhemi vetëm më të zgjuar, por edhe më të aftë për të marrë vendime të informuara, të përgjegjshme dhe të dobishme. Arsimi na ndihmon të kuptojmë botën, ndërsa të mësuarit e vazhdueshëm na përgatit për ndryshimet e shpejta në shoqëri.

Pse është i rëndësishëm arsimi për qytetarin?

- Kuptim më i mirë i botës: Qytetarët e arsimuar i kuptojnë më lehtë ligjet, proceset politike dhe mënyrat e pjesëmarrjes aktive në shoqëri. Për shembull, njohuritë për të drejtat qytetare na mundësojnë të kuptojmë se si mund të marrim pjesë në zgjedhje dhe të ndikojmë në vendimet që merr shoqëria.
- Përgatitja për të ardhmen: Bota ndryshon vazhdimisht me teknologji dhe profesione të reja. Kur mësojmë pandërprerë, përballemi më lehtë me teknologjitë e reja dhe me ndryshimet në botë.
- Nxitja e përgjegjësive: Kur dimë më shumë, mund të bëjmë pyetje, të kërkojmë përgjegjësi dhe të ndihmojmë që bashkësia jonë të bëhet vend më i mirë për të jetuar.

Mësimi i vazhdueshëm nënkupton përmirësimin dhe zgjerimin e vazhdueshëm të njohurive përmes librave, internetit, kurseve, bisedave dhe përvojave të përditshme.



Ana ka mësuar programimin dhe ka krijuar një aplikacion të thjeshtë që i ndihmon bashkëmoshatarët e saj të mësojnë. Ajo tregon se si njohuritë mund të sjellin ndryshime në jetën e përditshme.



Çdo hap i vogël që bëjmë në shtëpi, në shkollë ose me miqtë ndihmon që natyra të jetë më e pastër. Së bashku mund të bëjmë ndryshime të mëdha.



Dituria është fuqi!



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Burimi është nxënës i klasës së shtatë që i do shumë shkencat natyrore. Në orën e mësimi dëgjo për ndotjen e lumenjve në qytetin e tij dhe për mënyrën se si mbeturinat nga ambjentet dhe fabrikat e shkatërrojnë natyrën dhe jetën e gjallë. Kur u kthye në shtëpi, vuri re se familja e tij shpesh hedh plastikë në mbeturina të përziera dhe se uji lihet të rrjedhë gjatë larjes së enëve.

Burimi filloi të mendojë:

"Nëse e di që kjo është e dëmshme për natyrën, a nuk duhet të bëj diçka? A mjafton vetëm njohuria apo duhet të marr përgjegjësi?"

Ç'kuptoi Burimi? Ç'do të bëje ti në vend të Burimit?

Aktiviteti i qytetarëve në mbrojtjen e mjedisit

Mjedis është gjithçka që na rrethon – ajri që thithim, uji që pimë, pyjet, lumenjtë, kafshët dhe bimët. Të gjithë ne varemi prej tij për të jetuar shëndetshëm dhe të lumtur. Por, aktivitetet njerëzore shkaktojnë ndryshime klimatike, zhdukje të shumë llojeve të bimëve dhe kafshëve, si dhe ndotje të ujit dhe ajrit.

Qytetarët mund të kontribuojnë shumë në mbrojtjen e mjedisit. Kur njerëzit janë të informuar dhe të vetëdijshëm për problemet, ata mund të ndërmarrin veprime që përmirësojnë gjendjen e natyrës. Për shembull, ne mund të:

- Kursejmë energjinë dhe ujin duke i përdorur me kujdes.
- Të selektojmë mbeturinat dhe të riciklojmë duke zvogëluar në këtë mënyrë sasinë e mbeturinave.
- Të mbjellim pemë dhe të kujdesemi për parqet dhe hapësirat e gjelbra.
- Të marrim pjesë në aksione ekologjike dhe projekte si pastrimi i lumenjve dhe plazheve.

Cilat nga këto aktivitete mendoni se kanë efektin më të madh? Shpjegoni pse.

Aktiviteti i qytetarëve është i rëndësishëm, sepse kur të gjithë veprojmë së bashku mund të sjellim ndryshime të mëdha. Ndjenja e përgjegjësisë dhe solidaritetit ndaj natyrës na - dhe njerëzve të tjerë na ndihmon të krijojmë një mjedis më të pastër, më të sigurt dhe më të shëndetshëm për ne dhe për brezat e ardhshëm.



Ç'do të bëni në të ardhmen për të ndihmuar në mbrojtjen e natyrës?
Cilat zakone në shtëpitë tuaja mund të ndihmojnë në mbrojtjen e mjedisit jetësor?



Ç'mendoni, pse panelet diellore instalohen në kulm?

Zbuluam

Mbrojtja e mjedisit nuk është vetëm detyrë e institucioneve, por edhe përgjegjësi personale e çdo individi. Me njohuri dhe veprime secili prej nesh mund të jetë pjesë e zgjidhjes për një botë më të mirë. Njohuria vetvetiu nuk është e mjaftueshme. Ndryshimi i vërtetë fillon kur njohuritë i shndërrojmë në sjellje të përgjegjshme dhe në veprime konkrete.

Mësoni më shumë

Një kompani planifikoi të ndërtonte hidrocentrale të vogla në lumin Doshnica në malin Kozhuf. Komuna dhe institucionet përkatëse e miratuan ndërtimin. Megjithatë, shoqatat për mbrojtjen e natyrës nuk u pajtuan.

Ato paralajmëruan se ndërtimi i hidrocentraleve do të rrezikonte ekosistemin e lumit, jetën e peshqve dhe lloje të tjera endemike. Shoqatat organizuan protesta, bllokime të rrugëve hyrëse dhe aksione publike, madje edhe ngritën padi kundër ndërtimit.

Falë rezistencës së tyre, makineritë e kompanisë u tërhoqën nga vendi i ndërtimit dhe projekti u ndalua.

Ky shembull tregon se qytetarët dhe organizatat ekologjike mund të ndikojnë në vendimet e institucioneve, veçanërisht kur bëhet fjalë për mbrojtjen e natyrës.

MË SKANO!



Iniciativa vullnetare e UNICEF-it është një mundësi e shkëlqyer për të rinjtë që të fitojnë përvoja të reja të zhvillojnë aftësi multimediale dhe shkrimi, aftësi organizative dhe komunikuese, aftësi kërkimore dhe analitike, si dhe aftësi për zgjidhjen e problemeve, punë në ekip, leadership, inteligjencë emocionale dhe shumë të tjera. Vullnetarët kanë hapësirë të shprehin mendimet dhe idetë e tyre dhe të përfshihen në aktivitete për përmirësimin e të drejtave dhe mirëqenies së të gjithë fëmijëve dhe të rinjve.

Aktivitete

Aktiviteti 1:

“Nga njohuria në veprim”

1. Ndahuni në grupe të vogla me 3–5 nxënës.
2. Zgjidhni një nga problemet ekologjike të mëposhtme:
 - “Ndotja me plastikë – mbeturinat plastike përfundojnë në lumenj dhe oqeanë, duke dëmtuar kafshët.”
 - “Ndotja e ajrit – tymi dhe gazrat e bëjnë ajrin të pashëndetshëm.”
 - “Shkatërrimi i pyjeve – prerja e pemëve rrezikon kafshët dhe klimën.”
 - “Konsumi i tepërt i ujit – përdorimi i tepëruar i ujit ndikon në shëndetin e njerëzve dhe të natyrës.”
3. Detyra e grupeve:

Çdo grup hulumton problemin dhe shpjegon pse ai është i rëndësishëm. Cilat janë pasojat e tij? Pastaj, secili grup propozon zgjidhje: tri aktivitete konkrete dhe praktike që çdo nxënës mund t'i ndërmarrë për të ndihmuar në zgjidhjen e problemit.
4. Prezantimi: Çdo grup e prezanton punën e vet para klasës për 5 minuta. Më pas, gjatë javës, grupi zbaton një nga aktivitetet e propozuara.

Aktiviteti 2:

Intervistë me një të rritur

1. Zgjidh një të rritur (prind, gjysh, mësimdhënës, fqinj).
2. Parashtroni atij/asaj këto tri pyetje:
 - “Ç’keni mësuar për natyrën kur ishit në shkollë fillore?”

Aktivitetet

- "Cila, sipas jush, është sfida më e madhe ekologjike sot?"
- "Si mund të ndihmojnë njerëzit në bashkësinë tonë?"
- 3. Shkruani përgjigjet e të rriturit.
- 4. Mendoni se si mund t'i zbatoni disa nga ato këshilla dhe ide në jetën tuaj të përditshme.

Aktiviteti 3

Qytetaria aktive nuk tregohet vetëm përmes ekologjisë, por edhe përmes pjesëmarrjes në proceset demokratike. Sot gjithnjë e më pak njerëz dalin për të votuar.

A është kjo mungesë respekti ndaj atyre që kanë luftuar për këtë të drejtë?

Cilat janë detyrimet tona kur përdorim të drejtën e votës?

Në çiftet përgatitni një poster ose një prezantim PowerPoint me mesazhin:

"Pse është e rëndësishme të votojmë?"

Përdorni fotografi dhe fjalë për të shpjeguar pse votimi është i rëndësishëm. Më pas, ekspozoni posterët në shkollë ose shpërndani në rrjetet sociale dhe me familjet tuaja.

Initiativa "Ponder" në Manastir organizon ngjarje kulturore, panaire, shkëmbim dhe botim të stripave, veçanërisht për publikun e ri. Për të zgjeruar letërsinë e shkruar nga gratë dhe për të nxitur praninë e zërave të grave në letërsi dhe në jetën publike, është aktive edhe iniciativa "Veço një autore". Librat e autoreve mbledhen dhe dhurohen në biblioteka publike, qendra rinore dhe kulturore duke mundësuar shkëmbimin e librave, ideve dhe mendimeve. Nisma filloi në vitin 2021, librat e parë u dhuruan në bibliotekën e qytetit në Manastir, ndërsa deri më sot janë dhuruar rreth 2.000 libra në 15 qytete dhe vendbanime. Projekti udhëhiqet nga aktiviste nga "Rrjeti Stella – shoqatë për mundësi të barabarta".

Aktiviteti 4

Hulumtoni një problem në bashkësi dhe propozoni aktivizëm si zgjidhje.

Hapat:

Ndahuni në grupe dhe zgjidhni një temë: pastrimi i oborrit të shkollës, ndihma për fëmijët me aftësi të kufizuara, mbështetja e personave në nevojë sociale.

Hulumtoni shembuj nga jeta reale dhe dokumentoni ç'ndodh nëse askush nuk vepron.

Krijoni një video të shkurtër ose një prezantim: "Si mund ta ndryshojë problemin veprimi ynë?"



Kontrolloni njohuritë

1. Numëroni tri zakone të përditshme që ndihmojnë në mbrojtjen e natyrës.
2. Shpjegoni pse arsimi është i rëndësishëm për një qytetar.
3. Numëroni dy ndryshime që mund të propozoni në shtëpi dhe shpjegoni pse ato janë të rëndësishme.
4. A mund të ndikojë ndotja e ajrit në ujë? Si lidhen prerja e pyjeve me ndryshimet klimatike?
5. Hartoni një ide për një fushatë të vogël që promovon mbrojtjen e natyrës në bashkësinë tuaj.
6. A mjafton arsimi për të ndryshuar sjelljen e njerëzve apo nevojitet edhe një motivim tjetër? Shpjegoni mendimin tuaj dhe jepni shembuj motivimi (shembull personal, të bashkëmoshatarëve, të mediave, të shpërblimeve).

Shteti si mbrojtës i të drejtave dhe ruajtës i rendit

"Pa ligje, njerëzit janë si kafshë të egra; me ligje, ata janë të lirë dhe të sigurt."

– Monteskje

Për nxitje

Ç'do të ndodhte nëse shteti nuk do të siguronte siguri dhe rend? Cilat do të ishin pasojat? Cilët njerëz dhe institucione në rrethin tuaj kujdesen që të respektohen rregullat dhe të jeni të sigurt?

Roli i shtetit

Në shoqëritë demokratike shteti ka detyrë të krijojë kushte në të cilat të gjithë qytetarët mund të jetojnë lirshëm, të sigurt dhe me dinjitet. Dy nga rolet më të rëndësishme të shtetit janë:

1. Mbrojtja e të drejtave dhe e lirive të qytetarëve;
2. Sigurimi i sigurisë publike dhe i rendit.

Këto dy role janë të lidhura me njëra-tjetrën: nuk ka liri të vërtetë nëse qytetarët nuk janë të sigurt dhe nuk ka siguri të vërtetë nëse shteti i shkel të drejtat.

Mbrojtja e të drejtave dhe lirive të qytetarëve

Çdo njeri ka të drejta që i takojnë që nga lindja – e drejta për jetën, lirinë, barazinë, privatësinë, liria e shprehjes, lirinë e besimit, të drejtën për protestë dhe shumë të tjera. Këto të drejta garantohen me Kushtetutë dhe vlejnë për të gjithë qytetarët, pavarësisht gjinisë, moshës, përkatësisë etnike apo religjionit. Në shoqërinë moderne veçanërisht e rëndësishme është e drejta për privatësi: askush nuk mund t'ju filmojë, t'ju fotografojë, të publikojë përmbajtje për ju ose të mbledhë të dhëna nga telefoni apo interneti pa lejen tuaj.

Si i mbron shteti të drejtat e qytetarëve?

Për të siguruar respektimin e këtyre të drejtave shteti vepron përmes institucioneve dhe mekanizmave të ndryshëm, si:

KUVENDI



Miraton ligje që mbrojnë qytetarët nga diskriminimi, dhuna dhe abuzimi.

GJYKATAT



Sigurojnë procedura të drejta dhe ndëshkojnë shkeljet e ligjit.

INSPEKTORATET



Kontrollojnë nëse ligjet zbatohen në shkollë, institucione publike, spitale dhe kompani.

OMBUDSMANI



Ndihmon qytetarët kur të drejtat e tyre janë shkelur.

KOMISIONI PËR MBROJTJE NGA DISKRIMINIMI



Vepron në rastet e trajtimit të pabarabartë dhe të padrejtë.



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Dita pa rregulla

Në qytetin Mirodom, një ditë, të gjitha shërbimet ndaluan së funksionuari: policia, zjarrfikësit, shërbimi i trafikut dhe komuna. Aishe (13 vjeç) shkoi në shkollë dhe menjëherë vuri re kaos. Makinat nuk ndalonin, këmbësorët nuk dinin kur të kalonin rrugën, ndërsa nxënësit grindeshin sepse dikush kishte publikuar fotografi pa leje. Më vonë shpërtheu një zjarr i vogël pranë këndit të lojërave, por nuk kishte kush të ndërhynte. Njerëzit përpiqeshin ta ndihmonin njëri-tjetrin. Në mbrëmje shërbimet filluan përsëri të funksiononin, ndërsa Aishja e kuptoi se sa e rëndësishme është që shteti të sigurojë rendin dhe t'i mbrojtë të drejtat e qytetarëve.

Sipas jush, cila pjesë e ditës ka qenë më e rrezikshme për njerëzit? Pse?

Ç'mendoni si janë ndier nxënësit kur në shkollë nuk ka pasur kujt t'i ankoreshin?

Imagjinoni se jeni gazetarë që raportoni për ditën në Mirodom. Shkruani 3–4 fjali:

- Ç'ka ndodhur?
- Cilat shërbime nuk kanë funksionuar atë ditë?
- Pse kjo ka qenë e rrezikshme për qytetarët?

Pasojat nëse shteti nuk i mbron të drejtat

Kur shteti nuk i mbron të drejtat e qytetarëve, atëherë shoqëria përballet me pasoja serioze. Përhapet padrejtësia dhe shpesh ndodh abuzim me pushtetin, ndërsa qytetarët humbin besimin në institucionet që duhet t'i mbrojnë. Në një mjedis të tillë rriten diskriminimi dhe pabarazia, ndërsa shoqëria bëhet e paqëndrueshme dhe e prirur ndaj konflikteve. Pa siguri dhe mbrojtje të të drejtave njerëzit e kanë të vështirë të jetojnë, të mësojnë, të punojnë dhe të planifikojnë të ardhmen e tyre.

MË SKANO!



"Ku të drejtohem nëse...?"

Skaroni dhe zbuloni se cili institucion ju mbron në situata të përditshme.



Qytet i sigurt, shtet i sigurt
Sistemi "Qytet i Sigurt" është vendosur për të rritur sigurinë në rrugë dhe për të monitoruar respektimin e rregullave.



Kujt mund t'i drejtohesh nëse të është vjedhur diçka?



Të drejtat individuale kanë kufijtë e tyre. Për shembull, liria e shprehjes nuk përfshin përhapjen e gënjeshtreve për njerëzit e tjerë.

Si të raportojmë një problem?

- Hapi 1: Fotografoni problemin (p.sh. ulëse e parkut e thyer, gropë në rrugë, mbeturina).
- Hapi 2: Cili është institucioni përgjegjës? (Komuna / Higjiena komunale).
- Hapi 3: Shkruani një letër të shkurtër elektronike drejtuar komunës, në të cilin do ta raportoni problemin me mirësjellje dhe do të kërkonti një zgjidhje.

Cilat pasoja do të shfaqeshin nëse shteti nuk siguron siguri dhe rend?

- Kaos në trafik;
- Rritje e shkallës së kriminalitetit;
- Mosbesim ndaj institucioneve;
- Të gjithë ndihen të pasigurt;
- Njerëzit kanë frikë të dalin jashtë.

Shkruani një shembull nga mjedisi juaj për njerëz ose institucione që kontribuojnë në ruajtjen e paqes dhe rendit (p.sh.: pedagogu i shkollës, bashkësia lokale, OJQ-të, vullnetarët...).

"Krijoni një plan veprimi" – hartoni një plan të shkurtër se ç'do të bënit nëse do të ishit përballur me shkelje të të drejtave ose me çrregullim të rendit në shkollë.

Lidhja mes lirisë dhe sigurisë

Edhe pse këto dy funksione janë të ndryshme, ato janë të ndërlidhura.

Nga njëra anë, shteti duhet të krijojë një mjedis në të cilin njerëzit janë të sigurt. Nga ana tjetër, ai duhet të kujdeset që gjatë garantimit të sigurisë të mos i kufizojë të drejtat dhe liritë më shumë sesa është e nevojshme.

- Policia ka të drejtë të rregullojë komunikimin, por nuk ka të drejtë të veprojë në mënyrë diskriminuese.
 - Shteti mund të vendosë masa për sigurinë publike, por nuk guxon ta kufizojë lirinë e shprehjes pa arsye të justifikuar.
- Prandaj, në një shoqëri demokratike kërkohet gjithmonë një ekuilibër: shteti të garantojë sigurinë, por njëkohësisht të respektojë dhe të mbrojë të drejtat e çdo qytetari.

Mësoni më shumë

A e dini se Ministria e Punëve të Brendshme (MPB) ka një "Buton të Kuq" të veçantë? Ai është një aplikacion dhe faqe interneti ku secili (madje edhe në mënyrë anonime) mund të raportojë dhunën në internet, gjuhën e urrejtjes ose keqpërdorimin e fëmijëve në internet.

Detyrë: Hapeni faqen e MPB-së (butonin e kuq) dhe shihni cilat tri kategori të dhunës mund të raportohen. Diskutoni me shokët/shoqet e klasës: Pse është e rëndësishme që shteti të jetë i pranishëm edhe në internet, e jo vetëm në rrugë?

Sigurimi i sigurisë dhe rendit



Policia: parandalon kriminalitetin dhe dhunën, ndërsa i mbrojnë qytetarët nga rreziqet.



Zjarrfikësit dhe shërbimet e shpëtimit: reagojnë në raste zjarresh, përmytjesh, aksidentesh në komunikacion dhe situatash të tjera të jashtëzakonshme.



Rregullat dhe kontrollet e komunikacionit: mbrojnë sigurinë e këmbësorëve, drejtuesve të automjeteve dhe çiklistëve. Pa to, në rrugë do të mbisundonte kaosi. Policia e komunikacionit dhe shërbimet komunale kujdesen që rrugët të jenë të sigurta për të gjithë.

Aplikacioni "Butoni i kuq" është i dedikuar për raportimin e çdo njohurie ose informacioni që lidhet me: keqpërdorimin e fëmijëve, krimet e urrejtjes dhe rritjen e dhunës, si dhe trafikimin e qenieve njerëzore. Më shumë detaje në këtë faqe të internetit: <http://redbutton.mvr.gov.mk/>

Zbuluam

Mbrojtja e të drejtave dhe lirive, sigurimi i sigurisë së qytetarëve dhe ruajtja e rendit në jetën e tyre të përditshme janë themeli i çdo shoqërie demokratike. Kur shteti i përmbush këto role qytetarët jetojnë të lirë, të sigurt dhe me besim tek institucionet. Kur këto funksione neglizhohen, pasojat i ndjejnë të gjithë.

Aktivitete

Aktiviteti 1

Ndahuni në grupe. Grupi juaj është "Ekipi i hulumtimit". Zgjidhni një institucion nga komuna juaj (Stacioni i Policisë, Qendra Shëndetësore, Komuna ose Qendra për Punë Sociale).

Misioni juaj është të:

Krijoni një video të shkurtër ose poster me titullin: "Si na ndihmon ky shërbim?"

Duhet të përmbajë:

1. Fotografi/vizatim të institucionit;
2. Ç'bëjnë ata saktësisht? (Superfuqia e tyre);
3. Numrin e telefonit ose mënyrën e kontaktit.

Aktiviteti 2

(Punë në çifte)

Renditni situatat e mëposhtme në dy kolona: "Shkelje e të drejtave" ose "Mungesë e sigurisë".

1. Dikush ju hakon profilin në "Instagram".
2. Semaforët para shkollës nuk punojnë për tri ditë.
3. Drejtori vendos kamera në tualete për të parandaluar pirjen e duhanit. (Diskutoni: A është kjo masë sigurie apo shkelje e privatësisë?)
4. Policia ndalon automjete, por vetëm shoferët që duken të varfër.

Në fund, secili shkruan një fjali që fillon me:

"Për qytetarët është e rrezikshme kur shteti nuk..."

Ç'mësuam për rolin e institucioneve?



Kontrolloni njohuritë

1. Cilat janë dy rolet kryesore të shtetit të përfshira në këtë mësim?
2. Në çfarë mënyre janë të lidhura siguria dhe liria?
3. Nëse një nxënës në shkollën tuaj diskriminohet për shkak të përkatësisë së tij (etnike/fetare), cilat institucione mund ta ndihmojnë?
4. Sipas jush, cili nga këto dy role – mbrojtja e të drejtave apo sigurimi i sigurisë – është më e rëndësishme? Shpjegoni mendimin tuaj.
5. Diskutoni në grup: "A mund të sjellë rritja e sigurisë uljen e lirisë?" Jepni shembuj dhe gjeni një zgjidhje për të balancuar të dyja.
6. Përgatitni një poster për korridorin e shkollës me titullin: "Të drejtat e mia dhe siguria ime". Në poster paraqitni: një të drejtë të rëndësishme qytetare, një shërbim të rëndësishëm për rendin publik dhe një shpjegim të shkurtër se pse janë të rëndësishme për ju.

Të mirat dhe shërbimet publike

"E mira e përbashkët është themeli i çdo shteti të fortë."

- Aristoteli

Për nxitje

Çdo të ndodhte nëse të gjitha shkollat ose parqet do të ishin private?
Çpërfaqëson e mira e përbashkët në bashkësinë tuaj?

Ç'është e mira e përbashkët?

Aristoteli, një nga filozofët më të rëndësishëm antik, besonte se shteti nuk ekziston vetëm për të qeverisur, por për të siguruar një jetë të mirë për të gjithë. Ajo që është e dobishme për të gjithë qytetarët – si siguria, arsimi dhe ajri i pastër – quhet e mira e përbashkët (ose e mira publike). E mira e përbashkët realizohet përmes shërbimeve dhe të mirave publike. Ajo nuk i përket një personi, por të gjithëve.

Shërbimet publike

Shërbimet publike janë aktivitete që shteti i organizon dhe i financo (nga taksat tona) për të siguruar mundësi të barabarta. Ato janë të qasshme për të gjithë, pa dallim gjinie, moshe apo gjendje ekonomike.

Shembuj të shërbimeve publike janë:

- Arsimi: mësimdhënës, tekste shkollore falas, transport për nxënësit;
- Shëndetësia: mjekë, vaksinim, ndihmë e shpejtë;
- Kultura: ngjarje falas, festivale të mbështetura nga Ministria e Kulturës;
- Ndihma sociale – mbështetje për familje dhe persona në gjendje të vështirë ekonomike.



Ministria e Arsimit ka filluar shpërndarjen e teksteve shkollore falas në shkollë – shërbim publik për nxënësit.



Në disa komuna, nxënësit kanë transport falas për në shkollë me transport publik.



Shteti dhe pushteti lokal organizojnë ngjarje dhe festivale kulturore falas, si "Nata e Bardhë" dhe "Zlatno Sllavejçe", të cilat janë të hapura për të gjithë.



Shërbimet publike digjitale, si portali kombëtar usluga.gov.mk, u mundësojnë qytetarëve të marrin dokumente personale dhe shërbime të tjera përmes aplikacionit celular.



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Një mbrëmje, ndriçimi i rrugës në lagjen e Nadies ndaloj së punuari. Në fillim ishte argëtuese, por shpejt u shfaqën probleme: prindërit u shqetësuan, shoferët nuk i shihnin mirë këmbë sorët, ndërsa fëmijët ndaluan të luanin jashtë. Pas ankesave të qytetarëve, komuna dërgoi ekipin, zëvendësoi kabllo të vjetra dhe dritat e rrugës filluan të punojnë përsëri.

Ky rast tregon se ndriçimi i rrugëve është një e mirë publike që ndikon në sigurinë dhe jetën e përditshme.

1. Pse ndriçimi i rrugës është një e mirë publike dhe jo pronë private e Nadjës?
2. Çfarë problemesh mund të ndodhin kur një e mirë publike ndalon së funksionuari?
3. Kush duhet të kujdeset për ndriçimin e rrugëve?
4. Si mund të ndihmojnë qytetarët në situata të tilla?

Të mirat publike

Të mirat publike janë hapësira ose burime që të gjithë mund t'i përdorin dhe për to kujdeset shteti. Ato janë të qasshme për të gjithë dhe askush nuk mund të përjashtohet nga përdorimi i tyre.

Shembuj të të mirave publike janë:

- Infrastruktura: rrugë, ura, trotuare;
- Mjedisi jetësor: parqe qyteti (p.sh. Parku i Karposhit ose Parku i qytetit të Shkupit), pastërtia publike;
- Siguria: rendi dhe qetësia publike.

Nëse shteti nuk kujdeset për këto të mira do të kishim rrugë të dëmtuara, rrugë të papastra dhe hapësira publike jofunksionale.

Si reagojnë shteti dhe komunat ndaj problemeve me të mirat publike (p.sh. riparimi i gropave në rrugë, rregullimi i ndriçimit të rrugëve)?

Biblioteka publike është "hibride". Vetë ndërtesa dhe hapësira e leximit janë e mirë publike, por procesi i huazimit të librave dhe ndihma e bibliotekistit është shërbim publik.

Pishina e qytetit – uji dhe hapësira janë e mirë publike, por orët e notit janë shërbim publik.

spitali privat = nuk është shërbim publik
pishina private = nuk është e mirë publike



Shërbimet publike duhet të garantojnë që çdo fëmijë të mund të marrë pjesë – pa dallim të aftësisë.



Vlera e vërtetë e shërbimeve publike shihet në mënyrë se si ata i ndihmojnë njerëzit që kanë më shumë nevojë.

- Vendkalimet për karroca nuk janë vetëm "beton" – ato janë mundësi për të gjithë.
- Semaforët me zë nuk janë vetëm "zë" – ato janë pavarësi për personat e verbër.



"Është hapur një park i ri në Karposh"

Komuna hapi parkun e ri me kënd lojërash dhe hapësira të gjelbra. Hapësira është falas dhe e qasshme për të gjithë – një e mirë publike.

Cila e mirë dhe shërbim publik në rrethin tuaj nuk është mjaftueshëm e qasshme për të gjithë?

Llojet	Shembull	Ç'mundëson	Pasojat nëse nuk ekziston
Shërbim publik	Arsimi fillor 	Të gjithë fëmijet mësojnë, fitojnë njohuri dhe aftësi për të ardhmen.	Një pjesë e madhe e fëmijëve do të mbeteshin të paarsimuar, me më pak mundësi për punë dhe zhvillim.
Shërbim publik	Shëndetësia publike 	Qytetarët marrin trajtim mjekësor, vaksina dhe kujdes mjekësor kur janë të sëmurë.	Më shumë sëmundje, shkaillë më e lartë e vdekshmërisë dhe cilësi më e ulët e jetës, veçanërisht të të varfërit.
E mirë publike	Rrugë dhe ura 	Lëvizje e sigurt dhe më e shpejtë e njerëzve dhe mallrave në vend.	Rrugë të dëmtuara, aksidente në komunikacion, lëvizje më e ngadaltë dhe lidhje më e dobët ndërmjet qyteteve.
E mirë publike	Parqe dhe kënde lojërash për fëmijë 	Hapësirë për rekreacion, shoqërim dhe lojë për fëmijët dhe për të rriturit.	Nuk ka vende për lojë dhe pushim, prandaj fëmijët kalojnë më shumë kohë në ambiente të mbyllura.

Mësoni më shumë

Ndriçimi i rrugëve konsiderohet një nga të mirat publike më të vjetra – që në shekullin XVII, Parisi dhe Londra filluan të përdorin fenerët për të ulur kriminalitetin. Në Shkup ka rreth 33.000 drita rrugore – të gjitha janë pjesë e të mirave publike. Të gjitha shërbimet dhe të mirat publike financohen nga taksat. Kjo do të thotë se çdo person që fiton para – indirekt investon në shkollë, spitale, parqe dhe rrugë.

Zbuluam

Shërbimet dhe të mirat publike u mundësojnë të gjithë qytetarëve të jetojnë më mirë dhe më të sigurt. Nëse ato nuk ekzistojnë shoqëria do të bëhej e pabarabartë dhe jeta e përditshme shumë më e vështirë. Prandaj shteti ka detyrë t'i ruajë dhe t'i përmirësojë këto sisteme me interes të përbashkët.



Kontrolloni njohuritë

- Shpjegoni dallimin midis shërbimit dhe të mirës publike. Jepni një shembull për secilën nga bashkësia juaj.
- Situatë: Në lagjen tuaj është ndërprerë ndriçimi i rrugëve. Si duhet të reagojë komuna dhe si qytetarët?
- Ç'duhet të bëjë komuna nëse në rrugë ka gropa?
- Krijoni një histori të shkurtër ose një poster që tregon se si do të dukej qyteti juaj pa shërbime dhe të mira publike.
- A mendoni se shteti bën mjaftueshëm për të siguruar shërbime dhe të mira publike? Shpjegoni mendimin tuaj.
- Dizajnoni një poster me kod QR që shpjegon dallimet midis së mirës dhe shërbimit publik.

Aktiviteti 1

Debat në klasë

Tema 1: "Transporti publik a duhet të jetë plotësisht falas për të gjithë qytetarët?"

- Grupi A (PRO): Pretendon se kjo do të ulë ndotjen dhe do t'i ndihmojë personat me të ardhura të ulëta.
- Grupi B (KUNDËR): Pretendon se kjo është shumë e kushtueshme për shtetin dhe se paratë duhet të shkojnë për spitale.

Tema 2: "A duhet që të gjitha shërbimet publike të jenë të qasshme përmes internetit?"

- Grupi A (PRO):
Pretendim: Qasja e shërbimeve publike përmes internetit do ta bëjë administratën më efikase dhe më të shpejtë.
- Grupi B (KUNDËR):
Pretendim: Jo të gjithë qytetarët kanë internet ose aftësi digjitale, prandaj kjo mund t'i përjashtojë ata.

Rregullat e debatit

- **Respekt ndaj bashkëbiseduesve**
 - Nuk ndërpritet askush derisa flet.
 - Përdoret gjuhë e kulturuar.
- **Argumente të qarta dhe të shkurtra**
 - Secili ekip paraqet argumente logjike, të kuptueshme dhe të lidhura me temën.
- **Koha e të folurit**
 - Secili ekip ka kohë të caktuar (p.sh. 2–3 minuta) për paraqitje pa ndërprerje.
- **Kundërgargumentimi**
 - Pas paraqitjes, ekipi tjetër ka të drejtë të përgjigjet me fakte ose kundërgargumente logjike, pa fyerje.
- **Dëshmi dhe shembuj**
 - Argumentet duhet të mbështeten me shembuj nga jeta e përditshme, nga përvoja ose logjika shoqërore.
- **Roli i moderatorit (mësimdhënësit)**
 - Ndjek kohën, jep fjalën, qetëson diskutimet nëse është e nevojshme dhe siguron lojë të drejtë.
- **Fjalët përmbyllëse**
 - Secili ekip ka kohë të shkurtër (1 minutë) për përfundim.
- **Fitues**
 - Fiton ekipi me argumente më të qarta, më të forta dhe më praktike, sipas kritereve të përcaktuara (logjike, lidhshmëri, mirësjellje).

Niveli 4: Detyrë projektuese "Komuna ime"

Në grupe nga tre persona dilni në lagjen tuaj.

1. Fotografoni (ose vizatoni) një të mirë publike të dëmtuar (ulëse të thyera, gropë në rrugë, kosh i mbushur);
2. Shkruani një "Propozim për veprim" të shkurtër për kryetarin e komunës:
 - Cili është problemi?
 - Pse është e rëndësishme të rregullohet?
 - Si mund të ndihmoni ju si nxënës (p.sh. aksion për pastrim)?

Krijoni kode QR ose posterë për shërbime publike digjitale dhe shpërndani në shkollë.

Rregullimi i tregut dhe politika e jashtme

"Tregu mund të jetë efikas, por jo gjithmonë i drejtë - prandaj shteti duhet të ndërhyjë kur është e nevojshme."

- Xhon Mejnard Kejns

Për nxitje

Imagjinoni se shkoni në një dyqan dhe bleni çokollatën tuaj të preferuar, por vëreni se afati i përdorimit ka kaluar. Si do të ndiheshit? Ç'do të bënit?

Çdo t'u ndodhte prodhuesve të verës në vendin tonë nëse nuk do të mund ta eksportonim më verën në tregun evropian?

Si kujdeset shteti për jetën tonë të përditshme

Shteti nuk ekziston vetëm për të miratuar ligje. Ai i mbron qytetarët në jetën e përditshme – kur blejnë ushqim, udhetojnë, mësojnë ose bashkëpunojnë me shtete të tjera. Rregullimi i tregut dhe politika e jashtme janë dy funksione të rëndësishme përmes të cilave shteti siguron rregulla të drejta në ekonomi dhe ndërton marrëdhënie paqësore e të dobishme me botën përreth nesh. Imagjinoni si do të dukej dita juaj nëse në treg do të mbretëronte kaosi, ndërsa me shtetet fqinje nuk do të kishte tregti, udhëtime dhe bashkëpunim.



Inspektorati Shtetëror i Tregut ndëshkon dyqanet që shesin produkte të prishura ose të pasigurta

Rregullimi i tregut

Rregullimi i tregut do të thotë që shteti i përcakton rregullat sipas të cilave kompanitë lejohen të shesin dhe të prodhojnë në treg. Kështu parandalohen mashtrimet, produktet e rrezikshme dhe çmimet e padrejta duke mbrojtur konsumatorët. Shteti nuk prodhon gjithçka që blejmë, por kujdeset për atë që e blejmë përmes katër mekanizmave kryesorë:

1. Kontrolli i çmimeve: Që produktet bazë (bukë, vaj, barna) të mos bëhen shumë të shtrenjta për njeriun e zakonshëm;
2. Mbrojtja e konsumatorëve: Nëse blen kos të prishur, ke të drejtë të ankoresh dhe dikush mund të ndëshkojë fabrikën ose dyqanin;
3. Higjiena dhe cilësia: Inspektorët kontrollojnë nëse restorantet janë të pastra dhe nëse lodrat janë të sigurt për fëmijët;
4. Mbrojtja nga monopoli: shteti ndalon që një kompani të jetë shitësi i vetëm i një produkti ose shërbimi, sepse në atë rast ajo do të mund të vendoste çmime sipas dëshirës së saj (kjo quhet konkurrencë e drejtë).

MË SKANO!



Skanoi kodin dhe sipas udhëzimeve realizoni aktivitetin me titull "Lajm i vërtetë".



Lexoni, mendoni dhe diskutoni!

Imagjinoni se në dyqanin e lagjes shitet ushqim me afat të skaduar ose me baktere që mund të shkaktojnë helmim.

- Pse është e rëndësishme të ekzistojë inspektimi që ta zbulojë dhe ta largojë ushqimin e pasigurt?
- Ç'do të ndodhte me çmimet dhe cilësinë nëse kompanitë do ta dinin se askush nuk i kontrollon?
- Cilat grupe të qytetarëve do të pësojnë më shumë nga çmimet e larta dhe produktet me cilësi të dobët?

Politika e jashtme

Politika e jashtme tregon se si një shtet sillet/bashkëpunon me shtetet e tjera. Ajo përfshin:

- **Marrëveshjet** – kur shtetet bien dakord për rregulla dhe bashkëpunim;
- **Diplomacinë** – kur përfaqësuesit e shtetit bisedojnë dhe negociojnë për zgjidhjen e problemeve pa konflikte;
- **Tregtinë** – blerjen dhe shitjen e mallrave ndërmjet shteteve;
- **Pjesëmarrjen në organizata ndërkombëtare** – si OKB ose Bashkimi Evropian, ku shtetet bashkëpunojnë për çështje të rëndësishme.

Politika e jashtme është e rëndësishme për të pasur paqe, bashkëpunim, shkëmbim të mallrave dhe ideve, por edhe për t'i mundësuar shtetit zhvillim ekonomik dhe politik.

Shteti ynë dhe bota

Shteti ynë synon të bashkëpunojë me vendet fqinje dhe të afrohet me Bashkimin Evropian, gjë që hap më shumë mundësi për tregti, punësim, studime dhe udhëtime. Nëse ndërpriten marrëdhëniet diplomatike me një shtet fqinj mund të ndalet tregtia, të rriten çmimet dhe të përkeqësohen marrëdhëniet mes qytetarëve në të dy anët e kufirit.

Nëse shteti ynë i ndërpret marrëdhëniet diplomatike me BE-në, kjo do të nënkuptonte humbje të mbështetjes financiare, kushte më të rrepta për udhëtim dhe një goditje serioze për ekonominë.



Qeveria shpesh vendos çmim maksimal për produktet bazë, si mielli, vaji dhe buka, për të parandaluar çmimet shumë të larta gjatë krizave.



Çdo vit kryhen mijëra inspekte dhe shkatërrohen tonelata ushqimi të pasigurt, pikërisht për të parandaluar pasojat e padëshiruara dhe për të mbrojtur shëndetin e qytetarëve.



Jemi anëtarë të OKB-së dhe dëshirojmë të anëtarësohemi në BE që të kemi mbështetje dhe standarde të njëjta me vendet e zhvilluara.



Marrëveshjet tregtare mundësojnë që vera ose ajvari maqedonas të shiten në Gjermani pa tarifa të mëdha doganore.

Funksioni	Si zbatohet? (Mjetet)	Pasojat nëse NUK ekziston
Rregullimi i tregut	Inspektime, gjopa, ligje për çmimet	Helmime, mashtrime, çmime jashtëzakonisht të larta
Politika e jashtme	Marrëveshje, ambasadorë, anëtarësim në BE/OKB	Kufij të mbyllur, konflikte, mungesë eksporti

Zbuluam

Rregullimi i tregut e mbron qytetarin me produkte të sigurta dhe çmime të drejta. Politika e jashtme krijon paqe, bashkëpunim dhe mundësi për zhvillim. Së bashku, këto funksione e bëjnë jetën e përditshme të qytetarëve më të lumtur dhe më të sigurt.

Mësoni më shumë

Në vitin 2023 inspektorët në vendin tonë zbuluan produkte mishi të importuara që përmbanin baktere dhe menjëherë i tërhoqën nga dyqanet për të mbrojtur qytetarët.

Aktiviteti 1

Ministra për 40 minuta

Ndahuni në dy grupe të mëdha (ose disa grupe më të vogla):

GRUPI A: "Agjencioni për Ushqim dhe Treg"

Detyrë: Ju jeni inspektorë. Keni zbuluar se një fabrikë e njohur e patatinave përdor vaj të lirë dhe të dëmshëm. Në fletën e flipçartit shkruani: Ç'do të bëni? Cilat ligje do të zbatoni? Si do ta mbrojnë opinionin?

GRUPI B: "Ministria e Punëve të Jashtme"

Detyrë: Ju jeni diplomatë. Shteti fqinj papritur ka mbyllur kufijtë për kamionët tanë me pjeshkë. Pjeshkët po prishen. Në fletën e flipçartit shkruani: Si do të negocioni për ta zgjidhur problemin pa konflikt?

Prezantimi: Secili grup ka nga pesë minuta për të prezantuar zgjidhjen e tij para klasës.



Ndahuni në çifte, skanoni kodin QR dhe realizoni aktivitetin.

Aktiviteti 2

Ndahuni në gjashtë grupe: tri grupe do të punojnë mbi temën "Rregullimi i tregut", ndërsa tri grupe mbi temën "Politika e jashtme". Detyra juaj është:

- Të shpjegoni se si shteti e zbaton këtë funksion – cilat institucione marrin pjesë, cilat ligje e rregullojnë dhe cilat aktivitete ndërmerren.
- Të mendoni ç'do të ndodhte nëse shteti nuk e kryen këtë funksion – duke përdorur shembuj nga jeta e përditshme (tregu, kufijtë, udhëtimet, çmimet, punësimi).
- Të përgatitni një prezantim të shkurtër ose poster me shembuj të qartë ilustrues (p.sh. inspektor në treg, pikë kufitare, nënshkrim marrëveshjeje ndërkombëtare, seancë e OKB-së).

Pas prezantimeve tuaja, diskutoni pyetjet më poshtë:

- Kush përfiton më shumë nga një politikë e jashtme mirë e rregulluar?
- Kush vuan më shumë nëse tregu nuk është i rregulluar?
- Ku e shihni veten në këto situata – si konsumatorë, si punëtorë të ardhshëm, si qytetarë?



Kontrolloni njohuritë

1. Cilat institucione mund të kryejnë inspektime në treg?
2. Shpjegoni me fjalët tuaja ç'është monopoli dhe pse është i dëmshëm.
3. Si mund të përfitojë një shkollë nga një politikë e mirë e jashtme ndërmjet shteteve?
4. Analizoni rastin e mëposhtëm: Cilët faktorë kanë çuar në shfaqjen e ushqimit të pasigurt?
Në vitin 2022 inspektorët në vendin tonë zbuluan një seri skandalesh. Në disa magazina u gjet ushqim i skaduar, mbi të cilin ishin vendosur etiketa të reja ose ushqim i ruajtur në kushte të papastrës.
5. Vlerësoni rëndësinë e kontrollit të çmimeve të produkteve bazë.
6. Imagjinoni se jeni ministër i punëve të jashtme – propozoni një formë të re bashkëpunimi me një vend fqinj.

FJALOR

Aktivizëm qytetar – qytetarët organizohen për të ndikuar në politikat publike, normat shoqërore ose kushtet ekonomike për të mirën publike duke vepruar përtej politikës formale përmes metodave si protestat, avokimi, punë me dobi shoqërore ose bojkotet me synimin për të sjellë ndryshime sistemore dhe për të ndërtuar një shoqëri më të mirë.

Autokraci – sistem i qeverisjes nga një person me pushtet absolut.

Censurë – shtypje ose ndalim i pjesëve të librave, filmave, lajmeve etj., të cilat konsiderohen të papërshtatshme, politikisht të papranueshme ose si kërcënim për sigurinë.

Censurë e mediave – kufizimi ose ndalimi i fjalës, komunikimit publik ose informacioneve të tjera që konsiderohen të papranueshme, të dëmshme, të ndjeshme ose të papërshtatshme nga qeveritë, mediat ose organe të tjera për kontrollin e mediave.

Debat publik – diskutim i qytetarëve për vendime me interes publik.

Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut – deklaratë zyrtare e pranuar gjerësisht që përcakton parimet dhe qëndrimet themelore lidhur me të drejtat e njeriut.

Deklaratë – njoftim zyrtar për parimet dhe qëndrimet bazë që lidhen me një çështje shumë të rëndësishme.

Demokraci – sistem i qeverisjes nga i gjithë populli ose nga të gjithë anëtarët e kualifikuar të një shteti, zakonisht përmes përfaqësuesve të zgjedhur.

Demokraci parlamentare – sistem shoqëror ku pushteti më i madh i takon parlamentit, pra kuvendit.

Demokraci presidenciale – sistem shoqëror ku pushteti më i madh i takon presidentit të shtetit.

Diplomaci – aktivitet ose aftësi për menaxhimin e marrëdhënieve ndërkombëtare, zakonisht nga përfaqësues të shtetit.

Diskriminim – trajtim i padrejtë ose me paragjykim ndaj kategorive të ndryshme të qytetarëve, veçanërisht mbi bazën e përkatësisë etnike, religjionit, moshës, gjinisë ose aftësisë së kufizuar.

E mirë publike – burim ose shërbim që ofrohet pa fitim për të gjithë anëtarët e shoqërisë.

Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut – gjykata që zbaton Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut.

Iniciativë – propozim për ndryshim i nisur nga qytetarët.

Këshilli i Evropës – organizata më e vjetër ndërkombëtare evropiane dhe organizata udhëheqëse për të drejtat e njeriut në kontinent.

Konventa për të Drejtat e Fëmijës – marrëveshje ndërkombëtare me të cilën garantohen të drejtat e çdo qenie njerëzore nën moshën tetëmbëdhjetë vjeç.

Konventë – marrëveshje ndërkombëtare për çështje të rëndësishme.

Kushtetutë – dokument i shkruar që përmban ligjet mbi të cilat qeveriset dhe organizohet shteti.

Legjitimitet – pranueshmëria e pushtetit nga qytetarët.

Ligjvënës – person që miraton ligje, pra anëtar i një organi ligjvënës.

Liri – aftësia ose e drejta për të vepruar, folur ose menduar siç dëshiron pa pengesa ose kufizime.

Mandat – në një shoqëri demokratike përfaqëson një periudhë të caktuar kohore të qeverisjes ose administrimit.

Media – lloje të ndryshme mjetesh për transmetimin e informacionit e sa më shumë njerëz.

Monark – sundimtar sovran i një shteti, mbret, mbretëreshë ose perandor.

Monarki – formë e organizimit shoqëror me monark në krye të shtetit.

Monarki absolute – sistem shoqëror ku një sundimtar (mbret ose mbretëreshë) ka pushtet të lartë, të pakufizuar në shtet, të pakufizuar nga ligjet, kushtetuta ose organe ligjvënës, shpesh i justifikuar me të drejtën hyjnore për të sunduar dhe zakonisht pushteti trashëgohet.

Monarki kushtetuese – sistem shoqëror ku monarku (mbreti ose mbreteresha) shërben si kryetar ceremonial i shtetit, por kompetencat e tij kufizohen nga kushtetuta, ndërsa pushtetin e vërtetë politik e ushtrojnë parlamenti dhe qeveria e zgjedhur.

Ombudsman (Avokati i Popullit) – zyrtar i pavarur që heton dhe zgjidh ankesat kundër organeve qeveritare ose institucioneve shtetërore.

Pakt – marrëveshje formale midis individëve ose grupeve të njerëzve.

Pakt Ndërkombëtar – marrëveshje ndërkombëtare, zakonisht me rëndësi të madhe politike, me përfitim të ndërsjellë për bashkëpunim, aleancë etj.

Pasivitet – mosangazhim dhe pritje që të tjerët të zgjidhin problemin.

Përgjegjësi – gjendje e detyrës ose përgjegjësisë për diçka ose për dikë.

Politikë e jashtme – strategjia e qeverisë në marrëdhëniet me shtetet e tjera, përkatësisht me kombet e tjera.

Qytetar aktiv – person që merr pjesë dhe reagon në bashkësi.

Ratifikim – akti i nënshkrimit ose i dhënies së pëlqimit formal për një marrëveshje duke e bërë atë zyrtarisht të vlefshme.

Regjimi totalitar – sistem i qeverisjes i centralizuar dhe diktatorial që kërkon bindje të plotë ndaj shtetit.

Republikë – shtet në të cilin pushteti më i lartë i takon popullit dhe përfaqësuesve të tij të zgjedhur, dhe ku ka një president të zgjedhur ose të emëruar.

Solidaritet – ndjenjë dhe veprim në mbështetje të bazuar në besim.

Statut – rregullore e shkruar sipas së cilës funksionon një organizatë ose institucion.

Shoqëri civile – pjesë e pavarur e shoqërisë e përbërë nga grupe të organizuara ose individë që veprojnë jashtë çdo autoriteti shtetëror.

Shtet autokratik – shtet i drejtuar nga një sundimtar që ka pushtet absolut.

Shtet demokratik – shtet në të cilin qeverisja bëhet nga i gjithë populli ose nga të gjithë anëtarët e kualifikuar të shtetit, zakonisht përmes përfaqësuesve të zgjedhur.

Shtet federal – pjesë e një sistemi shoqëror ku pushteti ndahet midis qeverisë qendrore kombëtare dhe qeverive rajonale, ku të dy nivelet kanë kompetenca të ndryshme të përcaktuara me kushtetutë duke mundësuar unitetin kombëtar dhe autonominë rajonale.

Të drejta – ajo që është moralisht e drejtë, ligjërish e drejtë ose e ndershme.

Të drejta politike – të drejtat e qytetarëve për liri dhe barazi politike.

Të drejta qytetare – të drejtat e qytetarëve për liri politike dhe shoqërore, dhe për barazi.

Transparencë – informim i hapur dhe publik për gjithçka që është bërë duke treguar ndershmëri dhe përgjegjësi në punë.

Vullnetarizëm – punë e lirë dhe pa pagesë.

- [1] Akademia për Gjykatës dhe Prokurorë Publikë. E disponueshme në: <http://www.jpacademy.gov.mk6>
- [2] *A Handbook for Teachers, Cultural Heritage and Cultural Diversity Lessons*, 2012.
- [3] Атанасов, П., *Мултикултурализмот како теорија, политика и пракса*, Shkup: Euro Balkan Press, 2003.
- [4] Бајалџиев, Д., *Вовед во правото*, Shkup: Akademski Peçat, 2007.
- [5] Бајалџиев, Д., *Развиток на политичкиот и правниот систем на Република Македонија*, Shkup: Universiteti "Shën Kirili dhe Metodi", Fakulteti Juridik, 2000.
- [6] Backman, E., Bernard, T., *Demokratsko upravljanje u školama*, Council of Europe Publishing, 2007.
- [7] Божовиќ, С., Анастасовска, И., *Учиме право, учебник за граѓански и политички слободи и права*, Shkup: Forumi Arsimor Rinor, 2015.
- [8] Цаца Николовска, М., Спировски, И., Сопронев, М., *Уставен суд на Република Северна Македонија, искуства и перспективи*, Shkup: Institutit për të Drejtat e Njeriut, 2021.
- [9] Civil society Collins English Dictionary, Complete & Unabridged 11th Edition.
- [10] Додовски, И., *Мултикултурализмот во Македонија: модел во настанување*, Shkup: Fondacioni Institutit Shoqëri e Napur, 2005.
- [11] *Граѓанско образование за VIII одделение: водич за ученици*, Shkup: Qendra Maqedonase për Edukim Qytetar, 2019.
- [12] International Federation of Journalists, *Children's Rights and Media: Guidelines and Principles for Reporting Involving Children*, 1998.
- [13] International Federation of Journalists, *Putting Children in the Right*, 2002. E disponueshme në: www.unicef.org/magic/resources/Childrights_and_media_coverage.pdf
- [14] *Information Leaflet for the Citizens of the European Union*. E disponueshme në: ed.www.europaforum.lu
- [15] Gjykata Kushtetuese e Republikës së Maqedonisë së Veriut, përvoja dhe perspektiva.
- [16] Gomien, D., *Краток водич низ Европската конвенција за човекови права (Short Guide to the European Convention of Human Rights)*, versioni maqedonas, Këshilli i Evropës, Strasbourg, 1991.
- [17] Грир, С., *Европска конвенција за човекови права*, Shkup: Prosvetno delo, 2009.
- [18] *The European Union On-Line*. E disponueshme në: <http://europa.eu/index.htm>
- [19] Клековски, С., Кржаловски, А., Јаковлевска, А. Г., *Одговорност на граѓанинот*, Qendra Maqedonase për Bashkëpunim Ndërkombëtar, 2008.
- [20] *Устав на Република Македонија*, Gazeta Zyrtare e RM-së, nr. 52/1991.
- [21] Lončarić-Jelačić, N., Ogrinšak, T., *Основи на демократијата*, Zagreb, 2010.
- [22] Marrë më 2 gusht 2012 nga CollinsDictionary.com: <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/civil-society>
- [23] Митрова, К., Низамовски, Д., Поповска, Т., et al., *Реализација на наставата во граѓанско образование во основните училишта – Извештај од испитувањето*, Qendra Maqedonase për Edukim Qytetar, 2016.
- [24] Organizata e Kombeve të Bashkuara (OKB), *Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut*, 1948.
- [25] Пачек-Баља, С., Рогинек, Н., Стојичевиќ, et al., *Теорија на праведноста*, Shkup: Silovo, 2002.
- [26] Pavičević, V., *Sociologija religije sa elementima filozofije religije*, Beograd: BIGZ, 1986.

- [27] Петрески, В., Маглешов, В., Мигревска, А. Т., Ѓонеска, Б., *Прирачник за неформално образование за медиумска писменост*, Shkup: Fondacioni për Internet dhe Shoqëri Metamorfozis, 2019.
- [28] Петроска-Бешка, В., Најчевска, М., Николина, К., et al., *Студија за мултикултурализмот и меѓуетничките односи во образованието*, Shkup: Zyra e UNICEF-it, 2009.
- [29] Rawls, J., *Teoria e drejtësisë*, Shkup: Sllovo, 2002.
- [30] Шкариќ, С., Сипјановска-Давкова, Г., *Уставно право*, Shkup: Kultura, 2009.
- [31] Шопар, В., Темнугова, А., Аксентиевска, М., *Медиумската писменост во Македонија*, Shkup: Instituti Maqedonas për Media, 2010.
- [32] Shoqëria civile [burim elektronik]: Tekst mësimor / Prof. dr. Strashko Stojanovski, 2018.
- [33] Sistemi politik, Prof. dr. Renata Treneska Deskoska; Prof. dr. Jelena Trajkovska-Hristovska; Doc. dr. Marko Krtolica, 2023.
- [34] Стојановски, С., *Граѓанско општество*, Shtip, 2018.
- [35] Štefan, J., *Priručnik aktivnih metoda za građanski odgoj i obrazovanje s primjerima dobre prakse*, Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj, 2017.
- [36] Ташева, М., *Етничките групи во земјата – современи состојби*, Shkup: Fakulteti Filozofik, 1997.
- [37] Темков, К., Поповска, Б., *Етика: Учебник за II година*, 2013.
- [38] *The European Union On-Line*. E disponueshme në: <http://europa.eu/index.htm>
- [39] Трајановски, Ж., Чаусидис, Т., Беличанец, Р., *Медиумите, говорот на омраза и маргинализираниите заедници*, Shkup, 2013.
- [40] Трајковски, И., *Граѓанско содружништво*, Shkup: GOCMAR, 1997.
- [41] *Treaty of Nice*, Official Journal of the European Communities, 2001.
- [42] Тренеска Дескоска, Р., Трајковска-Христовска, Ј., Кртолица, М., *Политички систем*, Fondacioni "Friedrich Ebert", 2023.
- [43] *UN International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*, 1966.
- [44] UNICEF, *Principles for Ethical Reporting on Children*. E disponueshme në: http://www.unicef.org/media/media_tools_guidelines.htm
- [45] Валдерсон, Г., Натали, Х. С., *Меѓународни институции и институции на заедницата*, Shkup: Kongresen Servisen Centar, 2006.
- [46] Visnjic, F., *Monteskie: O duhu zakona*, Vell. I dhe II, Beograd, 1989.
- [47] Џордан, Г., Ведон, К., *Културна политика*, Shkup: Templum, 1999.

